

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

ПОСІБНИК

За загальною редакцією В. В. Аброськіна

Одеса
Букаєв Вадим Вікторович
2020

УДК 343.985(075)
О-753

Рекомендовано до друку кафедрою ОРД факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції ОДУВС
Протокол від 13. 01. 2020 р. № 6.

Програма навчальної дисципліни «Основи оперативно-розшукової діяльності»
схвалена Вченою радою ОДУВС. Протокол від 26. 06. 2019 р. № 10.

Авторський колектив:

Аброськін В. В. – ректор ОДУВС, канд. юрид. наук. Генерал поліції 2-го рангу.
Албул С. В. – проф. каф. ОРД факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції ОДУВС, канд. юрид. наук, доцент.
Єгоров С. О. – зав. каф. ОРД факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції ОДУВС.
Поляков Є. В. – доц. каф. ОРД факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції ОДУВС, канд. юрид. наук. Полковник поліції.
Форнальчук І. Л. – викл. каф. ОРД факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції ОДУВС.
Щурат Т. Г. – доц. каф. ОРД факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції ОДУВС, канд. юрид. наук.

Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні :
О-753 посіб. / В. В. Аброськін, С. В. Албул, С. О. Єгоров, та ін.; за
заг. ред. В. В. Аброськіна. – Одеса : Видавець Букаєв Вадим
Вікторович, 2020. – 198 с.

В посібнику розглянуті питання щодо історичних аспектів становлення
оперативно-розшукової діяльності; поняття оперативно-розшукової діяльності,
завдань, правової основи, принципів оперативно-розшукової діяльності; системи
підрозділів, які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність; прав та
обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність; підстав та
строків проведення оперативно-розшукової діяльності; напрямів використання
результатів оперативно-розшукової діяльності.

Посібник буде корисним для практичних працівників правоохоронних
органів України, а також викладачів та здобувачів вищої освіти.

УДК 343.985(075)

ЗМІСТ

Вступ	4
Тема 1. Історія оперативно-розшукової діяльності. Становлення теорії оперативно-розшукової діяльності як самостійної галузі наукових знань	6
Тема 2. Поняття, завдання та принципи оперативно-розшукової діяльності	32
Тема 3. Правова основа оперативно-розшукової діяльності. Гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності	57
Тема 4. Суб'єкти оперативно-розшукової діяльності та їх правовий статус	69
Тема 5. Права та обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність	97
Тема 6. Підстави та строки проведення оперативно-розшукової діяльності	112
Тема 7. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності	132
Тестові завдання	150
Післямова	185
Література	187
Інформаційні ресурси	196

ВСТУП

Правоохоронна діяльність – це державна правомірна діяльність, що полягає у захисті прав і свобод людини та громадянина, забезпеченню правопорядку і законності, захисту прав і законних інтересів державних та недержавних організацій, боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями. У свою чергу, оперативно-розшукова діяльність – це особливий вид державної діяльності, яка здійснюється як гласно, так і негласно оперативними підрозділами спеціальних державних органів, що наділені такими повноваженнями законодавчими актами.

Протидія злочинності потребує, перш за все, сучасного та досконалого нормативно-правового забезпечення. В сучасних умовах реформування системи правоохоронних органів гостро постає питання підготовки фахівців нової формації, здатних забезпечувати права та свободи громадян, протидіяти кримінальним правопорушенням, усувати причини та умови, які їм сприяли. Питання актуалізується й тим, що з моменту набрання чинності Законом України «Про вищу освіту», вітчизняні освітяни зробили крок до формування нової парадигми освітнього процесу, яка в змозі забезпечувати належну якість освітньої діяльності, той рівень організації, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань.

Підготовка працівників оперативних підрозділів Національної поліції є одним з головних завдань закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання МВС України. Для випускників закладів вищої освіти МВС України, що готують поліцейських, навчальна дисципліна «Основи оперативно-розшукової діяльності» є однією з фахових, на якій фактично базується практична діяльність майбутніх працівників оперативних підрозділів Національної поліції України. Тому головною метою при розробці посібника було прагнення авторського колективу у доступній для читача формі відобразити основні положення оперативно-розшукової діяльності.

Роботу виконано відповідно до теми наукових досліджень Одеського державного університету внутрішніх справ – «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування ОВС в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер – 0114U004015). Навчальна дисципліна «Основи оперативно-розшукової діяльності» вивчається у взаємозв'язку з конституційним, кримінальним, кримінальним процесуальним правом, криміналістикою, загальною та юридичною психологією.

Метою викладання навчальної дисципліни «Основи оперативно-розшукової діяльності» є формування у здобувачів вищої освіти цілісної системи знань щодо правових основ та принципів цієї діяльності, особливостей компетенції та структури оперативних підрозділів, які здійснюють протидію злочинності.

Тематика посібника відповідає програмі навчальної дисципліни «Основи оперативно-розшукової діяльності», схваленої Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ (протокол від 26 червня 2019 року № 10). В посібнику розглянуті питання щодо історичних аспектів становлення оперативно-розшукової діяльності; поняття, завдань, правової основи та принципів оперативно-розшукової діяльності; системи підрозділів, які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність; прав та обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність; підстав та строків проведення оперативно-розшукової діяльності; напрямів використання результатів оперативно-розшукової діяльності відповідно до чинного законодавства України.

Посібник, підготовлено колективом авторів – науковцями Одеського державного університету внутрішніх справ, які мають значний практичний досвід роботи в оперативних та слідчих підрозділах ОВС та Національної поліції України. Автори сподіваються, що посібник буде корисним для працівників практичних підрозділів Національної поліції України, а також викладачів та здобувачів вищої освіти.

Тема 1.

ІСТОРІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК САМОСТІЙНОЇ ГАЛУЗІ НАУКОВИХ ЗНАНЬ

1. Історія оперативно-розшукової діяльності

Виділяється декілька етапів розвитку оперативно-розшукової діяльності. *Сиск античних часів та епохи феодалізму.* Про значне поширення у стародавні часи розвідувально-розшукових заходів свідчить найдавніше джерело людської цивілізації – Біблія. В історичних (або міфологічних) текстах окремих книг, що складають Священне Писання, є епізоди, пов'язані зі стародавнім сиском, тобто, говорячи сучасною термінологією, з оперативно-розшуковою діяльністю.

Таємним агентом римлян виступав у стані Ісуса Христа й Іуда Іскаріот, який за допомогою умовного сигналу – поцілунку, дав змогу римлянам впізнати і заарештувати свого вчителя – Ісуса Христа. За цю послугу Іуда одержав тридцять срібних монет. Згодом вислів «тридцять сребрянників» стало синонімом зрадництва.

Одним із перших розробників стратегії і тактики розшукової (розвідувальної) діяльності був прославлений полководець і теоретик військового мистецтва Китаю Сунь-Цзи. Його знаменитий трактат «Мистецтво війни», написаний на початку V ст. до н. е., був класичним посібником щодо реалізації агентурного методу боротьби. Обґрунтовуючи необхідність агентурної діяльності, Сунь-Цзи класифікував шпигунів на п'ять категорій: шпигуни місцеві, шпигуни внутрішні, шпигуни зворотні, шпигуни смерті і шпигуни життя.

«Місцевими шпигунами» автор називав тих місцевих жителів ворожої держави, які надавали необхідну інформацію під час знаходження там армії. До «внутрішніх шпигунів» належали агенти чужої держави, які були на службі у ворога.

«Зворотний шпигун» – це агент ворога, який проник до військового табору, викритий контррозвідкою, перевербований і використаний проти держави, яка його спочатку направляла. «Шпигунами смерті» вважалися агенти, яких засиляли до стану ворога з такими дорученнями, виконання яких спричиняло смерть (наприклад, повідомлення ворогу неправдивих відомостей тощо). До «шпигунів життя» належали свої агенти, які засилялися до ворога з розвідувальною метою і від яких вимагалось обов'язково принести необхідні розвідувальні дані. Зазначимо, що ця класифікація агентів, незважаючи на тривалий час, що пройшов після виходу цього трактату, існує і сьогодні. Змінилися лише професійні терміни. Зокрема, перша категорія – це інформатори, друга – агенти у стані ворога із числа його громадян, третя – подвійні агенти, тобто перевербовані агенти ворога, четверта – диверсанти і п'ята – розвідники.

Слід згадати й видатного китайського мислителя Шан-Яна, який ще у IV-III столітті до н.е. пропонував для управління державою систему розподілу населення на певні групи родин, члени яких були б зобов'язані стежити один за одним та повідомляти владі про порушення закону. Шан-Ян запевнював, що введення такої тотальної системи спостереження та збирання відомостей буде сприяти стримуванню громадян від вчинення злочинів.

Охорона публічного порядку і боротьба зі злочинністю завжди були пріоритетними напрямками діяльності держави з моменту її виникнення. У Стародавньому Римі розшук злочинців і попереднє дізнання проводив слідчий – квестор з кримінальних справ, який призначався царем. У розпорядженні квестора був фахівець з тортур – квестіонарій, послуги якого застосовувалися у разі відмови злочинця розповідати про свої лиходійства.

У Стародавній Греції функції з охорони публічного порядку і боротьби зі злочинністю виконували наглядачі за дотриманням правил торгівлі, збирачі податків, митники,

міська варта, наглядачі за публічними жінками тощо. При цьому, діючи відкрито і офіційно, вони користувалися конфіденційними джерелами для збирання необхідної інформації щодо скоєних злочинів і розшуку злочинців.

У Київській Русі (IX – поч. XIII ст.) не було спеціалізованих органів охорони правопорядку з чіткими функціями боротьби зі злочинністю. Захист правопорядку офіційно належав князеві та його дружині, тивунам, тисяцьким, посадникам (намісникам) та волосним, вотчинникам та сільській громаді-общині.

За княжої доби існували певні прийоми та засоби розшуку злочинців, які своїми діями завдавали шкоди сородичам або «гостям» (іноземцям). Перші згадки про це зустрічаються за часів князів Олега та Ігоря (перша половина X ст.), у договорах з Візантією. У них чітко прописані дії сторін стосовно вбивства греком слов'янина, розшук винуватця, компенсація за вбитого з майна вбивці тощо.

Різні форми розшуку пізніше знайшли своє правове закріплення в законодавчих актах. Так, у «Руській Правді» (XI ст.) згадуються такі види розшуку як «звід» і «гоніння сліду». Сутність «зводу» полягала в ініціативному розшуку потерпілим передбачуваного злочинця і викраденого майна, шляхом «заклича» – публічної заяви про злочин в громадських місцях і зводин (очної ставки) різних людей для з'ясування походження майна, на яке претендує потерпілий. Другим видом розшуку було «гоніння сліду», суть якого полягала в розшуку злочинця по залишених ним слідах.

За часів феодальної роздробленості Київської Русі (поч. XIII – XIV ст.) на землях сучасної України, поряд із панівним змагальним (позовно-обвинувачувальним) судовим процесом починають зароджуватися елементи розшукового (інквізиційного) процесу, відповідно до якого у справах про злочини проти княжої влади розшукові, слідчі й судові функції виконували князі та уповноважені ними особи.

Судочинство на українських землях за часів *Великого князівства Литовського* (сер. XIV – 1569 р.) в основних рисах мало чим відрізнялося від судочинства Київської Русі. Формами розшуку тут залишалися давньоруські «звід» і «гоніння сліду», а «заклич» називався «поволанням». Коли ж опитування населення та обшук («трус») не давали бажаних результатів, а сам потерпілий не міг вийти на слідів злочинця, то вдавалися до «прослуху» – більш широкого розголошення про факт злочину. Судово-розшукові функції покладалися як на сільську копу, так і державних службовців – вижа, возного, діцького, а також сока – особу, яка за певну винагороду надавала відомості про злочинця, викрадені речі або збіглих селян. Говорячи сучасною мовою, це був приватний детектив. Його наймав потерпілий у справах про крадіжки з осіб, що заслуговували довіри і не були представниками уряду. Головне завдання сока – розшук злочинця, викрадених речей та збирання доказів. На суді він виступав як свідок – обвинувач.

За доби *Козацько-Гетьманської держави* (XVII – XVIII ст.) слідство, в тому числі і розшукові функції, покладалися на потерпілого (позивача), судові органи і органи адміністрації. В практиці сотенних і полкових судів існували так звані «розищики», а також «осавули», які проводили слідчо-розшукові дії, а потім виступали на суді офіційними свідками. У процесі розшуку проводилися опитування населення, обшуки («трус села»), установлювалися довірчі стосунки з особами, які володіли інформацією, а також здійснювалося зовнішнє і внутрішнє спостереження за козаками.

Сиск періоду станово-представницької монархії в Російській імперії та абсолютизму. У період російської держави (XV – поч. XVI ст.) розшук і затримання злочинців покладаються на представників державної влади – «особливих обищиків» (сищиків), яких відряджали «у разі множення в якій-небудь місцевості розбоїв і татей (крадіжок)». Саме з того часу виникає свого роду державна розшукова служба, а «особливих обищиків» треба вважати першими сищиками в Росії.

Центральною поліцейсько-судовою установою в Російській державі з 1539 р. став Розбійний приказ, діяльність якого була тісно пов'язана з губними органами. У Москві і московському повіті (XVI ст.) поліцейські функції здійснював Земський приказ, який не тільки видав збором податків, наглядом за порядком і впорядкуванням столиці, але і переслідував злочинців («лихих людей»).

У 1669 р. була створена посада сищика і регламентувалася вона Указом Сенату від 12.10.1711 р. «Про безперешкодний розшук, переслідування сищиками лиходіїв, розбійників і їх спільників», сищикам було наказано «за тими злодіями і розбійниками в погоню гоняти і таких розбійників і лиходіїв ловити». У спеціальній інструкції сищикам, зокрема, дозволялося «оглядати, чи не має у кого фальшивих паспортів», а також застосовувати тортури. Разом з тим, їм заборонялося страчувати злочинців і «вступати в приватні і неналежні їм справи». Діяльність інституту сищиків припинилася за часів імператора Петра III. Їх функції були передані місцевим поліцейським органам – губернським, провінційним і воєводським канцеляріям.

Заслужують на увагу методи, якими користувалися сищики і губні старости в розкритті злочинів. Так, зокрема, перед початком розшуку проводився так званий «великий повальний обшук», мета якого полягала в отриманні відомостей про осіб, які займалися в даній місцевості крадіжками і розбоєм. Названі при поголовному обшуку «лихі люди» (злочинці) доставлялися в губну хату або вживалися заходи щодо їх затримання. Окрім губних старост і сищиків, розшук злочинця міг проводити і сам потерпілий. Якщо злочинець був йому відомий, то потерпілому видавалася «погонна грамота», яка надавала право вимагати у місцевої влади допомоги при затриманні злочинця. Для розшуку власників викраденого майна складалися і публікувалися списки вилучених у злочинців речей. Під час допитів підозрюваних дуже широко застосовувалися тортури до повного особистого визнання, що

вважалося «царицею доказів». Для отримання необхідної інформації про злочинців застосовувалися також такі заходи, як таємне вивідування, використання таємних підсилющиків. Так, царським указом (1695 р.) воєводам наказувалося «про злодіїв і розбійників провідати таємно всякими засобами».

За часів царювання Петра I розшукові функції виконували різні урядові установи: Петербурзька поліцейська канцелярія (з 1715 р.), яка поклала початок створенню в Росії регулярної поліції, Таємна канцелярія розшукових справ (з 1718 р.) – у політичних справах, Контора розшукових справ (з 1724 р.) тощо. У 1719 р. губернаторам наказувалося «тримати таємних підсилющиків, щоб між людьми не було якого-небудь пустування».

У 1763 р. в Петербурзі була встановлена Розшукова експедиція (1763 р.), яку можна вважати першою спеціальною кримінально-розшуковою установою в Росії. Їй доручалося вести «справи татейні, розбійні і убивчі». Проте діяльність цієї експедиції була недовгою, і вже у 1782 р. її функції перейшли частково до Палати кримінальних справ, а частково до слідчого відділення Управи благочинія.

Єдина система розшуку, слідства і суду в губерніях була встановлена законодавчими актами імператриці Катерини II. Розшукові обов'язки у кримінальних справах в повітах покладалися на капітана-справника, а в містах – на городничих і підпорядковану їм поліцію. Прийнятий у 1782 р. Статут благочинія або поліцейський, остаточно відокремив судову владу від слідчо-розшукової і передав останню у ведення загальної поліції.

Сиск XIX – початку XX століть. Значне зростання злочинності у великих містах в середині XIX ст. і відсутність дієвих заходів щодо боротьби з нею, примусило уряд створити у 1866 р. сискну частину при канцелярії Петербурзького градоначальника. Її особовий склад був невеликим і складався з начальника, його помічника, 4 чиновників з особливих доручень, 12 поліцейських наглядачів (сищиків) і 20

вільнонайманих агентів. Першим керівником Петербурзької сискної поліції став І. Д. Путілін, який за довгі роки служби зарекомендував себе талановитим організатором сиску. Основою організації роботи сискної частини став територіальний принцип: чиновники з особливих доручень закріплювалися за поліцейськими частинами (відділеннями), а поліцейські наглядачі – за ділянками. У результаті уся територія міста перебувала під наглядом сискних агентів.

Слідом за Петербургом сискні частини почали створюватися і в інших великих містах – Києві, Одесі, Ризі, Тифлісі, Баку, Москві, Ростові-на-Дону, але єдиної загальнодержавної кримінально-розшукової системи не існувало.

Структурно сискні відділення склалися із чотирьох підрозділів – столів: 1) особистого затримання; 2) спостереження; 3) розшуку; 4) довідково-реєстраційного бюро, яке було головною частиною внутрішньої організації сискної поліції.

Організація роботи чинів сискної поліції будувалася, як правило, за територіальним (районним) принципом, незважаючи на те, що Інструкція чинам сискної поліції від 09.08.1910 р. рекомендувала лінійний принцип, тобто спеціалізацію з окремих видів професійної злочинності. Встановлювалося три категорії спеціалізації:

- 1) вбивства, розбої, грабежі і кримінальні підпали;
- 2) крадіжки і професійні злочинні організації (зломщики, конокради, кишенькові, магазинні, залізничні та інші);
- 3) шахрайства, фальшивомонетництво, підробка документів, різного роду афери, контрабанда, продаж жінок в публічні будинки і за кордон.

У сискних відділеннях великих міст, створювалися так звані «летючі загони». На них покладалися обов'язки з несення постійних чергувань на вокзалах і ринках, у театрах і ломбардах, інших місцях скупчення громадян, а також проведення обходів і облав на злочинців.

Основними методами діяльності розшукової поліції були використання таємної агентури і зовнішнє спостереження. Один із параграфів вищеназваної Інструкції свідчив, що «чини сискиних відділень мають систематичний нагляд за злочинними і розбещеними елементами шляхом таємної агентури і зовнішнього спостереження». Таємна агентура (негласні працівники) вербувалися серед злочинного світу, повій, скупників краденого, власників злодійських кубел. Департамент поліції наказував мати агентів не тільки при місцевому сискиному відділенні, але й у містах повітів, а також у місцях значного скупчення людей – вокзалах, ринках, готелях, розважальних закладах тощо. Головне їх завдання – «проводити негласний розшук за гарячими слідами, не чекаючи прибуття чинів поліції». Про роль таємної агентури зі злочинного середовища в розкритті неочевидних злочинів згадував і колишній начальник Харківської сискиної поліції В.В. Фон-Ланге. У своїх спогадах він, зокрема, писав: «...Найбільшу користь у справі розшуку можуть дати ті ж злочинці, які виявляються на стороні агентів і які, знаходячись у колі своїх товаришів, дізнаються про вчинені ними злочини і збут краденого, повідомляють відомості працівникам сискиного відділення. Таких агентів необхідно старанно приховувати...».

Винагороду за надану оперативну інформацію агенти могли отримувати або окремо за кожне виконане завдання, або у вигляді щомісячної оплати. Останню форму рекомендувалося використовувати тільки відносно осіб, які не належали до злочинного елемента і заслуговували повної довіри. Але навіть у цих випадках пропонувалося віддавати перевагу відрядній формі оплати. Пояснювалося це тим, що постійний дохід через певний час породжує в агентів-інформаторів спокусу видавати себе за осіб, що перебувають на поліцейській службі.

Після падіння самодержавства у лютому 1917 р. сискині відділення, на відміну від загальної і політичної поліції, не були ліквідовані новою владою.

В Україні перша спроба створити спеціалізований підрозділ по боротьбі з кримінальною злочинністю була зроблена у березні 1873 р. При Київській міській поліції було сформовано сискну частину у вигляді експерименту, за рахунок коштів міської Думи. Проте, не дивлячись на позитивні результати і набутий досвід, цей підрозділ через рік був ліквідований у зв'язку з припиненням фінансування. Через сім років, розпорядженням Київського губернатора від 14 (26).06.1880 р. при міській поліції знов було створено сискну частину, особовий склад якої налічував 17 осіб і складався головним чином із городових, відряджених із міських поліцейських частин.

До кінця XIX століття Київське сискне відділення, як зазначалося в одному з архівних документів, «ледь животіло». Діловодство відділення складалося з двох книг: настольного реєстру для запису «темних осіб» і розшукового алфавіту, а єдиним технічним засобом був фотоапарат, якого придбали в кінці 90-х років. Підняття авторитету київської сискної поліції багато в чому сприяв завідувач сискною частиною Г. М. Рудий (1901-1907 рр.) – один з новаторів розшукової справи. Після призначення на цю посаду він здійснив службове відрядження до Лондона і Парижу, де ознайомився з організацією й діяльністю кримінальних поліцій Англії та Франції. Повернувшись до Києва, він реорганізував міську сискну поліцію за західноєвропейським зразком: створив при сискній частині антропометричний, фотографічний та довідковий відділи; організував постійні чергування чинів поліції і агентів з метою прийняття заяв й повідомлень про пригоди та проведення розшуку по «гарячих слідах»; запровадив карткову систему нагляду за злочинним елементом, а також добився виділення додаткових коштів і збільшення кількості співробітників на 14 осіб та значного розширення приміщення сискної частини. Він також ставив питання про створення курсів з підготовки фахівців карного розшуку, видання спеціальної поліцейської газети, проведення з'їздів (нарад)

сискних чинів з метою обміну досвідом тощо. Таким чином, уже на початку ХХ ст. Київська сискна поліція не поступалася за своїм впорядкуванням жодній з правильно організованих у Європі сискних поліцій.

Восени 1903 р. Г. М. Рудий за дорученням київського поліцмейстера В. І. Цихоцького відвідав Дрезденську виставку благоустрою міст, поліцейські управління Дрездена, Берліна та Відня, де ознайомився з найважливішими вдосконаленнями у сфері кримінальної поліції (дактилоскопією, слідчою валізою, застосуванням собак-шукачів тощо), а також постановкою розшукової справи в цих містах. Після повернення він підготував для керівництва доповідну записку, в якій виклав власний проект організації дактилоскопічних бюро. Як прихильник нового методу ідентифікації особи, Г. М. Рудий, у січні 1904 р. вперше запровадив при антропометричному кабінеті дактилоскопічне бюро. Він першим у Російській імперії почав застосовувати «валізу сищика» для виявлення і дослідження слідів злочину, знайдених на місці пригоди, а також був ініціатором закупки в Німеччині службово-розшукових собак, які вперше у вітчизняній поліцейській практиці почали застосовуватися для розшуку злочинців.

Цей видатний діяч поліції став автором Інструкції чинам Київської сискної поліції (1905 р.) – першого нормативно-правового акту, який не тільки регламентував загальні аспекти організації і діяльності сискного відділення, але й був універсальним практичним посібником криміналіста. В Інструкції підкреслювалося, що сискні чини зобов'язані завжди діяти «цілком таємно і надто обачливо, ...все знати, все бачити» і водночас намагатися не бути ніким поміченими, зберігати ввірену їм службову таємницю і нікому з сторонніх осіб не розповідати про цілі і плани своїх службових дій і «взагалі бути надто стриманими і тактичними».

Відзначаючи роль таємної агентури щодо попередження, виявлення і розкриття злочинів, Інструкція, зокрема, вимагала: «Необхідно пропустити через фільтр дізнання всякі одержувані

по справі агентурні відомості, якими б вони дивними не здавалися і ті з них, які виявляться достовірними, покласти в основу дізнання». Зазначимо, що департаментська Інструкція чинам сискиних відділень (1910 р.) з'явилася на п'ять років пізніше за Київську і за своїм обсягом і змістом набагато поступалася останній. Таким чином, Г. М. Рудий не випадково вважається «батьком» вітчизняної дактилоскопії, службового собаківництва, «слідчої валізи», першої Інструкції чинам сискиної поліції, а також родоначальником експертно-криміналістичної служби.

Заслужують на увагу і новації щодо організації розшукових підрозділів в Катеринославській губернії (Дніпропетровськ). Саме тут ще до видання закону про організацію сискиної частини вперше почали створювати сискині команди у повітах. Досвід Катеринославської губернії щодо створення розшукових команд у повітах був запозичений земством Полтавської губернії, та поширився на інші повіти губерній.

Адміністрація Катеринославської губернії першою стала ініціатором ще однієї новації в розшуковій справі – створення єдиної централізованої системи кримінального розшуку в губернському масштабі. У 1913 р. в Катеринославі було організовано губернське розшукове відділення. На території України сискині відділення існували у Києві, Одесі, Харкові – 1-го розряду, Катеринославі, Севастополі, Миколаєві – 2-го розряду, Житомирі, Кам'янці-Подільському, Полтаві, Кременчуці, Севастополі, Херсоні, Бердичеві, Єлисаветграді (Кіровоград), Керчі, Ялті – 3-го розряду і в Чернігові – 4-го розряду. Після Лютневої революції 1917 р. вони продовжували діяти під різними назвами – кримінально-розшукова міліція, судова міліція, кримінально-розвідувальні відділення, кримінально-розшукові комісаріати тощо. Ці підрозділи були децентралізовані і підпорядковувалися різним органам влади на місцях.

У травні 1918 р. Міністерство юстиції підняло питання про створення кримінальної міліції. 9 серпня 1918 р. Рада міністрів України ухвалила Закон про статус Української державної варти, згідно з яким у губерніях, отаманствах і повітах створювалися карно-освідомчі відділи, тимчасово підпорядковані МВС. Міністр внутрішніх справ І. О. Кістяківський своїм Циркуляром від 13.08.1918 р. дозволяв губернським старостам і міським отаманам видавати з державних коштів винагороду особам, згодним за гроші повідомляти цінну інформацію для боротьби з кримінальними злочинцями та повстанцями.

Карно-освідомчі відділи були автономними, їх начальники призначалися за згодою прокурора відповідного окружного суду і безпосередньо підпорядковувались у губерніях губернському старості, в отаманства – міському отаману, у повітах – повітовому старості. Загальне керівництво здійснював інспекторський відділ Державної варти, у функціональні обов'язки якого було включено також реєстрацію злочинців, організацію антропометричних, фотографічних і дактилоскопічних кабінетів, нагляд за ними на місцях тощо. За підрахунками дослідників, загальна чисельність карно-розшукової варти в Українській Державі становила близько 4 тис. осіб

За часів *Директорії УНР* карно-розшукові відділи увійшли до складу народної міліції, а загальне керівництво ними здійснював Адміністративно-політичний департамент МВС.

Правовою базою організації карного розшуку *радянської України* став декрет Ради Народних Комісарів УРСР «Про організацію судово-карного розшуку» від 16 квітня 1919 р., який не тільки юридично закріпив правове положення вже діючих у деяких містах карно-розшукових установ, а й визначив їх єдину на території республіки організацію. На відміну від РРФСР та інших радянських республік в Україні ця організація мала свої особливості: карний розшук УРСР був підпорядкований НКЮ і складався із судово-карного розшуку,

в обов'язки якого входило застосування оперативно-розшукових заходів, та судово-карної міліції, на яку покладалося здійснення дізнання.

Першим відомчим нормативним актом, який сконцентрував у собі правові, організаційні і тактичні засади діяльності агентурного апарату карного розшуку, була Інструкція з організації таємної агентури в установах карного розшуку, затвердженій НКВС УРСР 02.01.1922, в якій зокрема, зазначалося, що таємна агентура складається з таємних розвідників та негласних інформаторів. Інструкція розкривала поняття «таємний розвідник» і «негласний інформатор», визначала коло осіб, які можуть бути залучені до конфіденційного співробітництва, регламентувала їх функціональні обов'язки, указувала на різноманітні форми конспірації, забороняла співробітникам таємних частин застосовувати провокацію тощо. До Інструкції додавалися анкета і підписка-зобов'язання інформатора.

За способом діяльності розвідка поділялася на зовнішню і внутрішню. У боротьбі з бандитизмом, наприклад, зовнішня розвідка полягала у збиранні розвідниками оперативної інформації як серед населення, так і по можливості, від самих учасників банд. Внутрішня розвідка здійснювалася, як правило, у тих випадках, коли інформація, добута зовнішньою розвідкою, вимагала повноти і уточнення. З цією метою розвіднику давалося завдання зблизитися з бандою або увійти до її складу, робити все необхідне, щоб сприяти скорішій її ліквідації. З цією метою вони повинні були своєчасно повідомляти озброєному загоні, що переслідував банду, про розташування останньої, її озброєння, боєздатність, про способи і можливості її несподіваного захоплення.

У липні 1922 р. в результаті подальших організаційних пошуків карний розшук було виділено зі складу міліції у самостійний орган, що безпосередньо підпорядковувався НКВС УРСР за повної адміністративно-господарської автономії. Але в серпні 1923 р. Укрцентррозшук і Головміліцію знову було

об'єднано в Головне управління міліції і розшуку УРСР. Після цього карний розшук став складовою частиною міліції і більше як самостійний орган не існував. Основними напрямками діяльності карного розшуку в цей період були боротьба з бандитизмом, дезертирством, фальшивомонетництвом, конокрадством, самогоноварінням, дитячою безпритульністю тощо. Серед основних методів оперативно-розшукової діяльності, якими користувалися працівники карного розшуку, були: обходи, облави, засідки, обшуки, особистий пошук, внутрішнє (агентурне) і зовнішнє спостереження тощо.

У період *Другої світової війни* діяльність апарату карного розшуку була направлена головним чином на охорону тилу, боротьбу з бандитами, дезертирами, мародерами та іншими злочинцями; оперативне обслуговування установ виконання покарань, а також надання допомоги органам державної безпеки у боротьбі з ворожою агентурою та диверсійними групами, що діяли в радянському тилу.

У *післявоєнні часи* основні напрями діяльності карного розшуку визначалися оперативною обстановкою, яка склалася на той час у державі. Зокрема, на нього, як і раніше, покладалися функції щодо попередження, припинення і розкриття злочинів; боротьба з бандитизмом, дитячою безпритульністю; вилучення зброї у населення; розшук осіб, які втратили зв'язок зі своїми родичами під час війни; надання допомоги іншим міліцейським службам в охороні громадського порядку, державної власності та приватного майна громадян; у дотриманні паспортної і дозвільної систем, а також у виконанні інших завдань щодо зміцнення правопорядку.

Значне зростання у післявоєнний період бандитських проявів зумовило керівництво МВС СРСР здійснити реформування оперативних підрозділів. Циркуляром від 03.12.1946 р. працівники карного розшуку районної ланки в оперативному відношенні підпорядковувалися створеним управлінням (відділам) боротьби з бандитизмом. Їх основним завданням було розслідування злочинів, розшук і затримання

злочинців, які скоїли вбивства, розбої, збройні і групові грабежі, а також оперативна робота щодо запобігання цим злочинам.

Наступна серйозна реорганізація карного розшуку була здійснена в 1949 р., коли провідні міліцейські служби були передані з МВС до Міністерства державної безпеки (МДБ) з метою розширення функцій міліції щодо забезпечення державної безпеки. У складі Головного управління міліції МДБ було організовано три управління: міліцейської служби; карного розшуку; боротьби з розкраданням соціалістичної власності і спекуляцією, а також створені політичний відділ і НДІ криміналістики. В апаратах карного розшуку було запроваджено інститут сищиків, покликаний підвищити ефективність боротьби зі злочинними елементами, які активізувалися у воєнні та післявоєнні роки. Карний розшук перейменовувався на карний сиск, а його діяльність регламентувалася наказом МДБ СРСР «Про перебудову карного розшуку і заходи щодо посилення боротьби з кримінальною злочинністю» від 19 січня 1951 р.

У 1953 р. союзні і республіканські Міністерства державної безпеки і внутрішніх справ були об'єднані в єдине союзно-республіканське міністерство внутрішніх справ. Карний розшук у 1954 р. отримав свою попередню назву, а інститут сищиків було ліквідовано.

Першою спробою легалізувати поняття оперативно-розшукової діяльності на законодавчому рівні (до цього вона регламентувалася виключно відомчими нормативними актами) стало прийняття Верховною Радою СРСР 25.12.1958 р. Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік, де ст. 29 визначала органи міліції органом дізнання і надавала їм право застосовувати необхідні оперативно-розшукові заходи з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили. Ця норма Основ, хоча і мала обмежене та непевне формулювання, була запозичена Кримінально-процесуальними кодексами союзних республік, прийнятими у 1960-1961 роках. Зокрема, в

КПК УРСР можливість проведення оперативно-розшукової діяльності органами дізнання закріплювалося у ст. 103 , яка передбачала, що «на органи дізнання покладається вжиття оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили».

Друга половина *60-70-х років ХХ століття* характерна для апаратів карного розшуку значною роботою щодо перебудови їх діяльності з урахуванням завдань, які стали перед державою і органами внутрішніх справ в умовах проголошення курсу на демократизацію суспільного життя. Незважаючи на те, що рівень злочинності в державі у порівнянні з 50-ми роками значно знизився, проблема боротьби зі злочинністю залишалася досить гострою. Особливу турботу суспільства викликали хуліганські прояви і злочинність неповнолітніх, а також значна кількість злочинів, учинених рецидивістами та особами, які ніде не працювали і не навчалися. Напрямки роботи карного розшуку, організація і тактика його практичної діяльності, розстановка сил і засобів, правові основи служби були визначені низкою законодавчих і відомчих нормативних актів, виданих у цей період.

За період *незалежності України* оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ, а наразі й Національної поліції, з урахуванням досвіду минулого ефективно сприяє інтересам протидії злочинності в умовах розбудови демократичного суспільства.

Таким чином на всіх історичних етапах розвитку країни оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ була та залишається дієвим засобом боротьби з кримінальною злочинністю, ефективним інструментом захисту прав та інтересів людини, власності, суспільства і держави.

2. Становлення теорії оперативно-розшукової діяльності як самостійної галузі наукових знань

Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції України як суспільно корисна державно-правова функція ґрунтується на наукових засадах, що складаються з правових концепцій, теорій, системи поглядів і наукових положень.

Свого часу в рамках кримінально-процесуальної науки виникла наука криміналістика, а потім з останньої виділилася теорія оперативно-розшукової діяльності. Незважаючи на те, що як вид правоохоронної діяльності розшук з'явився значно раніше криміналістики, тим не менше, формування останньої в самостійну науку відбулося раніше теорії оперативно-розшукової діяльності. Криміналістика як наука сформувалася в XIX ст., а теорія оперативно-розшукової діяльності як самостійна галузь знань була визнана завдяки зусиллям вчених радянського періоду розвитку країни, а також нинішнього покоління.

Основи майбутніх наукових досліджень і узагальнень у галузі оперативно-розшукової діяльності, контррозвідки і розвідки закладалися в 20-30-х роках XX ст. Поряд із питаннями кримінального розшуку в ці роки було розпочато поглиблену розробку організації і тактики оперативно-розшукової діяльності по боротьбі з розкраданнями державного і громадського майна, пов'язана з утворенням в системі міліції виділених із карного розшуку апаратів по боротьбі з розкраданням соціальної власності (БРСВ) (1937 р.).

До першої половини 50-х років у зв'язку з воєнним періодом і обстановкою підвищеної секретності представники правових наук були позбавлені можливості брати участь у дослідженнях оперативно-розшукових проблем. Поштовхом до самостійного розвитку теорії оперативно-розшукової діяльності та визнання її як самостійної навчальної дисципліни послужив післявоєнний розвиток кримінально-процесуального

законодавства, науки кримінального права, кримінального процесу і криміналістики.

Вирішальний внесок у справу становлення теорії оперативно-розшукової діяльності зробила створена в 1954 р. Вища школа МВС СРСР, а в 1956 р. – її самостійна кафедра оперативної роботи. Під керівництвом першого начальника кафедри ОРД професора А. Г. Лекаря на потужній науковій теоретичній основі з'явилися глибокі теоретико-прикладні роботи, що поклали початок подальшим науковим дослідженням, втіленим у навчальних посібниках, методичних рекомендаціях, підручниках і монографіях у сфері оперативно-розшукової діяльності. Великий внесок у розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності зробили наукові співробітники Всесоюзного науково-дослідного інституту МВС СРСР, провівши в 70-ті роки ХХ століття низку фундаментальних досліджень проблем оперативно-розшукової діяльності.

Відчутним доказом визнання оперативно-розшукової діяльності як самостійної галузі знання, безсумнівно, стало видання у 1965 р. першого в історії СРСР підручника «Основи оперативно-розшукової діяльності органів міліції УРСР», а також у 1966 р. видання Вищою школою МОГП СРСР фундаментального підручника – «Основи оперативно-розшукової діяльності органів охорони громадського порядку» під редакцією комісара міліції А. Я. Кудрявцева. У подальшому зусиллями видатних вчених у сфері оперативно-розшукової діяльності (В. М. Аتماжитов, І. І. Басецький, В. П. Бахін, А. Ф. Возний, Д. В. Гребельський, В. А. Лукашов, А. Г. Лекарь, С. С. Овчинський, П. А. Олійник, В. Г. Самойлов та ін.) було проведено ряд глибоких фундаментальних досліджень у сфері оперативно-розшукової діяльності, що забезпечили не тільки вдосконалення її організації і тактики, але і перше в історії її законодавче регулювання.

У період незалежності України суттєвий внесок у розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності в Україні зробили

К. В. Антонов, О. М. Бандурка, В. І. Василичук, М. Л. Грібов, Е. О. Дідоренко, В. П. Захаров, В. А. Іщенко, А. М. Кислий, Я. Ю. Кондратьєв, О. Є. Користін, І. П. Козаченко, М. В. Корнієнко, С. І. Мінченко, Д. Й. Никифорчук, В. Л. Ортинський, Ю. Ю. Орлов, М. А. Погорецький, В. Д. Пчолкін, М. Б. Саакян, О. П. Снігерьев, В. Є. Тарасенко, Р. В. Тарасенко, І. Ф. Хараберюш, В. В. Шендрик, О. М. Юрченко, О. О. Юхно.

Прийняття Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також результати багаторічних теоретичних досліджень у цій сфері, інтереси практики боротьби зі злочинністю створили на теперішній час основу єдиної для всіх українських правоохоронних органів і спецслужб науки про ОРД. Сформована оперативно-розшукова теорія – галузь наукових знань, яка покликана озброювати практику боротьби зі злочинністю всіх оперативно-розшукових органів системою наукових висновків і рекомендацій, необхідних для ефективної організації та здійснення оперативно-розшукових заходів, створення правових, організаційних, інформаційних, методичних, кадрових та ресурсних передумов і умов їх успішної діяльності.

Як і будь-яка наука, теорія оперативно-розшукової діяльності має свій предмет, об'єкт і методи дослідження.

Предмет теорії оперативно-розшукової діяльності становлять певні закономірності об'єктивної дійсності, які вивчає юридична наука в цілому. Його зміст складають:

- закономірності, які проявляються в системі відносин (правових, інших), що складаються у сфері ОРД;

- характеристики заходів боротьби зі злочинністю, що здійснюються із застосуванням оперативно-розшукових сил, засобів і методів;

- дослідженні правових основ ОРД, вивченні оперативно-розшукової практики (закономірний зв'язок між таємним характером вчинюваних злочинів і необхідністю використання для їх попередження і розкриття, негласних оперативно-

розшукових засобів і методів), закономірності, що виникають і проявляються в організації ОРД;

- закономірності, які проявляються в процесі отримання, перевірки, фіксації та використання оперативно-розшукової інформації.

Діалектичний взаємозв'язок існує між способами дій злочинців з підготовки, учинення злочинів, приховування слідів протиправних дій і тактичних прийомів їх виявлення і розкриття. Проте методи виявлення, попередження і розкриття злочинів розробляються не тільки теорією оперативно-розшукової діяльності, але й кримінальним процесом, криміналістикою, кримінологією та іншими юридичними науками.

Теорія оперативно-розшукової діяльності досліджує такі організаційні форми діяльності оперативних підрозділів, як вивчення і оцінка оперативної обстановки; підбір, розстановка і використання негласних працівників в аспекті ОРД з точки зору їх відповідності висновкам про стан оперативної обстановки; фінансове та матеріально-технічне забезпечення; внутрішню і зовнішню взаємодію суб'єктів ОРД та ін. Ґрунтуючись на емпіричних даних, теорія оперативно-розшукової діяльності розробляє науково обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності ОРД з метою виявлення, попередження і розкриття злочинів.

Об'єкт пізнання теорії оперативно-розшукової діяльності становлять:

- злочинність як соціально-правове явище;
- оперативно-розшукова діяльність як один із видів суспільної практики боротьби зі злочинністю;
- правове регулювання оперативно-розшукової діяльності.

Метод теорії оперативно-розшукової діяльності – це система пізнавальних прийомів, що використовуються як для побудови самої теорії, так і для застосування теорії в практиці пізнання її предметної галузі – оперативно-розшукової

діяльності. У сучасній системі юридичних наук сформульовано таке визначення теорії ОРД.

Теорія оперативно-розшукової діяльності – це наука, що досліджує закономірності механізму вчинення злочинів та протидії кримінального середовища, виникнення інформації про злочин і його учасників, збору, оцінки та використання фактичних даних про них, розробляє правові, організаційні, методичні та тактичні основи ефективного застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів по боротьбі зі злочинністю. Результати теоретичних досліджень у цій сфері та інтереси практики боротьби зі злочинністю створили на теперішній час основу єдиної для всіх українських правоохоронних органів і спецслужб науки про ОРД.

Оперативно-розшукова теорія – галузь наукових знань, яка покликана озброювати практику боротьби зі злочинністю всіх оперативно-розшукових органів системою наукових висновків і рекомендацій, необхідних для ефективно організації та здійснення оперативно-розшукових заходів, створення правових, організаційних, інформаційних, методичних, кадрових та ресурсних передумов і умов їх успішної діяльності.

Теорія ОРД склалася як самостійна галузь наукового знання в результаті диференціації системи наук кримінального циклу. Розвиваючись у рамках криміналістики, теорія ОРД почала формувати специфічну систему знань, що вивчають таємні дії злочинців, типові ознаки латентних злочинів і найбільш ефективні (переважно негласні) сили, засоби та методи, які застосовуються оперативними підрозділами для виявлення злочинів, їх попередження та розкриття, забезпечення невідворотності покарання винних у їх скоєнні.

Як наука, теорія оперативно-розшукової діяльності вивчає:

- механізм вчинення злочинів і дії осіб, які їх замислюють, підготовляють і здійснюють, а також які переховуються від слідства і суду, відбування покарання;
- усе типове, що повторюється, стійке і характерне для застосування негласних сил, засобів та методів боротьби з

неочевидними злочинами, розкриття яких іншими засобами неможливо;

- номативно-правове регулювання оперативно-розшукової діяльності;

- організацію і тактику діяльності оперативних підрозділів.

Узгоджене наукове осмислення названих елементів предмета теорії ОРД зумовлено наявністю взаємозв'язку і взаємозалежності між способами вчинення злочинів, поведінкою злочинців і тактикою застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів по їх викриттю. Наприклад, отримання інформації про задуми і злочинні наміри, плани організованої групи або злочинної організації може бути забезпечене тільки засобами ОРД.

Дослідження місця теорії оперативно-розшукової діяльності в системі правових наук дозволяє констатувати таке:

- зародившись у межах кримінальної, кримінально-процесуальної і криміналістичної наук, теорія ОРД під впливом суспільних, природничих та технічних наук, досягнення і знання яких вона творчо осмислювала для вирішення своїх завдань, сформувалася в юридичну науку;

- об'єкт і предмет пізнання теорії ОРД визначається таким соціальним явищем, як злочинність. Її службова функція, вирішувані нею завдання належать до правової сфери діяльності державних органів, до правових процесів і правовідносин, що виникають при здійсненні діяльності з виявлення, попередження, розкриття та розслідування злочинів;

- рекомендації, що розробляються теорією оперативно-розшукової діяльності для практики, мають правову основу, спрямовані на вирішення завдань кримінального судочинства, сприяючи ефективному, об'єктивному розслідуванню, судовому розгляду в кримінальних справах;

- юридичний характер теорії ОРД проявляється в нормативно-юридичній функції, властивій їй як галузі правознавства, у силу чого її наукові рекомендації

враховуються в нормотворчій діяльності законодавця, в міжнаукових дисциплінарних дослідженнях кримінально-правових наук.

Оскільки в ході оперативно-розшукової діяльності здійснюється пошук і фіксація фактичних даних, що відображають і відтворюють юридично значущі риси певних подій і фактів, така діяльність, безсумнівно, являє собою процес пізнання. Пізнання в цій сфері вимагають високої професійної майстерності працівників оперативних підрозділів і подолання труднощів, зумовлених особливостями вчинення злочинів, а також поведінкою і тактикою злочинців.

У зв'язку з тим, що ознаки злочинних діянь об'єктивно відображаються у зовнішньому середовищі в різних формах і зумовлюються закономірностями виникнення фактичних даних як джерел доказів, виявляючи їх у ході оперативно-розшукової діяльності, працівники оперативних підрозділів забезпечують процес встановлення істини у кримінальному провадженні, а також набувають певні знання про ознаки та мотиви злочинів, їх способи та причетних до них осіб. Отже, пізнання об'єктивної дійсності наповнює весь зміст оперативно-розшукової діяльності.

Наукові знання в теорії оперативно-розшукової діяльності за часи її становлення як науки у своїй сукупності являють собою певну систему. Систему теорії ОРД становлять:

- загальна теорія ОРД;
- оперативно-розшукова тактика;
- оперативно-розшукова методика;
- оперативна техніка.

Теорія оперативно-розшукової діяльності має свої принципи, понятійний апарат, визначення і теоретичні концепції, а також методи пізнання і прогнозування розвитку оперативно-розшукової діяльності як процесу.

Розвиваючись від загального до конкретного і від конкретного до загального, теорія оперативно-розшукової діяльності концентрує свою увагу на окремих наукових

напрямах (теорія документування, вчення про оперативно-розшукові версії, вчення про оперативно-розшукову інформацію та ін.), що являють собою окремі оперативно-розшукові теорії, перелік яких поповнюється відповідно до рівня розвитку науки та вдосконалення практики боротьби зі злочинністю.

У системі правових наук теорія оперативно-розшукової діяльності тісно пов'язана з кримінальним правом, кримінальним процесом, криміналістикою, кримінологією, психологією та іншими галузями наукових знань, що справляють суттєвий вплив на її подальший розвиток.

Теорія оперативно-розшукової діяльності розробляє методики дій працівників оперативних підрозділів, спрямованих у першому випадку – на запобігання злочину, у другому – на виявлення і викриття винних, отримання та фіксацію фактичних даних, які можуть бути доказом їхньої провини.

У своєму розвитку теорія оперативно-розшукової діяльності використовує досягнення, положення і концепції кримінально-виконавчого права, науки державного управління та адміністративного права, міжнародного права, економічних наук, природничих наук у сфері високих технологій, забезпечення інформаційної безпеки та інших галузей знань.

Наукові знання теорії оперативно-розшукової діяльності в сукупності утворюють певну систему.

Система теорії оперативно-розшукової діяльності на сучасному етапі розвитку може бути представлена таким чином: загальна теорія оперативно-розшукової діяльності; засоби оперативно-розшукової діяльності; оперативно-розшукова тактика; оперативно-розшукова методика.

До змісту загальної теорії оперативно-розшукової діяльності входять основні ідеї, принципи, поняття, категорії, визначення, терміни і теоретичні концепції, а також методи їх пізнання і розвитку. Як структурні розділи вона включає в себе ряд окремих оперативно-розшукових теорій:

- вчення про пізнавальний, діяльнісний та організаційний елементи оперативно-розшукової діяльності;
- теорія наукових методів оперативно-розшукової діяльності;
- вчення про мову і систематику оперативно-розшукової діяльності;
- вчення про оперативно-розшукову інформацію;
- вчення про оперативно-розшукові версії;
- теорія оперативного обслуговування;
- теорія документування;
- вчення про оперативні комбінації і тактичні операції.

При здійсненні досліджень щодо проблем ОРД та отримання відповідних знань використовуються підходи: гуманістичний, антропологічний, аксіологічний, психологічний, генетичний, системний та інші.

З огляду на те, що всі явища та процеси відбуваються у тісному взаємозв'язку й взаємозалежності, методологічною основою пізнання у сфері ОРД є діалектичний принцип, а також принципи об'єктивності, науковості, системності, комплексності, логічності.

Як загальнонаукові використовуються методи: концептуально-порівняльний, системно-структурний, аналітико-синтетичний, програмно-цільовий.

З міждисциплінарних методів слід назвати методи моделювання, історико-соціальний, статистичний, соціологічний, психологічний.

Використовуються, звичайно, і специфічні методи пізнання проблем оперативно-розшуковій діяльності: оперативно-евристичний, ознайомчо-документальний, а також інтерв'ювання та анкетування працівників оперативних підрозділів.

Відомо, що право на самостійне функціонування науки набуває така система знань, яка своїм зосередженням має свої специфічні закономірності, які відрізняють її від інших наук. Теорія оперативно-розшукової діяльності сформувалася в

самостійну галузь наукового знання під одночасним впливом загальнонаукових принципів інтеграції і диференціації системи юридичних наук.

Отже, розвиваючись у рамках юридичних наук, теорія оперативно-розшукової діяльності сформувала власну систему специфічних знань, що вивчають закономірності прихованих дій злочинців і проблемні ситуації, пов'язані із застосуванням і використанням оперативно-розшукових засобів і методів при виявленні, попередженні та розкритті злочинних діянь, а також розшуку злочинців і осіб, зниклих без вести. Це й зумовлює самостійне місце теорії оперативно-розшукової діяльності в системі правничих наук.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Витоки оперативно-розшукової (сискної) діяльності. Сиск античних часів.
2. Сиск епохи феодалізму.
3. Прийоми та засоби розшуку Київської Русі (IX – поч. XIII ст.).
4. Розшук за часів феодальної роздробленості (поч. XIII – XIV ст.).
5. Судочинство на українських землях за часів Великого князівства Литовського (сер. XIV – 1569 р.). та за доби Козацько-Гетьманської держави (XVII – XVIII ст.).
6. Розвиток вітчизняної оперативно-розшукової науки у XX ст.
7. Об'єкт, предмет та методи теорії ОРД. Визначення теорії ОРД.
8. Міждисциплінарні зв'язки теорії ОРД з кримінальним і кримінальним процесуальним правом, криміналістикою, кримінологією, психологією та ін.
9. Система теорії ОРД.

Тема 2.

ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИПИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Поняття та завдання оперативно-розшукової діяльності

З прийняттям 18 лютого 1992 року Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» цей вид суспільно обумовленої діяльності отримав цілковите визнання, став легітимним. З цього часу оперативно-розшукова діяльність отримала законодавче визначення, та, відповідно до положень ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», представляє собою систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Оперативно-розшукова діяльність має виключно державно-правовий характер, що зумовлене, насамперед, її законодавчим визначенням та санкціонуванням державою. Статтею 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» чітко визначено обмежене коло суб'єктів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності, тому лише вони мають право на здійснення такої діяльності та виступають від імені держави. При цьому всі елементи оперативно-розшукової діяльності, тобто її сили, засоби, методи, форми тощо, застосовуються виключно в порядку та межах, визначених Законом й підзаконними нормативно-правовими актами, що регулюють суспільні відносини у сфері оперативно-розшукової діяльності. Крім того, оперативно-розшукова діяльність підконтрольна державним органам та спрямована на забезпечення інтересів безпеки громадян, суспільства і держави.

Оперативно-розшукова діяльність суттєво відрізняється від будь-яких інших видів діяльності та має яскраво виражений

розвідувально-пошуковий характер. Так, усі її заходи законодавчо визначаються як пошукові, розвідувальні та контррозвідувальні.

Пошукові заходи – це дії працівників оперативних підрозділів щодо встановлення ще невідомих подій злочину та осіб, які причетні до їх вчинення, а також злочинів, що готуються або вчинені невстановленими особами.

Розвідувальні заходи – це дії працівників оперативних підрозділів або осіб, що конфіденційно співробітничать з оперативним підрозділом, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації з метою збирання інформації про її структуру, викриття головних учасників вчинення злочинів («лідерів», організаторів, співучасників, діючих корумпованих посадових осіб у правоохоронних органах тощо), своєчасного виявлення підготовки вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів тощо.

Ефективна протидія злочинам, особливо її організованим формам, неможлива без розуміння тих процесів, які відбуваються у злочинному середовищі або навпаки створенні необхідних умов для документування фактів протиправної діяльності тощо. У зв'язку з цим органи Національної поліції України стикаються з необхідністю з'ясування умов формування та існування організованих злочинних формувань, обраних ними механізмів вчинення злочинів, ролівої участі у цьому процесі кожного учасника злочинного угруповання, руху тіншових та певних легальних фінансових потоків, які є підґрунтям існування цих угруповань або, навпаки, предметом їх злочинних інтересів, функціонування інфраструктури організованої злочинності тощо.

На теперішній час серед науковців все частіше йдеться про формування системи кримінальної розвідки, під якою розуміють вид діяльності оперативних підрозділів органів Національної поліції України з пошуку, отримання, фіксації, оцінювання, прогнозування та використання інформації за

допомогою системи розвідувальних, пошукових, інформаційно-аналітичних заходів, у т.ч. із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, спрямований на своєчасне запобігання, виявлення і нейтралізацію реальних та потенційних кримінальних загроз суспільній безпеці, захист особи, держави і суспільства від злочинності.

Контррозвідувальні заходи вживають оперативні підрозділи в межах визначеної чинним законодавством компетенції (наприклад, оперативні підрозділи Служби безпеки України). В системі Національної поліції України, як правило, ці заходи здійснюються підрозділами внутрішньої безпеки з метою попередження, виявлення та припинення будь-яких форм протидії організованих груп чи злочинних організацій оперативним підрозділам, а також виявлення корумпованих працівників Національної поліції.

У системі гласних і негласних заходів оперативно-розшукової діяльності негласні мають більш питому вагу. Це зумовлено, перш за все, тим, що, як правило, тяжкі й особливо тяжкі злочини готуються замаскованими способами, особи, які їх вчинили, переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, розвідувально-підбивна діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України здійснюється конспіративно на професійній основі тощо. Тому й відповідні оперативні підрозділи повинні мати в своєму арсеналі достатні можливості щодо здійснення негласних заходів оперативно-розшукової діяльності, які здійснюються неочевидно, приховано як від оточуючих осіб, в тому числі й інших працівників правоохоронних органів, які не беруть в них участі, так і, в першу чергу, від об'єктів цієї діяльності, тобто осіб та груп, відносно яких вони здійснюються.

Розвиток наук, широке впровадження науково-технічних досягнень в усіх сферах боротьби з кримінальними проявами, постійне зростання науково-технічної оснащеності

правоохоронних органів України привели до виникнення самостійної групи науково-технічних засобів, які отримали назву «оперативна техніка» або «оперативно-технічні засоби». Ці засоби обслуговують істотно відмінну від слідчої сферу боротьби зі злочинністю – оперативно-розшукову діяльність, у межах якої з'явилися, здобули розвиток і спеціальне нормативне закріплення. Про це свідчить, наприклад, той факт, що більша частина засобів криміналістичної техніки за необхідності може бути використана (і використовується) поза слідчими діями для досягнення завдань оперативно-розшукової діяльності. Проте далеко не всі засоби оперативної техніки застосовуються, а одержані за їх допомогою дані реалізуються в кримінальній процесуальній діяльності. Отже, можна говорити про наявність поряд з криміналістичною технікою і переважно на її основі засобів і методів оперативної техніки, які відрізняються цільовою спрямованістю, формами, специфічними ознаками і прийомами застосування, особливістю нормативної регламентації, юридичною природою одержаних за їх допомогою даних.

Традиційно під групою оперативної техніки розуміється сукупність технічних засобів і спеціальних пристроїв, які використовуються правоохоронними органами при здійсненні оперативно-розшукових заходів з метою попередження підготовлюваних, розкриття вчинених злочинів та розшуку злочинців.

Розробка технічних засобів і прийомів для оперативно-розшукової діяльності не може провадитися «за рамками» криміналістики, без урахування її положень і рекомендацій. Не можна, наприклад, кваліфіковано здійснити оперативне документування технічними засобами без знання закономірностей слідоутворення, прийомів та способів виявлення слідів, уміння правильно їх фіксувати, вивчати й використовувати.

Спеціальні оперативно-технічні засоби складають ядро оперативної техніки, їх використання обмежується тільки сферою оперативно-розшукової діяльності, на відміну від інших суміжних груп технічних засобів, застосування яких допускається (та практикується) в інших напрямках діяльності правоохоронних органів. Окремі оперативно-технічні засоби, які відрізняються конструктивною складністю або особливістю її експлуатації, доцільно застосовувати після консультації з фахівцями експертно-криміналістичних підрозділів або підрозділів оперативно-технічних заходів, або безпосередньо за їх участю.

Таким чином, під оперативною технікою (оперативно-технічними засобами) слід розуміти: сукупність спеціальних (власне оперативних), деяких видів криміналістичних та інших (у широкому розумінні) науково-технічних засобів, прийомів і методів, які використовуються органами Національної поліції для здійснення покладених на них Законом та підзаконними актами оперативно-розшукових функцій із запобігання, розкриття злочинів, розшуку злочинців та інших осіб, а також матеріальних об'єктів.

Технічні засоби оперативно-розшукового призначення (оперативна техніка) є одними з основних в оперативно-розшуковій діяльності, їх найбільш характерна і визначальна риса – це можливість застосування в розвідувально-пошуковій роботі, спрямованій на виявлення і фіксацію осіб, предметів і фактів, пов'язаних з підготуванням або вчиненням злочинів.

Оперативна техніка, що використовується в оперативно-розшукових заходах, призначена:

- для виявлення і фіксації даних, які вказують на факти злочинної діяльності та причетності до неї конкретних осіб;
- для відшукування предметів, документів, які можуть використовуватися в оперативно-розшуковій діяльності, у процесі кримінального провадження;

- для здійснення заходів, спрямованих на виявлення і нейтралізацію причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів.

Оперативна техніка як засіб оперативно-розшукової діяльності – це комплекс спеціально виготовлених або пристосованих приладів, пристроїв, апаратів, хімічних речовин, індикаторів тощо для переважно негласного (зашифрованого) застосування при здійсненні оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій, їх правомірного використання з метою попередження та розкриття злочинів, розшуку зниклих злочинців і безвісно відсутніх осіб.

Застосування оперативної техніки сприяє вирішенню низки оперативно-розшукових завдань, а саме:

- виявленню і фіксації відомостей, які вказують на факти злочинної діяльності, а також осіб, причетних до неї;
- створенню умов, сприятливих для виникнення та виявлення слідів злочину і дій зловмисників;
- забезпеченню конспірації під час проведення оперативних комбінацій та інших розшукових заходів;
- документуванню протиправних дій осіб, які перевіряються з метою отримання фактичних даних, які можна використати під час кримінального провадження;
- виявленню фактів використання злочинцями технічних засобів.

Дотримання вимог законності при використанні оперативно-технічних засобів означає, що кожний прилад, пристрій, речовина, комп'ютерна програма тощо або їх сукупність можуть застосовуватися лише для забезпечення ефективності боротьби з кримінальними правопорушеннями. Порядок застосування оперативних засобів і використання отриманих результатів має відповідати вимогам нормативних актів. Крім того, специфіка проведення окремих оперативно-розшукових заходів з використанням технічних засобів не виключає вторгнення в приватне життя людей, стосовно яких ця техніка використовується. Саме тому законодавством і

відомчими нормативними актами чітко визначено умови і порядок застосування технічних засобів і підрозділи, які мають право їх використовувати в оперативно-розшуковій діяльності.

Разом із тим, категорично забороняється застосовувати такі технічні пристрої, а також хімічні, психотропні та інші речовини, що можуть завдати шкоди здоров'ю працівників, які ними користуватимуться, населенню, тваринному та рослинному світові, навколишньому середовищу.

Ініціаторами й суб'єктами негласного застосування технічних засобів в оперативно-розшукових заходах виступають працівники оперативних підрозділів, у провадженні яких знаходяться оперативно-розшукові справи або інші матеріали, якщо їх розгляд потребує проведення оперативно-розшукових заходів із використанням оперативної техніки.

У разі необхідності кваліфікованого застосування оперативної техніки до проведення оперативно-розшукових заходів залучаються фахівці – співробітники експертно-криміналістичних чи оперативно-технічних підрозділів. На період проведення оперативно-розшукового заходу ці співробітники організаційно підпорядковуються оперативним працівникам і діють під їх контролем. На них у повному обсязі поширюються вимоги щодо дотримання законності та конспірації при використанні оперативної техніки.

У випадках, коли застосування спеціальної техніки пов'язане з тимчасовим обмеженням прав людини і проводиться лише з дозволу слідчих суддів, оперативно-розшукові заходи здійснюються тільки оперативно-технічними підрозділами Національної поліції України.

Крім фахівців оперативно-технічних підрозділів, до використання окремих приладів чи пристроїв у розшукових цілях з ініціативи оперативних працівників, у разі потреби, можуть залучатися працівники інших служб Національної поліції України або представники громадськості. В окремих випадках з дозволу керівників підрозділів Національної поліції

України допускається, за певних обставин, застосування окремих видів технічних засобів негласними працівниками.

Застосування оперативної техніки (як і інших засобів ОРД) виконує допоміжну (забезпечувальну) функцію щодо негласної роботи, оперативної перевірки, інших форм і методів оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшукових заходів і тактичних операцій. Разом з тим, без використання спеціальних технічних засобів проводити деякі оперативно-розшукові заходи надто важко, малоефективно або зовсім неможливо. Наприклад, без відповідної техніки важко вести спостереження в громадських місцях, здійснювати документування (фіксацію) фактів злочинної діяльності, проводити операції щодо затримання злочинців. Без спеціальних приладів, апаратури, пристроїв не можуть бути ефективними такі оперативно-розшукові заходи як дослідження предметів і документів, зняття інформації з технічних каналів зв'язку тощо. Фактично безрезультатним буде спостереження у темний час доби без приладів нічного бачення, важко відшукати ретельно заховані трупи, знаряддя злочинів, коштовності, здобуті злочинним шляхом, деякі сліди злочинів.

Таким чином, значення оперативної техніки в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції України полягає в забезпеченні ефективності роботи щодо виявлення, попередження, припинення злочинів, їх швидкого і повного розкриття, активного розшуку злочинців та інших осіб, які становлять оперативний інтерес, персоніфікації невідомих трупів.

Використання оперативної техніки сприяє створенню таких умов, за яких злочинці неминуче залишають відомості про себе і сліди своїх протиправних діянь. Така інформація, як правило, характеризується високим ступенем достовірності. Наприклад, отримання відбитків пальців, проведення кіно-, відео-, фотозйомки осіб, предметів, документів, застосування приладів звукозапису дає переконливу доказову інформацію про правопорушників й кримінальні події, дозволяє слідчим

використовувати її при розслідуванні кримінальних проваджень.

Матеріальну частину оперативної техніки становлять спеціально сконструйовані або пристосовані до потреб оперативно-розшукової діяльності апарати, прилади, пристрої, сигналізатори, хімічні речовини, індикатори, комп'ютерні програми тощо. Різноманітні технічні засоби, що використовуються у боротьбі зі злочинністю, за суб'єктами, метою і способом застосування поділяються на спеціальні, основні й допоміжні.

До спеціальних оперативно-технічних засобів відносяться:

- прилади зняття інформації з каналів зв'язку, транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних мереж;
- пристрої контролю за листуванням, телеграфною та іншою кореспонденцією.

Групу основних оперативно-технічних засобів становлять прилади, пристрої:

- спостереження;
- оперативного пошуку;
- виготовлення суб'єктивних портретів;
- спеціальні хімічні речовини;
- засоби оперативної сигналізації.

Допоміжні оперативно-технічні засоби – це апаратура зв'язку, спеціальний транспорт, зброя, засоби активного і пасивного захисту співробітників, засоби маскуванню та легендування тощо.

Відомчими нормативними актами МВС України визначено, що спеціальна й основна оперативна техніка використовується з обов'язковим дотриманням режиму секретності. У зв'язку з цим усі матеріали, отримані внаслідок її застосування, використовуються, насамперед, з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

Законодавець у ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначив завданням оперативно-

розшукової діяльності пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

У загальному сенсі під поняттям «завдання» слід розуміти обсяг роботи, який необхідно виконати для досягнення поставленої мети, задуму. Виходячи з положень чинних нормативно-правових актів України, можна окреслити наступні завдання, що стоять перед оперативно-розшуковими підрозділами, а саме:

- виявлення, запобігання та припинення злочинів;
- встановлення осіб, які готують вчинення злочину;
- розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
- встановлення місцезнаходження безвісно відсутніх осіб;
- персоніфікація невпізнаних трупів;
- забезпечення інтересів кримінального провадження;
- забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, а також осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, членів їх сімей та близьких родичів;
- забезпечення безпеки співробітників розвідувальних органів України, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей;
- отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави;
- відшкодування збитків, заподіяних злочином;
- підтримання режиму виконання покарань;
- охорона службової та державної таємниці.

Попередження злочинності є, мабуть, одним із головних напрямів діяльності держави і суспільства в боротьбі з цим негативним явищем, найбільш ефективним та гуманним, протилежним каральному засобом підтримання правопорядку, забезпечення безпеки охоронюваних правом суспільних відносин і соціальних цінностей. Практична реалізація цього напрямку полягає в безпосередньому запобіганні й припиненні злочинів, виявленні й усуненні причин і умов, що сприяють їх учиненню.

Попередження й припинення злочинів – одні з основних завдань оперативно-розшукової діяльності, що полягають у превентивному впливі на причини й умови, які сприяють вчиненню злочину, або на поведінку конкретних осіб та груп з метою недопущення вчинення ними суспільно небезпечних діянь. Ці завдання спрямовані на недопущення вчинення найбільшого числа ймовірних задуманих і таких, що готуються, злочинів.

Попередження злочину полягає в запобіганні йому ще до того, як конкретна особа (група) розпочне його конкретне вчинення. Попередити злочин означає безпосередньо вплинути оперативно-розшуковими силами, методами, засобами на особу (групу), яка має намір вчинити злочин, або на причини й умови, що сприяють його вчиненню. Підставою для попередження є відомості, отримані оперативно-розшуковим шляхом, про підготовку конкретної особи (групи) до вчинення злочину. Це завдання безпосередньо пов'язане з превентивною функцією оперативно-розшукової діяльності, контролем за девіантною поведінкою осіб тощо.

Завдання припинення злочину полягає у використанні оперативно-розшукової діяльності з метою позбавлення конкретної особи (групи) реальної можливості продовжувати вчинення злочину. Воно стосується злочинів, що вчиняються як вочевидь, так і за умов неочевидності. Способи його вирішення можуть бути різноманітними, у тому числі й з використанням матеріалів оперативно-розшукової діяльності для затримання

особи, яка вчинила злочин або підозрюється у причетності до нього, на місці події, застосуванням кримінальних процесуальних запобіжних заходів після початку кримінального провадження тощо.

Розмежування понять попередження, запобігання, превенція, профілактика, усунення причин та умов злочинності (злочинів) носить здебільшого умовний характер, що викликано, насамперед, етимологічною спорідненістю цих термінів. Так, запобігання – це дія за значенням запобігти. Запобігати – не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане.

Існує юридичний термін припинення злочину, який визначається як діяльність правоохоронних органів, громадських організацій та окремих громадян, спрямована на те, щоб не допустити продовження і завершення злочину.

Попередження злочинів за змістом слід розглядати як:

- важливий засіб соціального регулювання суспільних відносин;
- поєднання різних рівнів попередження злочинності, втілених у діяльності неоднорідних суб'єктів;
- взаємодію заходів соціально-економічного, організаційно-правового та виховного характеру;
- діяльність держави та суспільства, спрямовану проти злочинності, з метою утримання її на мінімальному рівні завдяки (шляхом) усуненню або нейтралізації причин, які її породжують.

Відповідно до ієрархії причин та умов злочинності, обґрунтовано виділяють такі рівні її попередження:

- загальносоціальний – соціально-економічна політика в цілому реалізовується у формі державних планів (програм, концепцій) економічного та соціального розвитку;
- кримінологічний (спеціально-кримінологічний) – щодо окремих видів і груп злочинної поведінки, а також щодо колективної конформної та маргінальної поведінки, у формі

відомчих та міжвідомчих планів (програм) посилення боротьби зі злочинністю;

- індивідуальний – діяльність щодо конкретних осіб, поведінка яких вступає в конфлікт з нормами права, що реалізовується шляхом усунення причин та умов конкретних злочинів.

Доцільно зупинитися більш детально на законодавчій термінології щодо оперативно-розшукового попередження злочинів, а саме:

- у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» закладено правові засади щодо реалізації функції попередження злочинів оперативними підрозділами: «...вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень...» (п. 1 ч. 1 ст. 7). «Ці заходи (негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладання арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу) застосовуються виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій...» (ч. 3 ст. 8); «оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам...» (ч. 14 ст. 9). Таким чином, у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» законодавець застосовує різні терміни щодо діяльності, пов'язаної з попередженням злочинів.

Вищеозначені завдання оперативно-розшукової діяльності також можна умовно поділити на стратегічні й тактичні. Так, стратегічні завдання полягають у забезпеченні з використанням

можливостей оперативно-розшукової діяльності виявлення, запобігання та припинення злочинів, встановлення та усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню. В свою чергу тактичні завдання полягають у пошуку і фіксації конкретних фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, відповідальність за яку передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Тактичні завдання оперативно-розшукової діяльності полягають у досягненні кінцевої мети, тобто у виявленні, запобіганні та припиненні злочинів або у розшуку осіб, які переходять від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, та їх затриманні. З метою реалізації тактичних завдань оперативно-розшукової діяльності, працівники відповідних оперативних підрозділів здійснюють діяльність, спрямовану на встановлення свідків та очевидців вчинення злочину, з'ясовують окремі обставини вчинення злочину, застосовують різні оперативно-розшукові заходи й засоби з метою виявлення фактичних даних, що містять відомості про протиправні діяння окремих осіб та груп тощо.

Стратегічні завдання оперативно-розшукової діяльності, як правило, полягають у вивченні, аналізі й оцінці оперативної обстановки, що склалася на території обслуговування (за лінією, на об'єкті), та, відповідно, виборі тих оперативно-розшукових заходів, що необхідні для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

Як сукупність різноманітних умов і обставин, у яких діють оперативні підрозділи Національної поліції України, оперативна обстановка – це збірне поняття, яке, з одного боку, охоплює зовнішні умови діяльності системи органів Національної поліції України (злочинність, соціально-

економічні, демографічні чинники тощо), а з іншого – внутрішні (наявність сил і засобів органів Національної поліції України, їх розміщення, професійну та психологічну підготовку працівників оперативних підрозділів, стан протидії злочинності, сприятливість умов для вирішення поставлених завдань тощо).

У спеціальній літературі зустрічаються різні, але схожі за своєю сутністю, визначення оперативної обстановки. Так, наприклад, ще наприкінці 60-х початку 70-х років минулого століття провідними фахівцями у сфері ОРД В.Г. Самойловим та Г.К. Синіловим було сформульоване визначення оперативної обстановки як сукупності умов, які складаються з особливостей території, що обслуговується органом внутрішніх справ, стану злочинності та порушень громадського порядку, а також сил і засобів протидії злочинності та результативності їх діяльності й застосування під час реалізації завдань, пов'язаних з протидією правопорушенням та злочинності.

Дещо іншим є визначення оперативної обстановки, сформульоване згодом Е.О. Дідоренком, а саме, як сукупність різноманітних явищ і процесів, що органічно пов'язані, постійно змінюються і визначають характер та інтенсивність оперативно-розшукових зусиль служб і підрозділів органів внутрішніх справ, спрямованих на попередження (запобігання, припинення), виявлення та розкриття злочинів, розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання.

Наведені та інші існуючі визначення оперативної обстановки свідчать про те, що вона є конкретною, тобто існує лише за визначених умов місця та часу, її зміст залежить від мети, обсягу та характеру інформації, яка аналізується, а також низки інших чинників. У зв'язку з цим, виправдано розрізняють загальну і спеціальну оперативну обстановку.

Так, *загальна оперативна обстановка* характеризується комплексним характером, що ґрунтується на вивченні

сукупності умов, які визначають діяльність Національної поліції України на всіх напрямках роботи в масштабі країни, області, міста, району, дільниці, об'єкта, і служить основою для прийняття комплексних управлінських рішень.

У свою чергу *спеціальна оперативна обстановка* – це ситуація, обмежена напрямками оперативно-службової діяльності підрозділів Національної поліції, видами злочинів або лініями роботи оперативних підрозділів.

Уся сукупність умов, які складають оперативну обстановку, поділяється на певні групи, а саме:

- територіальні, географічні, демографічні та соціальні умови;

- кримінологічна обстановка (стан злочинності та результати протидії їй);

- наявність і ефективність використання сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності.

В свою чергу кожна з цих груп може бути поділена на відповідні елементи.

Працівники оперативних підрозділів Національної поліції України, з метою підвищення ефективності й своєчасності у реалізації завдань оперативно-розшукової діяльності, тобто у пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, повинні приділяти значну увагу якісному вивченню, аналізу й оцінці оперативної обстановки. Це, безумовно, сприятиме досягненню результатів у реалізації стратегічних цілей оперативно-розшукової діяльності з мінімальними витратами сил, засобів, часу, коштів тощо.

Крім цього, тактичні завдання оперативно-розшукової діяльності полягають і в ухваленні оперативно-тактичного рішення, яке повинно забезпечити виконання відповідного завдання, реалізації такого рішення та оцінюванні й використанні результатів виконання раніше прийнятого рішення.

У практичній діяльності оперативних підрозділів тактичні завдання оперативно-розшукової діяльності вирішуються сукупністю дій працівників цих підрозділів, залученням відповідних сил, використанням методів та застосуванням різноманітних засобів оперативно-розшукової діяльності.

2. Принципи оперативно-розшукової діяльності

У загальному сенсі принцип – це керівна ідея, основне правило поведінки, поняття, що являє собою узагальнення й розповсюдження якогось положення на всю сукупність явищ і процесів реальної дійсності, що пізнаються.

Принципи оперативно-розшукової діяльності мають визначальне значення для регулювання правових відносин, що функціонують у цій правовій сфері. Вони також мають велике значення для практики ведення оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами у зв'язку з тим, що забезпечують правильне застосування правових норм, прийняття в стані оперативного ризику законних та обґрунтованих оперативних й оперативно-тактичних рішень, правильне використання результатів окремих оперативно-розшукових заходів зокрема, й оперативно-розшукової діяльності в цілому. При цьому вповноважені оперативні підрозділи й, відповідно, їх посадові особи усіх рівнів підпорядкування зобов'язані дотримуватися принципів оперативно-розшукової діяльності та несуть відповідальність, згідно з чинним законодавством України, за їх порушення. Цими ж принципами повинні керуватися й інші державні органи, посадові особи, окремі громадяни у разі, якщо вони виступають суб'єктами оперативно-розшукових правовідносин.

На законодавчому рівні положеннями ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» закріплені основні принципи оперативно-розшукової діяльності: *верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини.*

Принцип верховенства права взагалі, й в оперативно-розшуковій діяльності зокрема, означає, що у правовій державі має панувати саме право, а не інтереси осіб, у руках яких у певний момент перебуває влада. Функції держави полягають у регулюванні відносин між усіма суб'єктами права на основі закону. Неухильне дотримання принципу верховенства права покликане забезпечити права і свободи людини в оперативно-розшуковій діяльності, а з боку осіб, відносно яких вона здійснюється, – повагу до законів та органів державної влади. За такого розуміння сила держави, на якій вона ґрунтується, законна лише в тому випадку, якщо вона застосовується у суворій відповідності з правом, якщо вона цілковито служить йому. Для оперативно-розшукової діяльності це особливо актуалізується у зв'язку з тим, що саме під час її ведення збільшується ймовірність незаконного вторгнення у приватне спілкування й особисте життя людини, що, в свою чергу, може призвести до порушення конституційних прав і свобод людини як об'єкта цієї діяльності. При цьому закон, зобов'язуючи окрему людину до дотримання загальноприйнятих правил поведінки, водночас чітко окреслює межі здійснення оперативно-розшукових заходів, використання сил, застосування її засобів у співвідношенні до можливого тимчасового й у виняткових випадках обмеження конституційних прав людини.

Отже, принцип верховенства права вимагає, щоб оперативно-розшукова діяльність здійснювалася на правовій основі та за умов легітимності, тобто відповідала морально-психологічному сприйняттю її громадянами, визнанню її права здійснювати управління соціальними процесами, згоді, готовності їй підпорядковуватися.

Принцип верховенства права означає, що для правової держави необхідно, але зовсім не достатньо, щоб усі, зокрема і сама держава, дотримувались законів. Необхідно, щоб ці закони були правовими, виражали загальну і рівну для всіх міру (норму) свободи людини. Відповідно до цього принципу,

правова держава надає державному застосуванню сили характер правового примусу. У правовій державі повноваження влади в цілому, а по відношенню до оперативно-розшукової діяльності, оперативних підрозділів і їх посадових осіб, зокрема, можуть здійснюватися виключно у правових рамках.

Принцип законності в оперативно-розшуковій діяльності полягає в точному й безумовному дотриманні всіма оперативними підрозділами та, відповідно, їх посадовими особами Конституції України, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», інших Законів України й підзаконних нормативно-правових актів у сфері забезпечення безпеки громадян, суспільства і держави, охорони правопорядку й боротьби зі злочинністю, нормативно-правових актів суб'єктів оперативно-розшукової діяльності відомчого характеру, що регламентують питання організації й тактики проведення окремих оперативно-розшукових заходів тощо.

Цей принцип передбачає існування системи державних гарантій, які виключають можливість будь-яких зловживань під час ведення оперативно-розшукової діяльності. Такі гарантії знайшли своє відображення у ряді норм Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Наприклад, у положеннях ст. 9 цього Закону прямо закріплені гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, у ст. 5 чітко визначені підрозділи, уповноважені на здійснення оперативно-розшукової діяльності, у ст. 6 визначені підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, у ст. 8 регламентовані права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність тощо. Також у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» прописані механізми ведення оперативно-розшукової діяльності в цілому й, відповідно, умови та процедурні аспекти здійснення окремих оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують конституційні права людини. Державні гарантії щодо

дотримання законності в оперативно-розшуковій діяльності реалізуються шляхом здійснення судового й відомчого контролю, прокурорського нагляду за її веденням, притягненням посадових осіб оперативних підрозділів, у разі порушення ними правових норм, до різних видів юридичної відповідальності тощо. Усе це сприяє посиленню дієвості принципу законності в оперативно-розшуковій діяльності, який для неї виступає ґрунтовним принципом. При цьому решта принципів тією чи іншою мірою служать проявом принципу законності та, відповідно, порушення будь-якого з них означатиме й порушення принципу законності.

Принцип дотримання прав і свобод людини в оперативно-розшуковій діяльності означає, що уповноважені на ведення цієї діяльності оперативні підрозділи та їх посадові особи повинні суворо дотримуватися конституційних положень щодо гарантування прав, свобод, законних інтересів людини з боку держави.

Будь-які порушення конституційних прав і свобод людини в оперативно-розшуковій діяльності, ким або чим би вони не були вмотивовані, неприпустимі. У разі їх порушення працівники оперативних підрозділів мають бути притягнені до юридичної відповідальності згідно з чинним законодавством України та, відповідно до положень ч. 8 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі. При цьому, згідно з ч. 9 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу

обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії. Одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганню не підлягають і повинні бути знищені.

У зв'язку зі специфічністю завдань, що виконуються вповноваженими суб'єктами з використанням можливостей оперативно-розшукової діяльності, чинним законодавством України дозволяються окремі обмеження прав і свобод людини під час ведення оперативно-розшукової діяльності, але вони мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням слідчого судді з метою виявлення, попередження чи припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства. Оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх виявлення та припинення, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України.

При застосуванні оперативно-розшукових заходів працівники оперативних підрозділів зобов'язані враховувати їх відповідність ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрозі інтересам суспільства і держави.

Одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганню не підлягають і повинні бути знищені. Для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші

речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

Окрім прямо задекларованих у ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» принципів, враховуючи характер цього виду державно-правової діяльності, можна виділити й низку притаманних виключно оперативно-розшуковій діяльності спеціальних принципів:

- принцип конспірації;
- принцип поєднання гласних і негласних методів, заходів та засобів;
- принцип добровільності конфіденційного співробітництва;
- принцип забезпечення безпеки гласних і негласних позаштатних працівників.

Принцип конспірації в оперативно-розшуковій діяльності означає збереження в таємниці здійснення негласних пошукових, розвідувальних й контррозвідувальних заходів, а також надання оперативно значущої інформації оперативному підрозділу особами, які конфіденційно співробітничать з ним. При цьому відомості про оперативно-розшукові заходи, що проведені, чи такі що проводяться або плануються, а також конкретні факти конфіденційного співробітництва, повинні зберігатися в таємниці не лише від об'єктів оперативно-розшукової діяльності, а й від працівників самого оперативного підрозділу, яким ці відомості не потрібні для виконання службових завдань. У разі, якщо на підставі ч. 5 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до виконання окремих доручень у ході проведення оперативно-розшукової діяльності будуть залучатися працівники інших підрозділів, перед ними, без вмотивованої необхідності, не повинні розкриватися відомості, що безпосередньо не стосуються їх участі у проведенні тих чи інших оперативно-розшукових заходів, кінцева мета заходу, сили й засоби, що задіяні під час проведення оперативно-розшукового заходу, прийняті тактичні й стратегічні рішення тощо. Ці ж положення стосуються й осіб,

які конфіденційно співробітничать з оперативним підрозділом. При цьому, згідно з ч. 3 ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», особи, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, зобов'язані зберігати таємницю, що стала їм відома. Розголошення цієї таємниці тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини. Цілком зрозуміло й те, що таким особам, які не мають допуску до державної таємниці, не повинен надаватися й доступ до неї.

Принцип поєднання гласних і негласних методів, заходів, засобів оперативно-розшукової діяльності виходить з самого визначення оперативно-розшукової діяльності як системи гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів. (ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Гласні і негласні методи, заходи, засоби оперативно-розшукової діяльності, та, відповідно, їх поєднання, чітко спрямовані на вирішення основного завдання цієї діяльності – боротьби зі злочинністю. Таке поєднання надає змогу оперативному підрозділу у найкоротший час, з мінімальними затратами сил та засобів, без порушення норм чинного законодавства України досягти бажаного результату.

Принцип взаємодії в оперативно-розшуковій діяльності полягає у взаємоузгодженій (за метою, характером, місцем і часом) діяльності як між працівниками одного оперативного підрозділу (у тому числі й між його керівником та працівниками), так і між працівниками різних не підпорядкованих оперативних підрозділів та інших підрозділів, державних органів, громадських організацій, окремих громадян, заснованих на законах і відомчих нормативно-правових актах та спрямованих, з урахуванням чіткого розмежування компетенції, на вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності;

Принцип наступальності в оперативно-розшуковій діяльності спрямований на безперервне ініціативне проведення тих чи інших оперативно-розшукових дій, своєчасне отримання та перевірку оперативно значущої інформації, активні дії усіх уповноважених суб'єктів з використанням наявних можливостей;

Принцип цілеспрямованості в оперативно-розшуковій діяльності знаходить свій прояв у пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави;

Принцип гуманності в оперативно-розшуковій діяльності розкривається, перш за все, в тому, що сама ця діяльність беззаперечно спрямована на захист життя, здоров'я, конституційних прав і свобод людини й громадянина, забезпечення безпеки суспільства і держави. При цьому для одержання інформації та вирішення інших завдань оперативно-розшукової діяльності забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

Наведені принципи оперативно-розшукової діяльності не становлять вичерпного переліку, тому в практичній діяльності оперативні підрозділи керуються й іншими загальновідомими принципами.

При вивченні сутності оперативно-розшукової діяльності необхідно виходити з того, що:

- вона соціально зумовлена, оскільки орієнтована на виконання соціально корисних завдань і є одним з різновидів правоохоронної функції держави. Виключно Україна в межах компетенції законодавчої, виконавчої та судової влади може наділяти правом здійснювати даний вид діяльності певних суб'єктів;

- оперативно-розшуковій діяльності притаманні специфічні відносини – оперативно-розшукові. Вони відрізняються від інших правовідносин насамперед суб'єктами. Такими виступають спеціально уповноважені державою органи та їх посадові особи. При цьому характерною рисою розглянутих відносин є особливий правовий статус суб'єктів, специфіка в реалізації їхніх прав та обов'язків полягає в застосуванні оперативних та оперативно-технічних засобів боротьби зі злочинністю;

- така діяльність у теперішній час має відкрите законодавче регулювання, що містить правове забезпечення дій оперативно-розшукових підрозділів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що оперативно-розшукова діяльність – це один із видів юридичної діяльності, що має державно-правовий характер, оскільки здійснюється вона виключно в інтересах і за велінням держави спеціально уповноваженими на те державними органами, має чітко виражену правову основу і спрямованість, проводиться в точній відповідності з правовими приписами держави та вимогами законності.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поняття оперативно-розшукової діяльності
2. Завдання оперативно-розшукової діяльності.
3. Загальноправові принципи оперативно-розшукової діяльності.
4. Порядок взаємодії оперативних підрозділів з органами влади та управління.
5. Прокурорський нагляд, судовий контроль, відомчий контроль – гарантії дотримання законності в оперативно-розшуковій діяльності.
6. Галузеві принципи оперативно-розшукової діяльності.
7. Принципи поєднання гласних і негласних заходів в практичній діяльності оперативного працівника.

Тема 3.

ПРАВОВА ОСНОВА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ГАРАНТІЇ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.Правова основа оперативно-розшукової діяльності

Згідно з найбільш загальним визначенням, яке надається в теорії права, правове регулювання являє собою цілеспрямований вплив за допомогою правових (юридичних) засобів на поведінку людей та суспільні відносини. Сукупність правових засобів, за допомогою яких поведінка суб'єктів суспільних відносин приводиться у відповідність до потреб і дозволів, що містяться у нормах права, є механізмом правового регулювання. В теорії права поняття механізму правового регулювання розкривається як комплексне явище, складовими елементами якого є:

- норми права, які є основою механізму правового регулювання, враховуючи те, що з юридичних норм і їх змісту починається правовий вплив на суспільні відносини;
- правові відносини, тобто суспільні відносини, що здійснюються в рамках визначених нормами права;
- акти реалізації прав та обов'язків –діяльність суб'єктів, що виконують приписи правових норм.

Правова основа – це правовий фундамент, спираючись на який функціонує вся оперативно-розшукова діяльність. Правова основа цього виду державно-правової діяльності розглядається як сукупність законодавчих та інших нормативно-правових актів, у рамках яких вона починається, розвивається та припиняється, й, відповідно, у рамках яких можуть і повинні діяти всі суб'єкти оперативно-розшукової діяльності та інші суб'єкти, які потрапляють або залучаються до сфери оперативно-розшукової діяльності.

Згідно з положеннями ст. 3 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», правову основу оперативно-розшукової діяльності становлять Конституція України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Податковий та Митний кодекси України, Закони України «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», «Про судоустрій і статус суддів», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про Державне бюро розслідувань», інші законодавчі акти та міжнародно-правові угоди і договори, учасником яких є Україна.

Правова основа оперативно-розшукової діяльності має багаторівневу структуру та умовно складається якнайменш, з чотирьох рівнів, що можуть мати власні підрівні, а саме: Конституція України; Закони України; інші нормативно-правові акти; міжнародно-правові угоди і договори.

До першого рівня відноситься Конституція України, яка включає в себе норми прямої дії та вищої юридичної сили. Цей рівень правового регулювання охоплює інститути та норми, що становлять загальну основу всіх видів державної діяльності, які застосовуються в усіх сферах соціального управління, в тому числі й в оперативно-розшуковій діяльності.

Згідно зі ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Саме на запобігання та припинення протиправних посягань на основні невід'ємні права і свободи людини спрямована оперативно-розшукова діяльність, що і є свого роду гарантією з боку держави щодо їх непорушності.

Розвиваючи ідеї Основного закону, галузеве законодавство містить низку положень, які безпосередньо або опосередковано регулюють відносини у сфері оперативно-розшукової діяльності та складають наступний рівень нормативно-правової регламентації. До цього рівня необхідно віднести, в першу чергу, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» як основний нормативно-правовий акт, що регулює оперативно-розшукові правовідносини. Він містить норми, якими регламентовано, відповідно, завдання оперативно-розшукової діяльності, поняття оперативно-розшукової діяльності, правову основу оперативно-розшукової діяльності, принципи оперативно-розшукової діяльності, підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності, підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, строки ведення оперативно-розшукових справ, закриття оперативно-розшукових справ, використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності, соціальний і правовий захист працівників оперативних підрозділів, соціальний і правовий захист особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, та нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності.

До цього ж рівня можна віднести Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Податковий та Митний кодекси України, Закони України «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»,

«Про Державне бюро розслідувань», «Про Національне антикорупційне бюро України» тощо.

Крім того, цей рівень включає в себе й ті Закони України, що прямо не регламентують оперативно-розшукову діяльність, однак своїми приписами або визначають межі завдань, цілей чи безпосередньо об'єктів цієї діяльності, або впливають на специфічні відносини, які виникають, розвиваються та припиняються під час здійснення оперативно-розшукової діяльності вповноваженими суб'єктами. Такими законами, наприклад, є Закони України «Про державну таємницю», «Про інформацію», «Про статус суддів», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про запобігання корупції», «Про розвідувальні органи України», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про Службу зовнішньої розвідки України», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та інші.

До третього (підзаконного) рівня правової основи оперативно-розшукової діяльності віднесено Укази Президента України, наприклад, щодо питань окремих пріоритетних напрямів та завдань боротьби зі злочинністю, організаційно-функціональних аспектів діяльності правоохоронних органів тощо та постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України про затвердження положень про нормативно-правове регулювання діяльності окремих функціональних структур, що діють у сфері боротьби зі злочинністю, та інші.

До цього ж рівня відносяться й численні нормативно-правові акти відомчого та міжвідомчого характеру на рівні наказів (спільних наказів), доручень, вказівок, інструкцій, різноманітних приписів тощо. Зокрема, до таких можна віднести: Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ

Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів; Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні тощо.

Слід зазначити, що у зв'язку зі специфічністю оперативно-розшукової діяльності, значна кількість відомих нормативно-правових актів здебільшого містять відомості, що становлять державну таємницю, та, відповідно, мають гриф обмеження доступу.

Четвертий рівень складають міжнародно-правові угоди і договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та які, відповідно до ст. 9 Конституції України, є частиною національного законодавства України (наприклад, Європейська Конвенція про боротьбу з тероризмом, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності тощо).

2.Гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності

Національне законодавство містить цілий комплекс положень, спрямованих на захист приватного життя та дотримання прав і свобод громадян у цій сфері. Серед законодавчих положень, які забезпечують охорону таємниць особистого життя громадян та їх недоторканність, основне місце займають норми Кримінального кодексу України, що встановлюють кримінальну відповідальність за незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а також інші дії, що порушують недоторканність житла громадян (ст. 162), порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163), незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконну зміну такої інформації

(ст. 182), незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації (ст. 359), а також за протиправні дії, передбачені розділом XVI Кримінального кодексу України «Злочини у сфері використання ЕОМ (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку».

Окрім гарантій матеріально-правового змісту, національне законодавство містить також низку гарантій процедурного характеру, які забезпечують ефективний захист приватного життя від несанкціонованого втручання.

Відповідно до положень ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» такими гарантіями є:

1) заборона проведення оперативно-розшукових заходів поза межами провадження за оперативно-розшуковими справами. Відповідно до ч. 1, 3, 4 ст. 9 цього Закону, у кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа. Без заведення оперативно-розшукової справи проведення оперативно-розшукових заходів, крім випадків, передбачених Законом (при перевірці осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці, а також до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках оперативно-розшукова справа не заводиться, при цьому така перевірка повинна тривати не більше двох місяців), забороняється. Про заведення оперативно-розшукової справи виноситься постанова, яка затверджується начальником або уповноваженим заступником начальника органу Національної поліції, органу Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, розвідувального органу Міністерства оборони України, Служби зовнішньої розвідки України, оперативного підрозділу Державної фіскальної служби, органу або установи виконання покарань чи слідчого ізолятора. У постанові зазначаються місце та час її складання, посада особи, яка

виносить постанову, її прізвище, підстава та мета заведення оперативно-розшукової справи. Про заведення оперативно-розшукової справи протягом доби письмово повідомляється прокурор. На особу, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, переховується від органів досудового розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа;

2) невідкладне поновлення порушених прав і відшкодування заподіяних матеріальних та моральних збитків у повному обсязі. У випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, Служба безпеки України, Національна поліція України, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Управління державної охорони України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізовує державну податкову і митну політику, центральний орган виконавчої влади, що реалізовує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, розвідувальний орган Міністерства оборони України, розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Служба зовнішньої розвідки України зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі;

3) винятковий та тимчасовий характер обмежень прав і свобод людини та юридичних осіб. Під час здійснення оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб. Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням слідчого судді з метою виявлення, попередження чи припинення тяжкого або

особливо тяжкого злочину та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства. Громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії;

4) відповідність оперативно-розшукових заходів ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрозі інтересам суспільства і держави. При застосуванні оперативно-розшукових заходів працівники оперативних підрозділів зобов'язані враховувати їх відповідність ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрозі інтересам суспільства і держави. Оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх виявлення та припинення, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України. Спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця може проводитися з метою встановлення даних про особу та про її зв'язки у разі, коли є факти, які підтверджують, що нею готується тяжкий або особливо тяжкий злочин, для отримання відомостей, які вказують на ознаки такого злочину, для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб, а також з метою отримання розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави. Для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу;

5) *цільове використання результатів оперативно-розшукової діяльності.* Забороняється передавати і розголошувати відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, або такі, що можуть зашкодити слідству чи інтересам людини, безпеці України. Забороняється оприлюднювати або надавати зібрані відомості, а також інформацію щодо проведення або не проведення стосовно певної особи оперативно-розшукової діяльності до прийняття рішення за результатами такої діяльності. Питання оприлюднення або надання такої інформації після прийняття рішення регулюється законодавством. Одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законодавством дій, зберігання не підлягають і повинні бути знищені. Відомості, одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності, щодо підготовки до терористичних актів чи їх вчинення окремими особами та групами зберігаються до 5 років. Не підлягають передачі і розголошенню результати оперативно-розшукової діяльності, які, відповідно до законодавства України, становлять державну таємницю, а також відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини. За передачу і розголошення цих відомостей працівники оперативних підрозділів, а також особи, яким ці відомості були довірені при здійсненні оперативно-розшукової діяльності чи стали відомі по службі або роботі, підлягають притягненню до відповідальності згідно з чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини. Підрозділи, що використовують автоматизовані інформаційні системи в оперативно-розшуковій діяльності, повинні забезпечити можливість видавати дані про особу на запит органів досудового розслідування, прокуратури, суду. В місцях зберігання інформації повинна бути гарантована її достовірність та надійність охорони;

б) *підконтрольність та підзвітність підрозділів, які здійснюються оперативно-розшукову діяльність*. Конституція України в ст. 3 наголошує: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Не піддаючи сумніву потенційну користь від покладення обов'язку щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також контролю за їх дотриманням на усі без винятку органи державної влади, у той же час слід визнати, що через специфіку сфери оперативно-розшукової діяльності такі функції виконує обмежена кількість інстанцій.

При визначенні переліку суб'єктів, що контролюють або здійснюють нагляд у сфері оперативно-розшукової діяльності, доцільно враховувати положення Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави». Так, згідно зі ст. 6 зазначеного Закону, система цивільного контролю над воєнною організацією і правоохоронними органами держави складається з таких видів контрольно-наглядової діяльності:

- 1) парламентського контролю;
- 2) контролю, здійснюваного Президентом України;
- 3) контролю з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- 4) контролю з боку судових органів та нагляду з боку органів прокуратури;
- 5) громадського контролю.

При цьому законом визначено й самих суб'єктів контролю, якими є:

- 1) Верховна Рада України;
- 2) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- 3) Президент України;
- 4) Рада національної безпеки і оборони України;
- 5) Кабінет Міністрів України;

6) центральні та місцеві органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом;

7) органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом;

8) прокуратура України;

9) судові органи України;

10) громадяни України та громадські організації, утворювані відповідно до Конституції України для здійснення та захисту прав і свобод громадян та задоволення їхніх політичних, економічних, соціальних, культурних інтересів;

11) засоби масової інформації.

З іншого боку, з огляду на принцип конспіративності, притаманний діяльності оперативних підрозділів, та враховуючи віднесення інформації щодо багатьох аспектів їх роботи до державної таємниці, вважаємо, що перелік контрольно-наглядових інстанцій у сфері оперативно-розшукової діяльності буде обмеженим у порівнянні з правоохоронною сферою в цілому.

Виходячи з вищевикладеного, слід зауважити, що правоохоронна діяльність – це державна правомірна діяльність, що полягає у захисті прав і свобод людини та громадянина, забезпеченню правопорядку і законності, захисту прав і законних інтересів державних та недержавних організацій, боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями. У свою чергу, оперативно-розшукова діяльність – це особливий вид державної діяльності, яка здійснюється як гласно, так і негласно оперативними підрозділами спеціальних державних органів, що наділені такими повноваженнями законодавчими актами. Протидія злочинності потребує, перш за все, сучасного та досконалого нормативно-правового забезпечення.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Конституція України – основна база правового регулювання оперативно-розшукової діяльності.

2. Оперативно-розшукове законодавство України – правова основа оперативно-розшукової діяльності.

3. Нормативно-правові акти виконавчих органів влади та правоохоронних відомств.

4. Міжнародно-правове регулювання співробітництва правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю.

5. Гарантії забезпечення законності під час здійснення ОРД.

Тема 4.

СУБ'ЄКТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇХ ПРАВОВИЙ СТАТУС

1. Поняття, ознаки та система суб'єктів оперативно-розшукової діяльності

Суб'єкт оперативно-розшукової діяльності можна визначити як спеціально уповноважений орган або підрозділ що, відповідно до визначеного законодавцем функціонального призначення, реалізовує комплексні повноваження щодо застосування спеціальних сил та засобів оперативно-розшукової діяльності з пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Виключний перелік оперативних підрозділів визначений ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». До них віднесені **оперативні підрозділи**:

- Національної поліції - підрозділи кримінальної та спеціальної поліції;

- Державного бюро розслідувань - оперативні, оперативно-технічні, внутрішнього контролю, забезпечення особистої безпеки;

- Служби безпеки України - контррозвідка, військова контррозвідка захисту національної державності, спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічні, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту

учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;

- Служби зовнішньої розвідки України - агентурної розвідки, оперативно-технічні, власної безпеки;

- Державної прикордонної служби України - розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), оперативно-розшукові підрозділи відповідно спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону та його територіальних органів, підрозділи з охорони державного кордону органів охорони державного кордону та Морської охорони, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічні;

- Управління державної охорони - підрозділи оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона;

- органів доходів і зборів - оперативні підрозділи податкової міліції та підрозділи, які ведуть боротьбу з контрабандою;

- органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України;

- розвідувального органу Міністерства оборони України - оперативні, оперативно-технічні, власної безпеки;

- Національного антикорупційного бюро України - детективи, оперативно-технічні, внутрішнього контролю.

Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється.

До оперативних підрозділів Національної поліції України віднесено:

- підрозділи карного розшуку;
- підрозділи стратегічних розслідувань;
- підрозділи по боротьбі зі злочинами, пов'язаними торгівлею людьми;
- підрозділи протидії наркозлочинам;
- підрозділи внутрішньої безпеки;
- підрозділи кіберполіції;
- підрозділи оперативної служби;
- підрозділи оперативно-технічних заходів;

Завданнями підрозділів **карного розшуку** є надання поліцейських послуг у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, а також виявлення і розкриття злочинів, у тому числі на транспорті, розшук осіб, які їх учинили, документування протиправної діяльності учасників та членів організованих злочинних груп та злочинних організацій. До основних функцій Департаменту карного розшуку віднесено:

- організація і координація діяльності підрозділів карного розшуку територіальних підрозділів поліції, спрямовані на захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань. Аналіз, у межах компетенції, ефективності заходів, ужитих територіальними підрозділами поліції щодо попередження, виявлення і розкриття злочинів, припинення діяльності стійких суспільно небезпечних організованих злочинних груп та злочинних організацій, які впливають на криміногенну ситуацію в регіонах і в державі, викриття злочинної діяльності їх лідерів та кримінальних авторитетів, розкриття серійних, резонансних злочинів і вбивств «на замовлення», учинених стосовно народних депутатів України, державних службовців I-IV категорій, протидія злочинності на транспорті, а саме злочинним посяганнями на вантажі, запобіганні їм, захисті особистої власності та безпеки громадян на об'єктах водного, залізничного та повітряного транспорту України, розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування

кримінального покарання, безвісти зниклих громадян та встановлення осіб невідомих трупів;

- визначення правових, організаційних та практичних заходів з метою підвищення ефективності оперативно-службової діяльності підрозділів карного розшуку територіальних органів поліції на підставі узагальнення практики застосування законодавства України, насамперед того, що регламентує оперативно-розшукову діяльність, нормативно-правових актів МВС та Національної поліції, комплексного аналізу і прогнозування стану криміногенної ситуації в державі;

- здійснення організаційно-методичного забезпечення діяльності підпорядкованих підрозділів з попередження, виявлення злочинів, насамперед тяжких та особливо тяжких, а також тих, що набули суспільного резонансу, учинених із застосуванням вогнепальної чи холодної зброї, вибухових речовин, групою осіб, серійного характеру, розшуку підозрюваних та обвинувачених, осіб, які зникли безвісти, та ідентифікації невідомих трупів;

- розроблення та вжиття заходів, спрямованих на вдосконалення форм і методів оперативно-розшукової діяльності підрозділів карного розшуку, за рішенням керівництва Національної поліції надання їм практичної допомоги в організації роботи з протидії злочинності, у вирішенні інших службових завдань;

- організація взаємодії з підрозділами центрального органу управління поліцією, територіальними органами поліції, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, установами, громадськими організаціями, а також правоохоронними органами зарубіжних країн і міжнародними організаціями у вирішенні питань боротьби зі злочинністю.

- безпосередня робота з джерелами оперативної інформації та за оперативно-розшуковими справами. Аналіз ефективності використання негласного апарату, проведення оперативних розробок у боротьбі зі злочинністю, вивчення

процесів, які відбуваються в злочинному середовищі, та вироблення на цій основі пропозицій керівництву Національної поліції з покращення оперативно-розшукової діяльності за зазначеними напрямками;

- вивчення та аналіз стану злочинності, чинників, що її обумовлюють, прогнозування криміногенної ситуації. Розроблення та внесення пропозицій керівництву Національної поліції щодо визначення пріоритетних напрямів діяльності підрозділів карного розшуку та ефективних засобів і методів виконання покладених на них завдань;

- здійснення поточного та перспективного планування оперативно-службової діяльності Департаменту, узагальнення позитивного досвіду у сфері протидії злочинності, розроблення методичних рекомендацій і посібників, їх упровадження в практичну діяльність підрозділів карного розшуку;

- організація агентурно-оперативної роботи, відповідно до вимог законодавства України та нормативно-правових актів МВС, ужиття заходів, спрямованих на покращання якісного складу агентурної мережі, зміцнення оперативних позицій у злочинному середовищі, розвиток інституту офіцерів-нелегалів, контроль за раціональним використанням коштів, призначених для цієї роботи, а також активне комплексне використання в ході провадження оперативно-розшукових справ джерел оперативної інформації, можливостей оперативної служби та оперативно-технічних заходів;

- розроблення заходів з удосконалення розшукової роботи, підготовка управлінських рішень з проблем, які потребують комплексного підходу для їх вирішення, взаємодія зі структурними підрозділами центрального органу управління поліцією, правоохоронними органами іноземних держав з питань міждержавного та міжнародного розшуку, координація діяльності територіальних органів поліції і надання їм практичної допомоги з розшуку підозрюваних та обвинувачених, безвісти зниклих громадян та ідентифікації невпізнаних трупів;

- на підставі комплексного аналізу оперативної обстановки та наявної в підрозділах карного розшуку територіальних органів поліції оперативної інформації підготовка управлінських рішень щодо активізації роботи з протидії груповій і організованій злочинності та вжиття оперативно-розшукових заходів з притягнення правопорушників до кримінальної відповідальності;

- здійснення контролю за організацією та ефективністю діяльності підрозділів карного розшуку із запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів, пов'язаних з протиправною діяльністю учасників організованих груп, злочинних організацій, бандитських формувань, злочинних проявів у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин та радіоактивних матеріалів;

- координація дій підрозділів карного розшуку територіальних органів поліції з розкриття тяжких і особливо тяжких злочинів проти власності, насамперед розбійних нападів, грабежів, вимагань, шахрайств, крадіжок, у тому числі з помешкань громадян, посягань на предмети, які становлять національне культурне надбання, історичну цінність;

- здійснення контролю за організацією та ефективністю діяльності підрозділів карного розшуку з розкриття порушень правил безпеки дорожнього руху зі смертельними наслідками, незаконних заволодінь транспортними засобами, перекриття міжнародних каналів незаконного переправлення через державний кордон України автотранспорту та осіб з метою подальшої експлуатації;

- ужиття заходів, спрямованих на усунення негативного впливу етнічної злочинності, радикальних і неформальних молодіжних об'єднань та рухів на оперативну обстановку в державі, підготовка управлінських рішень щодо своєчасного реагування на загострення цієї проблеми та недопущення порушень громадського порядку їх учасниками;

- здійснення контролю за організацією та ефективністю діяльності підрозділів карного розшуку з попередження і

розкриття протиправних дій, учинених стосовно іноземних громадян та осіб без громадянства, а також за розкриттям злочинів, учинених безпосередньо цими особами;

- разом з підрозділом інформаційно-аналітичного забезпечення – організація створення та поповнення автоматизованих інформаційних систем оперативно-розшукового і профілактичного призначення. Забезпечення функціонування, своєчасного поповнення та належного використання оперативно-розшукових обліків;

- розроблення, методичне забезпечення і проведення заходів, передбачених спеціальними операціями, у разі виникнення надзвичайних подій кримінального характеру, що належать до компетенції карного розшуку;

Основними завданнями *Департаменту по боротьбі зі злочинами, пов'язаними торгівлею людьми* є:

- 1) участь у реалізації державної політики у сфері протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, правопорушеннями у сфері суспільної моралі, а також внесення на розгляд Голови Національної поліції України та Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо формування державної політики в зазначених сферах;

- 2) запобігання вчиненню, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі;

- 3) моніторинг, вивчення, аналіз і узагальнення ефективності заходів щодо стану боротьби з кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушеннями у сфері суспільної моралі, у межах компетенції прогнозування криміногенної ситуації в державі і своєчасне інформування керівництва Національної поліції України та інших органів державної влади із зазначених питань.

ДБЗПТЛ відповідно до покладених на нього завдань:

1) організовує і координує роботу Департаменту та підрозділів БЗПТЛ територіальних органів Національної поліції із запобігання вчиненню, виявлення, припинення і розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, учиненням незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння), порушенням встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, створенням або утриманням місць розпусти і звідництва, сутенерством, утягненням особи в заняття проституцією, виготовленням, збутом і розповсюдженням продукції порнографічного характеру, дитячої порнографії, предметів та творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, у тому числі в інтернет-мережі, нелегальною міграцією в державі під виглядом туризму, навчання, працевлаштування;

2) виявляє причини і умови, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі, уживає заходів щодо їх усунення;

3) у встановленому порядку здійснює взаємодію зі структурними підрозділами центрального органу управління Національної поліції, органами досудового розслідування, науково-дослідними установами МВС, іншими органами державної влади, а також співпрацю з правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями в розв'язанні питань протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми, нелегальною міграцією (підrobлення документів, печаток, штампів та бланків, а також збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів, зловживання владою або службовим становищем, службове підроблення. Статті 358, 364, 366 КК України), та правопорушенням у сфері суспільної моралі.

4) забезпечує надання підрозділам БЗПТЛ та територіальними (у тому числі міжрегіональним) органами Національної поліції України практичної, методичної та

консультативної допомоги в організації діяльності із запобігання вчиненню, припинення і розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, та правопорушень у сфері суспільної моралі, а також у виконанні інших службових завдань;

5) здійснює узагальнення позитивного досвіду протидії торгівлі людьми, кримінальним правопорушенням, пов'язаним з нелегальною міграцією, а також правопорушенням у сфері суспільної моралі, розробляє методичні рекомендації і посібники;

6) здійснює організаційно-розпорядчу діяльність в ДБЗПТЛ з питань протидії кримінальним правопорушенням у сферах торгівлі людьми, нелегальної міграції та захисту суспільної моралі, а також підвищення ефективності роботи працівників БЗПТЛ; ведення систематизованого обліку нормативно-правових актів МВС з питань діяльності БЗПТЛ та міжнародних договорів України в зазначених сферах;

7) уживає заходів із забезпечення відбору, розстановки і виховання працівників ДБЗПТЛ та його територіальних підрозділів, організовує їх професійне навчання. Вносить пропозиції керівництву Національної поліції України щодо формування резерву кадрів для висування на посади номенклатури Національної поліції;

8) забезпечує контроль за діяльністю підрозділів БЗПТЛ щодо виконання вимог нормативно-правових актів з питань організації боротьби з кримінальними правопорушеннями. Бере участь у комплексних перевірках службової і оперативно-розшукової діяльності цих підрозділів, уживає організаційних та практичних заходів щодо усунення виявлених недоліків;

9) організовує та здійснює оперативно-розшукову діяльність, спрямовану на виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі, та комплексне використання джерел оперативної інформації, можливостей оперативних підрозділів

та застосування оперативно-технічних засобів під час провадження в оперативно-розшукових справах, контролює використання коштів, призначених для проведення цієї роботи;

10) розробляє і реалізовує програми, комплексні і цільові оперативно-профілактичні операції та інші заходи з протидії злочинності у визначених пріоритетних напрямках діяльності. Бере участь у міжнародних операціях за запрошенням;

11) відповідно до законодавства України користується базами (банками) даних Національної поліції України та МВС, а також інших державних органів, надає пропозиції щодо створення нових та вдосконалення діючих автоматизованих інформаційних систем; забезпечує своєчасне поповнення та належне використання оперативно-пошукових обліків;

12) у встановленому порядку взаємодіє із засобами масової інформації з питань діяльності Департаменту.

Завданнями *Департаменту внутрішньої безпеки* Національної поліції України є виявлення, попередження та припинення кримінальних правопорушень та корупційних діянь, що готуються або вчинені працівниками органів та підрозділів Національної поліції України, а також захист посадових осіб Національної поліції України від перешкоджання їм у виконанні службових обов'язків. До основних функцій Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України:

1. Виявлення осіб, які намагаються втягнути працівників органів та підрозділів Національної поліції України у злочинну чи корупційну діяльність, здійснення профілактичних заходів щодо них, а за наявності достатніх законних підстав документування вказаних протиправних дій.

2. Координація та проведення заходів щодо протидії фактам поширення завідомо неправдивих відомостей, які дискредитують посадових осіб, а також систему органів Національної поліції України.

3. Здійснення, в межах компетенції, заходів щодо аналізу та проведення необхідних перевірок з питань дотримання

органами та підрозділами Національної поліції України: режиму збереження інформації з обмеженим доступом; порядку організації роботи щодо доступу на режимні об'єкти; вимог щодо запобігання прийняття на службу в Національну поліцію України осіб, які мають злочинні або корисливі наміри.

4. Проведення в межах компетенції перевірок кандидатів на посади номенклатури Національної поліції України, інші керівні посади, повторний прийом на службу в Національну поліцію України, переміщення із структурних підрозділів територіальних органів Національної поліції України, у т.ч. міжрегіональних до апаратів територіальних органів Національної поліції України, у т.ч. міжрегіональних, а також переміщення по службі за межі гарнізону. Результати таких заходів доповідаються лише безпосередньому керівництву.

5. Відповідно до законодавства України збирання, накопичення, систематизація та аналіз інформації щодо негативних явищ і тенденцій у органах та підрозділах Національній поліції України, а також ужиття заходів щодо попередження їх розвитку.

6. Координація дій та участь у заходах щодо виявлення, попередження, припинення та документування протиправних посягань на життя і здоров'я працівників Національної поліції України, учинення яких пов'язано з виконанням ними службових обов'язків. Організація проведення, за необхідності, підрозділами Національної поліції України заходів щодо забезпечення особистої безпеки цих працівників, їх близьких родичів та охорони майна.

7. Здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення, попередження, припинення та документування кримінальних та корупційних правопорушень, що готуються працівниками Національної поліції України, а також на виявлення кримінальних та корупційних правопорушень, що вчинені працівниками органів та підрозділів Національної поліції України.

8. Здійснення оперативного обслуговування органів та підрозділів Національної поліції України з метою своєчасного отримання даних про факти кримінальних та корупційних правопорушень, що готуються або вчинені працівниками Національної поліції України, а також даних, необхідних для виконання інших завдань за напрямками роботи ДВБ.

9. Здійснення в межах компетенції організаційних і практичних заходів щодо реалізації вимог антикорупційного законодавства.

10. Забезпечення виконання письмових доручень слідчого, прокурора щодо здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, а також з питань здійснення оперативно-розшукової діяльності за напрямками роботи ДВБ.

11. Проведення профілактичної та роз'яснювальної роботи в органах та підрозділах Національної поліції України з питань запобігання та протидії кримінальним та корупційним правопорушенням серед працівників поліції, а також щодо виконання інших завдань, покладених на ДВБ.

Наступним оперативним підрозділом у структурі Національної поліції України є ***Департамент протидії наркозлочинам***. До його основних функцій віднесено:

- організація та проведення оперативно-розшукових заходів із виявлення і документування тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, насамперед учинених злочинними групами осіб, які мають міжрегіональні та міждержавні зв'язки, особливо в їх організованих формах;

- вилучення з незаконного обігу максимальної кількості наркотичних речовин, викриття та арешт наркозбудувачів, ліквідація підпільних нарколабораторій та наркопритонів, перекриття каналів контрабанди наркотиків, а також арешт і вилучення майна та цінностей осіб, причетних до незаконного обігу наркотиків;

- розробка та реалізація програм протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та запобігання поширенню наркоманії;

- забезпечення заходів контролю за легальним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також за дотриманням установлених правил посіву або вирощування маку та конопель для промислових цілей;

- проведення на території України операцій щодо виявлення осіб, які займаються розповсюдженням наркотиків, зокрема у навчальних закладах країни та в місцях масового проведення дозвілля молоді, а також інших комплексних заходів, спрямованих на перекриття каналів незаконного надходження наркотиків;

- проведення антинаркотичної пропаганди через засоби масової інформації;

- участь у міжнародному співробітництві з питань організації протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та проблем поширення наркоманії.

Оперативні *підрозділи кіберполіції* беруть участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики щодо попередження та протидії кримінальним правопорушенням, механізм підготовки, учинення або приховування яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Департамент кіберполіції відповідно до покладених на нього завдань:

- визначає, розробляє та забезпечує реалізацію комплексу організаційних і практичних заходів, спрямованих на попередження та протидію кримінальним правопорушенням у сфері протидії кіберзлочинності;

- у межах своїх повноважень уживає необхідних оперативно-розшукових заходів щодо викриття причин і умов, які призводять до вчинення кримінальних правопорушень у сфері протидії кіберзлочинності;

- уживає передбачених чинним законодавством заходів зі збирання й узагальнення інформації стосовно об'єктів, у тому числі об'єктів сфери телекомунікацій, інтернет-послуг, банківських установ і платіжних систем з метою попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень;

- організовує та контролює діяльність підпорядкованих підрозділів кіберполіції щодо виконання вимог законодавства України у сфері протидії кіберзлочинності;

- проводить серед населення роз'яснювальну роботу з питань дотримання законодавства України у сфері використання новітніх технологій, а також захисту та протидії кіберзагрозам у повсякденному житті;

- забезпечує в порядку, передбаченому законодавством України, формування й наповнення інформаційних масивів даних, автоматизованих інформаційних систем відповідно до потреб службової діяльності;

- організовує виконання, у межах компетенції, доручень слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях;

- в межах компетенції розробляє рекомендації для підвищення професійного рівня і поінформованості органів Національної поліції України, а також, громадськості про результати діяльності кіберполіції;

- відповідно до чинного законодавства створює та забезпечує функціонування цілодобової контактної мережі для надання невідкладної допомоги при розслідуванні злочинів, пов'язаних з комп'ютерними системами та даними, переслідуванні осіб, що обвинувачуються у вчиненні таких злочинів, а також збирання доказів в електронній формі;

- аналізує та систематизує дані про кримінальні правопорушення, учинені у сфері протидії кіберзлочинності та з використанням високих технологій, що надходять від громадян каналами кол-центрів, електронними листами та терміналами зворотного зв'язку;

- відповідно до чинного законодавства збирає, узагальнює, систематизує та аналізує інформацію про криміногенні процеси та стан боротьби зі злочинністю за напрямом діяльності Департаменту на загальнодержавному та регіональному рівнях, оцінює результати за окремими показниками службової діяльності, надає, відповідно до законодавства України, звіти про результати роботи та відповідну інформацію керівництву Національної поліції України, МВС, органів державної влади з питань попередження та протидії кіберзлочинам;

Служба безпеки України є державним правоохоронним органом спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку. До складу СБ України входять не лише оперативні підрозділи. В системі її органів перебувають й органи досудового розслідування (відповідно до встановленої компетенції), кадрового, матеріально-технічного забезпечення тощо. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України», її основними завданнями є:

- участь, відповідно до встановленої компетенції, у захисті державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб у межах визначеної законодавством компетенції, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб;

- забезпечення охорони державної таємниці;

- попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Служба зовнішньої розвідки України є державним органом, який здійснює розвідувальну діяльність у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній,

інформаційній та екологічній сферах. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про Службу зовнішньої розвідки України», ст. 4 Закону України «Про розвідувальні органи України» основними завданнями Служби зовнішньої розвідки є:

- добування, аналітичне опрацювання та надання визначеним законодавством України керівникам вищих органів державної влади розвідувальної інформації;

- сприяння спеціальними заходами здійсненню державної політики України в економічній, політичній, військово-технічній, екологічній та інформаційній сферах, зміцненню обороноздатності, економічного і науково-технічного розвитку країни;

- участь у забезпеченні безпечного функціонування установ України за кордоном, безпеки співробітників цих установ та членів їхніх сімей у країні перебування, а також відряджених за кордон громадян України, які обізнані з відомостями, що становлять державну таємницю;

- участь у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю, тероризмом, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологією її виготовлення, незаконною міграцією;

- вжиття заходів з протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України, життю, здоров'ю її громадян та об'єктам державної власності за межами України.

Головне управління розвідки Міністерства оборони України здійснює розвідувальну діяльність у воєнній, воєнно-політичній, воєнно-технічній, воєнно-економічній, інформаційній, екологічній сферах.

Державний кордон є невід'ємним елементом суверенітету України. Його ефективна охорона передбачає оперативно-розшукове забезпечення такої діяльності. Основними завданнями оперативних підрозділів **Державної прикордонної служби України** є:

- забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

- пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Функціональним призначенням **Управління державної охорони України** є забезпечення безпечних умов діяльності вищих органів державної влади України. Основними завданнями цього органу є:

- здійснення державної охорони органів державної влади України;

- забезпечення безпеки посадових осіб, визначених Законом України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», за місцем їх перебування як на території України, так і за її межами;

- забезпечення безпеки членів сімей посадових осіб, визначених вищезгаданим Законом, які проживають разом з ними або супроводжують їх;

- запобігання протиправним посяганням на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, їх виявлення та припинення;

- охорона об'єктів, визначених Законом України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;

- забезпечення безпечної експлуатації транспортних засобів, призначених для вказаних у наведеному Законі посадових осіб.

Державна охорона здійснюється щодо таких об'єктів: Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Конституційний Суд України; Верховний Суд України. Також здійснюється охорона місць постійного або тимчасового

перебування Президента України. На період передвиборчої кампанії та виборів забезпечується охорона осіб, які зареєстровані кандидатами у Президенти України.

До складу оперативних підрозділів Державної фіскальної служби входять оперативні підрозділи податкової поліції та підрозділи, які ведуть боротьбу з контрабандою. Основними завданнями означених підрозділів є:

- забезпечення формування єдиної державної податкової, державної митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів та реалізація єдиної державної податкової, державної митної політики, а також боротьба з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, здійснення в межах своїх повноважень контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів та інших платежів;

- забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів;

- забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також боротьба з правопорушеннями при застосуванні законодавства з питань сплати єдиного внеску.

Державна кримінально-виконавча служба України створена на базі Державного департаменту України з питань виконання покарань. Основним завданням даного органу є реалізація рішень слідчого судді, суду щодо призначення кримінального покарання. У своїй структурі має оперативні підрозділи, що функціонують в центральному та регіональних апаратах, а також в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах. Основними завданнями оперативних підрозділів ДКВС України є:

- попередження, своєчасне виявлення та припинення правопорушень у відповідних установах, а також злочинів, що вчинені поза їм межами;

- виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню правопорушень, порушень режиму в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах;

- виявлення та попередження намірів осіб, які утримуються в установах, щодо захоплення заручників, нападу на працівників установи, а також осіб, які відвідують ці установи;

- виявлення та попередження намірів щодо втечі з установи виконання покарань або слідчого ізолятора, а в разі їх вчинення – збір інформації щодо можливого місця перебування втікачів та їх затримання;

- встановлення каналів надходження до установ ДПтС України предметів та речовин, заборонених до обігу або заборонених правилами внутрішнього режиму;

- виявлення та припинення дій осіб, які утримуються в установах, щодо перешкоджання досудовому розслідуванню, протиправного впливу на працівників суду та правоохоронних органів, інших учасників кримінального судочинства, а також членів їх сімей та близьких родичів.

Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, віднесених до його компетенції. До основних завдань Державного бюро розслідувань віднесено:

- виявлення, розкриття, припинення і розслідування злочинів, пов'язаних з діяльністю організованих груп та злочинних організацій;

- виявлення, розкриття і розслідування випадків катування та інших злочинів, пов'язаних з жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням або покаранням, вчинених працівниками правоохоронних органів;

- виявлення, розкриття і розслідування особливо тяжких насильницьких злочинів, за які Кримінальним кодексом України передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі;

- розкриття і розслідування злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, суддями та прокурорами (крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України);

- розкриття і розслідування злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України).

Національне антикорупційне бюро України є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці. До структури управління Національного бюро можуть входити підрозділи детективів, що здійснюють оперативно-розшукові та слідчі дії, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні підрозділи, підрозділи, що здійснюють виявлення майна, яке може бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації, підрозділи швидкого реагування, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та забезпечення безпеки працівників, представництва інтересів в іноземних юрисдикційних органах, експертні, фінансові, кадрові та інші підрозділи.

2. Виконавці та учасники оперативно-розшукової діяльності, їх соціальний та правовий захист

Виконавцем ОРД є гласний або негласний працівник оперативного підрозділу, на якого, відповідно до специфіки службової діяльності, покладено безпосереднє виконання оперативно-розшукової функції. При цьому важливо пам'ятати, що суб'єктом ОРД виступає оперативний підрозділ, якому законодавством надано відповідні права та на якого покладено певні обов'язки. У свою чергу оперативно-розшукова діяльність, як різновид спеціальної юридичної діяльності, реалізовується уповноваженими державою особами, які є безпосередніми виконавцями цієї діяльності.

У світлі вищезгаданої різниці у відомчій належності суб'єктів ОРД певна специфіка притаманна й працівникам зазначених підрозділів, проте вони мають низку спільних характеристик. Необхідно відзначити, що виконавці ОРД:

- є посадовими особами оперативного підрозділу;
- штатними гласними або негласними працівниками оперативного підрозділу;
- відповідно до посадових інструкцій та функціональних обов'язків, їх робота передбачає реалізацію спеціальних форм та застосування спеціальних методів та засобів ОРД;
- в залежності від змісту інформації, з якою вони мають працювати, їм надається відповідна форма допуску до державної таємниці;
- у своїй діяльності спираються на нормативно-правові акти, що становлять правову основу діяльності правоохоронного органу та оперативного підрозділу, у штатах якого перебуває відповідна особа;
- підлягають контролю та нагляду під час виконання покладених на них обов'язків та реалізацією наданих прав.

Процедура надання права на реалізацію оперативно-розшукових функцій залежить від відомчої належності оперативного підрозділу. Штатним працівником такого

підрозділу є особа, яка призначена на посаду в оперативному підрозділі відповідно до наказу уповноваженого керівника.

Не всі працівники оперативних підрозділів мають право на проведення ОРД. В штатах цих підрозділів перебувають також особи, які здійснюють функції забезпечення діяльності підрозділу (водії, працівники режимно-секретних підрозділів тощо).

Здійснення ОРД передбачає взаємодію з громадськістю та населенням. Їх участь у проведенні оперативно-розшукових заходів є обмеженою, що знаходить своє відображення у низці аспектів:

- залученні особи не мають права на прийняття рішень в ОРД;

- зазначені особи позбавлені права комплексного застосування сил, засобів та методів ОРД;

- такі особи залучаються до реалізації обмеженого кола завдань оперативних підрозділів;

- перед залученою особою не розкриваються в повному обсязі спеціальні форми та методи ОРД, у той же час, відповідно до ст. 27 Закону України «Про державну таємницю», порядок надання доступу до державної таємниці особам, залученим до конфіденційного співробітництва з оперативними підрозділами правоохоронних та інших спеціально уповноважених органів, які проводять оперативно-розшукову, розвідувальну або контррозвідувальну діяльність, визначається керівниками зазначених органів за погодженням зі Службою безпеки України;

- зазначені особи залучаються до виконання завдань ОРД добровільно.

До виконання завдань оперативно-розшукової діяльності залучаються дієздатні особи. За бажанням особи факт її співпраці з оперативним підрозділом може не розголошуватися (здійснюватися конфіденційно). Оперативно-розшукова діяльність, безумовно, є важливим інструментом захисту прав та свобод людини. Проте ідеї правової держави обумовлюють

право кожної людини на приватне життя, а також існування інших елементів системи гарантій прав людини, що реалізуються не лише представниками органів державної влади та місцевого самоврядування, а й недержавними організаціями або приватними особами. Завдяки цьому створюється багаторівнева структура, яка не запобігає концентрації контрольних повноважень у одного суб'єкта, що, в свою чергу, є запорукою її ефективності. Саме тому законодавством встановлена заборона на залучення до виконання оперативно-розшукових завдань осіб, діяльність яких пов'язана зі збереженням професійної таємниці, а саме: адвокатів; нотаріусів; медичних працівників; священнослужителів; журналістів. У той же час вищеназвана заборона не має абсолютного характеру. Вона набуває чинності за тієї умови, якщо співробітництво з оперативним підрозділом буде пов'язане з розкриттям професійної таємниці.

Відповідно до основних напрямів діяльності оперативних підрозділів залучення осіб до оперативно-розшукових завдань здійснюється з метою:

- попередження злочинів, їх профілактики, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів;
- виявлення та запобігання злочинам;
- встановлення даних, що мають значення у кримінальному провадженні;
- розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду та ухиляються від відбування кримінального покарання;
- розшуку безвісно відсутніх осіб;
- добування інформації щодо подій або діяльності осіб, яка становить загрозу державній, військовій, економічній або екологічній безпеці України.

Сприяння оперативним підрозділам надають не лише фізичні особи. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», органи державної влади, підприємства, установи організації, незалежно від форми

власності, зобов'язані сприяти зазначеним підрозділам у вирішенні завдань ОРД.

Правовий та соціальний захист надається всім громадянам України, а також іншим особам, які перебувають на її території. До загальних гарантій правового захисту необхідно віднести захист життя і здоров'я від протиправних посягань (ст. 27 Конституції України), право на охорону здоров'я та медичну допомогу (відповідно ст. 49 Конституції України) та ін. Працівники оперативних підрозділів підпадають під гарантії захисту передбачених й іншими нормативно-правовими актами, проте окремої уваги заслуговує їх захист в контексті їх спеціального правового статусу.

Кримінальним кодексом України встановлено відповідальність за опір працівникові правоохоронного органу (ст. 342), втручання в діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343), погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345), умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ст. 347), посягання на життя працівника правоохоронного органу (ст. 348), захоплення працівника правоохоронного органу як заручника (ст. 349). Необхідно відзначити, що в зазначеному кодексі є подібні за об'єктивною стороною злочини, проте, відповідно до волі законодавця, враховуючи суспільні інтереси, наявність такої додаткової ознаки, як належність потерпілого до правоохоронного органу, передбачає більш суворе покарання у санкціях вищенаведених норм кримінального права.

З іншого боку працівники оперативних підрозділів під час своєї діяльності не підлягають кримінальній відповідальності за вчинення дій, що формально посягають на суспільні відносини, котрі охороняються державою, проте зазначене «посягання» визнається законодавцем правомірним. Відповідно до загальних правил, обставинами, що виключають злочинність діяння, є: необхідна оборона (ст. 36 КК України), уявна оборона (відповідно – ст. 37), затримання особи, що вчинила злочин (ст.

38), крайня необхідність (ст. 39), фізичний або психологічний примус (ст. 40), виконання наказу або розпорядження (ст. 41), діяння, пов'язане з ризиком (ст. 42).

З урахуванням специфіки діяльності оперативних підрозділів законодавцем передбачено додаткову обставину, що виключає злочинність діяння, – виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Відповідно до ст. 43 КК України, вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка виконує таке спеціальне завдання, передбачає притягнення її до кримінальної відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєднаного з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому, або настанням інших тяжких чи особливо тяжких наслідків. При цьому така особа не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у вигляді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, не більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин.

Обґрунтованість запровадження такої норми викликана тим, що особа, яка виконує вищезгадане спеціальне завдання, виконуючи обов'язки із захисту державних та суспільних інтересів, перебуває у середовищі осіб, які готують або вчиняють злочини і визнають відмову від участі у вчиненні таких дій як підставу для підозри та позбавлення «винної» особи життя або заподіяння шкоди її здоров'ю чи застосування інших «покарань».

Відповідно до норм адміністративного права, визнається адміністративним правопорушенням злісне непокоря законному розпорядженню або вимоги працівника поліції (ст. 185 КупАП), військовослужбовця або працівника Державної прикордонної служби України (185-10 КупАП), публічні

заклики до невиконання розпоряджень або вимог працівника поліції (відповідно – ст. 185-7).

З іншого боку працівникам оперативних підрозділів надається право на застосування (відповідно до встановлених підстав та порядку, меж застосування) заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Безумовно, зазначені засоби впливу застосовуються у виключних випадках й обґрунтованість відповідного рішення працівника оперативного підрозділу підлягає перевірці.

У разі виникнення загрози життю, здоров'ю та майну працівника оперативного підрозділу, а також членів його сім'ї чи близьких родичів (якщо така загроза виникла у зв'язку з виконанням професійних обов'язків) може прийматися рішення про застосування до зазначених осіб заходів безпеки відповідно до приписів Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів».

Особливостями соціального забезпечення працівників оперативних підрозділів є те, що для їх служби характерні значні фізичні, психологічні й емоційні перевантаження. Це і стресові ситуації, і реальна небезпека служби, оскільки вона часом пов'язана з фізичним і психічним опором з боку правопорушників, який нерідко переходить у відкрите зазіхання на життя і здоров'я зазначених осіб. Це і несення служби в нічний час, у вихідні і святкові дні, і в цілому – ненормований робочий час. Це і режимні вимоги до виконання службових обов'язків тощо.

Під соціальним забезпеченням працівників оперативних підрозділів розуміється діяльність держави щодо встановлення та реалізації гарантій соціально-економічних і соціально-культурних прав, що спрямована на забезпечення процесу формування та розвитку професійних якостей та задоволення матеріальних та моральних потреб відповідно до того соціально-правового статусу, який вони посідають в суспільстві.

Державному захисту підлягають наступні особи, які:

- сприяли виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінального правопорушення;
- залучалися до виконання завдань ОРД у минулому;
- виконують оперативно-розшукові завдання на постійній основі;
- виконують оперативно-розшукові завдання на короткотривалій або разовій основі.

Якщо виконання обов'язків, які виникають під час залучення до виконання оперативно-розшукових завдань, призвело до виникнення загрози такій особі або членам її сім'ї чи близьким родичам, їх майну, то оперативний підрозділ або орган досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя можуть застосувати заходи, передбачені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Зазначені особи підпадають під дію вищезгаданих норм кримінального законодавства щодо обставин, що виключають злочинність діяння (ст.ст. 36-42 КК України). Також до них можуть застосовуватися й положення ст. 43 КК України в частині виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» вказується, що на осіб, які залучаються до виконання завдань ОРД, поширюються гарантії, встановлені для працівників оперативних підрозділів.

Суб'єкт оперативно-розшукової діяльності можна визначити як спеціально уповноважений орган або підрозділ що, відповідно до визначеного законодавцем функціонального призначення, реалізовує комплексні повноваження щодо застосування спеціальних сил та засобів оперативно-розшукової діяльності з пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб

іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поняття, ознаки та система суб'єктів оперативно-розшукової діяльності.
2. Виконавці та учасники оперативно-розшукової діяльності, їх соціальний та правовий захист.
3. Контроль за оперативно-розшуковою діяльністю.
4. Обмеження строків ведення оперативно-розшукової діяльності та тимчасове обмеження прав і свобод людини і громадянина.
5. Поновлення матеріальних і моральних збитків.

Тема 5.
ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ПІДРОЗДІЛІВ, ЯКІ
ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ
ДІЯЛЬНІСТЬ

1.Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Зважаючи на специфіку покладених на оперативні підрозділи обов'язків законодавець надав їм спеціальний інструментарій, який полягає у можливості застосування спеціальних форм та методів ОРД, реалізації певних прав.

Оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених Законом підстав надається право:

1) опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу. Опитування – метод збору інформації про осіб, об'єкти або факти, що становлять оперативний інтерес, який полягає у безпосередньому спілкуванні працівника оперативного підрозділу з особою, яка володіє або може володіти такими відомостями.

2) проводити контрольовану поставку та контрольовану оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок здійснюється згідно з положеннями статті 271 Кримінального процесуального кодексу України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України.

Контрольована поставка передбачає організацію і здійснення слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

Контрольована закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб, незалежно від форм власності, товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Оперативна закупка передбачає імітацію придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб, незалежно від форм власності, товару, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину.

Імітування обстановки злочину полягає в діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення.

Рішення про проведення заходів з контролю за вчиненням злочину приймається виключно прокурором. Зважаючи на характер зазначених дій, особлива увага приділяється

недопущенню провокації злочину під час їх проведення. Розмежування законних дій та провокації злочину передбачає вивчення практики національних судів, а також відповідних актів Європейського суду з прав людини, зокрема справ «Худобін проти Росії», «Ваньян проти Росії» та «Тейшейра де Кастро (Teixeira de Castro) проти Португалії».

3) порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні;

4) ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, на вимогу керівників підприємств, установ та організацій – виключно на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, - витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення в установленому порядку. Вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України;

5) проводити операції із захоплення злочинців, припинення злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб;

6) відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що

готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка.

Право на недоторканність житла гарантовано Конституцією України. Проте, через необхідність забезпечення вільної реалізації прав людини у суспільстві, захисту особи від можливих протиправних посягань та своєчасного виявлення й припинення правопорушень законодавець надав оперативним підрозділам право відвідувати жилі або інші приміщення, інше володіння особи. В контексті Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відповідно до роз'яснень, наданих у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 28.03.2008 № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства», під житлом треба розуміти такі приміщення:

- особистий будинок з усіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які, хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку;

- будь-яке житлове приміщення, незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання (будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната в квартирі тощо);

- будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але пристосовані для тимчасового проживання (дача, садовий будинок тощо).

У той же час, відповідно до приписів ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», необхідно враховувати, що, відповідно до практики Європейського суду з прав людини, поняття «житло» у п. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод охоплює не лише житло фізичних

осіб. Воно може поширюватися на офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філій та інші приміщення.

Інше володіння особи – об'єкти (природного походження та штучно створені), які за своїми властивостями дають змогу туди проникнути і зберегти або приховати певні предмети (речі, цінності). Ними можуть бути, зокрема, земельна ділянка, сарай, гараж, інші господарські будівлі та інші будівлі побутового, виробничого та іншого призначення, камера сховища вокзалу (аеропорту), індивідуальний банківський сейф, автомобіль на ін.

Працівник оперативного підрозділу має право відвідувати зазначені об'єкти у таких випадках:

а) За згодою власника або володільця (мешканців). Відповідно до ст. 316 Цивільного кодексу, право власності є правом особи на річ (об'єкт), яке вона здійснює, відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Внаслідок цього власникові належить право володіння, користування та розпоряджання своїм майном. Ст. ст. 397, 398 Цивільного кодексу України визначають володільцем чужого майна особу, яка на підставі договору із власником або особою, якій майно було передане власником, а також на інших підставах, встановлених законом, фактично тримає чуже майно у себе. Під поняттям «мешканці» треба розуміти власників, співвласників, наймачів, орендарів окремих житлових і нежитлових приміщень будинку, які проживають у будинку.

б) На виконання доручення слідчого, прокурора про проведення обшуку у зазначеному приміщенні або інших слідчих (розшукових) дій, виконання яких передбачає проникнення до житла або іншого володіння особи.

в) У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину (ч. 2 ст. 30 Конституції України, п. 6 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»).

г) Проведення негласного обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи як оперативно-розшукового заходу чи негласної слідчої (розшукової) дії.

д) Перевірки виконання встановлених судом обмежень щодо осіб, які перебувають під домашнім арештом або адміністративним наглядом.

7) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію, у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи згідно з положеннями статті 267 Кримінального процесуального кодексу України;

7-1) з метою виявлення та фіксації діянь, передбачених статтями 305, 307, 309, 311, 318, 321, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 Кримінального кодексу проводити операції з контрольованого вчинення відповідних діянь. Порядок отримання дозволу, строк його дії та порядок проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України;

8) виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України;

9) здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями статей 260, 263-265 Кримінального процесуального кодексу України;

10) накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями статей 261, 262 Кримінального процесуального кодексу України;

11) здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з

положеннями статей 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України;

12) здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу згідно з положеннями статті 268 Кримінального процесуального кодексу України;

13) мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників;

14) використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 Кримінального процесуального кодексу України;

15) отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави;

16) використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать;

17) створювати та використовувати заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби згідно з положеннями статті 273 Кримінального процесуального кодексу України;

18) створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи;

19) застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами про Національну поліцію, Службу безпеки України, Державну прикордонну службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, Митним кодексом України. Заходи фізичного впливу визначаються як дії працівника оперативного підрозділу, що виявляються у застосуванні м'язової сили та механічного впливу на будь-який орган, частину тіла або весь організм правопорушника без допомоги спеціальних засобів активної оборони та зброї. У свою чергу під час застосування

засобів фізичного впливу можуть застосовуватися прийоми рукопашного бою, тобто удари, захвати та інші спеціальні прийоми.

До засобів активної оборони віднесені наручники, пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, електрошокові пристрої, слезогінні речовини, гумові кийки, засоби для примусової зупинки транспортних засобів, обладнання для відкриття приміщень, у тому числі малогабаритні піротехнічні пристрої.

Застосуванню сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї повинно передувати попередження про намір їх використання, якщо дозволяють обставини. Без попередження зазначені засоби та заходи можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю громадян чи працівників оперативного підрозділу. Відповідно до законодавства України, забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників оперативного підрозділу або збройного нападу чи збройного опору. Застосування вказаних засобів та заходів визначається як виключний за своїм характером спосіб впливу на правопорушника. У разі неможливості уникнути застосування сили вона не повинна перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на оперативний підрозділ обов'язків, і має зводитись до мінімуму можливості заподіяння шкоди здоров'ю правопорушників та інших громадян. При заподіянні шкоди оперативний підрозділ забезпечує надання необхідної допомоги потерпілим в найкоротший строк.

З метою забезпечення контролю та нагляду за законністю застосування сили, а також визначення правомірності її застосування, забезпечення безпеки працівників оперативних

підрозділів про застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, а також про будь-які ушкодження або смерть, які заподіяні особі внаслідок застосування працівником оперативного підрозділу вказаних засобів та заходів, зазначений працівник має негайно та письмово доповісти безпосередньому начальнику для сповіщення прокурора.

20) звертатися у межах своїх повноважень із запитами до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

Слід зазначити, що прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України. Прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора, здійснюється керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про прийняте рішення прокурора.

Негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводяться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором. Ці заходи

застосовуються виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо.

Виключно з метою отримання розвідувальної інформації для забезпечення зовнішньої безпеки України зазначені заходи можуть здійснюватися лише за ухвалою слідчого судді без розголошення третій стороні, а заходи, що не потребують дозволу слідчого судді, - без повідомлення прокурора. Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення такого заходу не може перевищувати шести місяців.

До виконання окремих доручень у ході проведення оперативно-розшукової діяльності можуть залучатися працівники інших підрозділів.

До оперативно-розшукових заходів, що обмежують конституційні права громадян, віднесено:

- негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, що передбачає таємне проникнення уповноваженої особи без відома власника чи володільця, приховано, під псевдонімом або із застосуванням технічних засобів до приміщення та іншого володіння для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи або безпосередньо з метою виявлення і фіксації слідів злочину, проведення огляду, виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування, виготовлення копій чи їх зразків, виявлення осіб, які розшукуються, або з іншою метою для досягнення цілей кримінального провадження;

- аудіо-, відеоконтроль особи – негласна (без відома особи) фіксація та обробка із використанням технічних засобів розмови цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування, тощо;

- аудіо-, відеоконтроль місця – застосування технічного обладнання у публічно доступному місці з метою фіксації відомостей (розмов, поведінки осіб, інших подій), які мають

значення для кримінального провадження, без відома присутніх у ньому осіб;

- спостереження за особою – візуальне спостереження за особою уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування в певному, публічно доступному місці тощо або застосування з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження;

- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – негласне проведення із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою, а також одержання, перетворення і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду); зазначений захід передбачає контроль за телефонними розмовами та зняття інформації з каналів зв'язку;

- зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача – одержання інформації, у тому числі із застосуванням технічного обладнання, яка міститься в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютер), автоматичних системах, комп'ютерній мережі;

- накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду тавиїмки – заборона установам зв'язку та фінансовим установам вручення кореспонденції адресату без відповідної вказівки уповноваженої особи, а також негласне відкриття й огляд затриманої кореспонденції, на яку накладено арешт, її виїмка або зняття копії чи отримання зразків, нанесення на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнання їх технічними засобами контролю, заміна речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги;

- установа місцезнаходження радіоелектронного засобу – застосування технічного обладнання для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі

мобільного терміналу, систем зв'язку та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження, оперативно-розшукової діяльності.

До оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування віднесено:

- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, що передбачає організацію оперативним підрозділом введення уповноваженої ним особи, яка відповідно до закону, виконує спеціальне завдання, до організованої групи чи злочинної організації під легендою прикриття для отримання речей і документів, відомостей про її структуру, способів і методів злочинної діяльності, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, що вчиняються цими групами;

- зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту або одержання інформації з електронних інформаційних систем, що містять відповідну інформацію, у тому числі із застосуванням технічного обладнання.

Виключно за рішенням прокурора проводяться такі оперативно-розшукові заходи, як контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка.

2.Обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані:

1) у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень;

2) виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали слідчого судді суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів;

3) виконувати у межах своєї компетенції запити правоохоронних органів інших держав або міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна;

4) інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб;

5) здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення злочинів;

6) забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб;

7) брати участь у здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт.

У разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

У разі, якщо ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування.

Оперативні підрозділи Державного бюро розслідувань, Національної поліції, Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, Державної фіскальної служби України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної прикордонної служби України проводять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за дорученням слідчого, прокурора в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. Письмові доручення щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, надані слідчим, прокурором у межах компетенції та в установленому порядку, є обов'язковими до виконання оперативним підрозділом.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що чинним законодавством чітко визначені права та окреслені обов'язки

державних органів, яким надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

2. Обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

3. Виконання підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність письмових доручень і запитів.

4. Взаємодія України з європейською і світовою спільнотою в питаннях протидії міжнародній транснаціональній злочинності. Інформування органів державної влади.

5. Дії оперативних підрозділів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

6. Взаємодія оперативних підрозділів між собою та з іншими підрозділами правоохоронних органів.

Тема 6.

ПІДСТАВИ ТА СТРОКИ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Підстави проведення оперативно-розшукової діяльності

У ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено виключний перелік підстав здійснення оперативно-розшукової діяльності. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», необхідно виділити два види підстав здійснення оперативно-розшукової діяльності, а саме, підстави, спрямовані на протидію злочинності, та ті, що мають дозвільний характер.

До першої категорії відносяться:

1. Наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів. Слід зазначити, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію», під інформацією розуміються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Поняття достатності треба розуміти як сукупність інформації, отриманої працівником оперативного підрозділу, про факт злочинної діяльності, який неможливо довести та притягнути до кримінальної відповідальності винних без використання комплексу оперативно-розшукових заходів та всіх засобів, передбачених нормативно-правовими актами України.

Чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» чітко вказує на характер інформації, що може виступати як підстави для здійснення ОРД. Такою є інформація про:

- а) злочини, що готуються;
- б) осіб, які готують вчинення злочину;

Джерела інформації про протиправну діяльність у таких випадках можуть міститись в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, рапортах працівників та ін. Окрім цього, такі відомості можуть бути отримані під час здійснення негласних заходів, що здійснювались працівниками оперативних підрозділів, та від осіб, які надають їм конфіденційну допомогу у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності;

в) осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;

г) осіб безвісно відсутніх;

Підстави для здійснення оперативно-розшукової діяльності щодо вказаних осіб можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановах слідчого, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді, суду, матеріалах правоохоронних органів, у запитах і повідомленнях правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій. Вказані категорії осіб, відповідно до чинного законодавства, оголошуються у державний, міждержавний та міжнародний розшук.

Відповідно до ст. 281 КПК України, про оголошення розшуку підозрюваного може бути винесена постанова слідчого, прокурора, якщо досудове розслідування не зупиняється або рішення про розшук підозрюваного, місцезнаходження якого невідоме, вказується в єдиній постанові про зупинення досудового розслідування й розшуку підозрюваного. Відомості про оголошення розшуку підозрюваного мають вноситись до Єдиного реєстру досудових розслідувань. У постанові про розшук викладається кваліфікацію та обставини вчинення суспільно небезпечного діяння, дані про особу, яка розшукується. З метою якісного

здійснення розшуку осіб, які переховуються, доцільно до постанови долучати довідку про особу зниклого підозрюваного, в якій вказуються наступні відомості: його зовнішність; одяг; звички; особливі прикмети; родинні та інші зв'язки; останнє місце роботи, реєстрації та фактичного проживання; місце та обставини зникнення; ймовірне місце, де може перебувати або з'явитись розшукуваний; дані паспорта та інші відомості, які можуть сприяти розшуку особи.

д) розвідувально-підривної діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;

Відповідно до чинного законодавства, контррозвідувальна діяльність – це спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України. Метою контррозвідувальної діяльності є попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, та причин їх виникнення. Завданнями контррозвідувальної діяльності є: добування, аналітична обробка та використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України; протидія розвідувальній, терористичній та іншій діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України; розроблення і реалізація заходів щодо запобігання,

усунення та нейтралізації загроз інтересам держави, суспільства та правам громадян.

Спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності є Служба безпеки України. Окремі контррозвідувальні заходи виключно в інтересах забезпечення охорони державного кордону України, посадових осіб, стосовно яких здійснюється державна охорона, а також забезпечення безпеки своїх сил і засобів, інформаційних систем та оперативних обліків можуть проводити розвідувальні органи України та Управління державної охорони України, яким законами України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про розвідувальні органи України» надано право здійснювати оперативно-розшукову чи розвідувальну діяльність. Здійснення контррозвідувальних заходів іншими суб'єктами, крім визначених у ст. 5 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», забороняється.

е) реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності;

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», до правоохоронних органів відносяться: органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного

фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

В Законі України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» закріплений перелік осіб, які мають статус учасників кримінального судочинства, та щодо яких проводяться заходи із забезпечення безпеки:

- особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень;

- потерпілий та його представник у кримінальному провадженні;

- підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники;

- цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

- свідок;

- експерт, спеціаліст, перекладач і понятий;

- члени сімей та близькі родичі осіб, перелічених осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

До другої категорії підстав відносяться:

1. Запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках.

До державної таємниці відноситься вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку,

встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну таємницю», допуск до державної таємниці – це оформлення права громадянина на доступ до секретної інформації, рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці зі встановленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей. Включення цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, опублікування цього Зводу, змін до нього покладається на державних експертів з питань таємниць. Державний експерт з питань таємниць – це посадова особа, уповноважена здійснювати, відповідно до вимог Закону України «Про державну таємницю», віднесення інформації до державної таємниці у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування.

Згідно зі ст. 24 Закону України «Про державну таємницю», перевірка громадян, у зв'язку з їх допуском до державної таємниці, здійснюється органами Служби безпеки України відповідно до чинного законодавства та нормативно-правових актів.

Відповідно до чинного законодавства, інформацією, що відноситься до державної таємниці, є:

1) у сфері оборони:

- про зміст стратегічних і оперативних планів та інших документів бойового управління, підготовку та проведення військових операцій, стратегічне та мобілізаційне розгортання військ, а також про інші найважливіші показники, які характеризують організацію, чисельність, дислокацію, бойову і мобілізаційну готовність, бойову та іншу військову підготовку, озброєння та матеріально-технічне забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань;

- про напрями розвитку окремих видів озброєння, військової і спеціальної техніки, їх кількість, тактико-технічні характеристики, організацію і технологію виробництва, наукові, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, пов'язані з розробленням нових зразків озброєння, військової і спеціальної техніки або їх модернізацією, а також про інші роботи, що плануються або здійснюються в інтересах оборони країни;

- про дислокацію, характеристики пунктів управління, зміст заходів загальнодержавного та регіонального, у разі необхідності міського і районного рівня, щодо приведення у готовність єдиної державної системи цивільного захисту населення і територій до виконання завдань в особливий період та про організацію системи зв'язку (оповіщення) в особливий період, можливості населених пунктів, регіонів і окремих об'єктів щодо евакуації, розосередження населення і забезпечення його життєдіяльності; забезпечення виробничої діяльності об'єктів національної економіки у воєнний час;

- про геодезичні, гравіметричні, картографічні та гідрометеорологічні дані і характеристики, які мають значення для оборони країни;

2) у сфері економіки, науки і техніки:

- про зміст мобілізаційних планів державних органів та органів місцевого самоврядування, мобілізаційні потужності, заходи мобілізаційної підготовки і мобілізації та обсяги їх фінансування, запаси та обсяги постачання стратегічних видів сировини і матеріалів, а також зведені відомості про номенклатуру та рівні накопичення, загальні обсяги поставок, відпуску, закладення, освіження, розміщення і фактичні запаси державного матеріального резерву;

- про використання транспорту, зв'язку, потужностей інших галузей та об'єктів інфраструктури держави в інтересах забезпечення її безпеки;

- про плани, зміст, обсяг, фінансування та виконання державного оборонного замовлення;

- про плани, обсяги та інші найважливіші характеристики добування, виробництва та реалізації окремих стратегічних видів сировини і продукції;

- про державні запаси дорогоцінних металів монетарної групи, коштовного каміння, валюти та інших цінностей, операції, пов'язані з виготовленням грошових знаків і цінних паперів, їх зберіганням, охороною і захистом від підроблення, обігом, обміном або вилученням з обігу, а також про інші особливі заходи фінансової діяльності держави;

- про наукові, науково-дослідні, дослідно-конструкторські та проектні роботи, на базі яких можуть бути створені прогресивні технології, нові види виробництва, продукції та технологічних процесів, що мають важливе оборонне чи економічне значення або суттєво впливають на зовнішньоекономічну діяльність та національну безпеку України;

3) у сфері зовнішніх відносин:

- про директиви, плани, вказівки делегаціям і посадовим особам з питань зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України, спрямовані на забезпечення її національних інтересів і безпеки;

- про військове, науково-технічне та інше співробітництво України з іноземними державами, якщо розголошення відомостей про це завдаватиме шкоди національній безпеці України;

- про експорт та імпорт озброєння, військової і спеціальної техніки, окремих стратегічних видів сировини і продукції;

4) у сфері державної безпеки та охорони правопорядку:

- про особовий склад органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність або розвідувальну чи контррозвідувальну;

- про засоби, зміст, плани, організацію, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, форми, методи і результати

оперативно-розшукової, розвідувальної і контррозвідувальної діяльності;

- про осіб, які співпрацюють або раніше співпрацювали на конфіденційній основі з органами, що проводять таку діяльність;

- про склад і конкретних осіб, що є негласними штатними працівниками органів, які здійснюють оперативно-розшукову, розвідувальну і контррозвідувальну діяльність;

- про організацію та порядок здійснення охорони адміністративних будинків та інших державних об'єктів, посадових та інших осіб, охорона яких здійснюється відповідно до Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;

- про систему урядового та спеціального зв'язку;

- про організацію, зміст, стан і плани розвитку криптографічного захисту секретної інформації, зміст і результати наукових досліджень у сфері криптографії;

- про системи та засоби криптографічного захисту секретної інформації, їх розроблення, виробництво, технологію виготовлення та використання;

- про державні шифри, їх розроблення, виробництво, технологію виготовлення та використання;

- про організацію режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, державні програми, плани та інші заходи у сфері охорони державної таємниці;

- про організацію, зміст, стан і плани розвитку технічного захисту секретної інформації;

- про результати перевірок, здійснюваних, згідно з законом, прокурором у порядку відповідного нагляду за додержанням законів та про зміст матеріалів оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування та судочинства з питань, зазначених у цій статті сфер;

- про інші засоби, форми і методи охорони державної таємниці.

Порядок здійснення перевірки щодо допуску до робіт з ядерними матеріалами та на ядерних установках, затверджений Постановою Кабінетом Міністрів України від 25 грудні 1997 року № 1471. Відповідно до вказаної Постанови, з урахуванням категорії ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів установлюється, відповідно, перша, друга або третя категорія особливих робіт.

2. Потреба в отриманні розвідувальної інформації вінтересах безпеки суспільства і держави. Розвідувальна інформація – усні та зафіксовані на матеріальних носіях (у тому числі у зразках виробів і речовин) відомості, які неможливо отримати офіційним шляхом, про реальні та потенційні можливості, плани, наміри і дії іноземних держав, організацій та окремих осіб, що загрожують національним інтересам України, а також про події і обставини, що стосуються національної безпеки і оборони.

Розвідувальні органи України – це спеціально уповноважені законом органи на здійснення розвідувальної діяльності. Розвідувальна діяльність – діяльність, яка здійснюється спеціальними засобами і методами з метою забезпечення визначених законом органів державної влади розвідувальною інформацією, сприяння реалізації та захисту національних інтересів, протидії за межами України зовнішнім загрозам національній безпеці України (ст. 1 Закону України «Про розвідувальні органи України»).

До розвідувальних органів України відносяться та здійснюють розвідувальну діяльність у таких сферах:

- Служба зовнішньої розвідки України – у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній;

- розвідувальний орган Міністерства оборони України – у військовій, військово-політичній, військово-технічній, військово-економічній, інформаційній та екологічній;

- розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони

державного кордону – у сферах прикордонної та імміграційної політики, а також в інших сферах, що стосуються питань захисту державного кордону України та її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні.

Розвідувальний орган Міністерства оборони України може залучати органи військового управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України в порядку, визначеному Президентом України, до заходів добування розвідувальної інформації з метою підготовки держави до оборони та забезпечення готовності Збройних Сил України до оборони держави. У цих випадках на військовослужбовців та працівників зазначених органів і військових частин не поширюються положення Законів України «Про розвідувальні органи» та «Про оперативно-розшукову діяльність», якими регулюються питання визначення правового статусу, надання повноважень та гарантування соціального захисту.

Окрім вказаних вище органів, які мають право здійснювати розвідувальну діяльність, можуть отримувати розвідувальну інформацію і інші суб'єкти оперативно-розшукової діяльності, але після отримання такої інформації ці суб'єкти повинні передати таку інформацію органам, до сфери діяльності яких входить перевірка розвідувальної інформації.

3. Наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, отриманих в установленому законом порядку.

При відсутності зазначених підстав приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів забороняється. Зазначені підстави можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановах слідчого, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді, суду, матеріалах правоохоронних органів, у запитах і повідомленнях правоохоронних органів інших держав та міжнародних

правоохоронних організацій, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій, визначених Кабінетом Міністрів України, про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках.

2. Строки ведення оперативно-розшукових справ

Згідно зі ст. 9-1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» ведення оперативно-розшукових справ здійснюється:

1) щодо невстановлених осіб, які готують вчинення злочину, а також осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, - до їх встановлення або розшуку, але не більше строків давності притягнення до кримінальної відповідальності чи строків давності виконання обвинувального вироку;

2) щодо осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, у тому числі у зв'язку зі збройним конфліктом, воєнними діями, заворушеннями всередині держави або у зв'язку з надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру або іншими подіями, що можуть спричинити масову загибель людей, - до встановлення їх місця перебування, місця поховання чи місцезнаходження останків;

3) щодо осіб, стосовно яких є дані про їх участь у підготовці до вчинення злочину, – до встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, але не більше шести місяців.

4) щодо здійснення розвідувальних заходів в інтересах безпеки суспільства і держави – до завершення розвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення;

5) щодо осіб, стосовно яких є дані про їх участь або причетність до терористичної діяльності, терористичної групи

чи терористичної організації, а так само до матеріального, організаційного чи іншого сприяння створенню терористичної групи чи терористичної організації, – до 5 років.

За наявності даних, отриманих у ході ведення оперативно-розшукової справи, про участь особи у підготовці тяжкого чи особливо тяжкого злочину строк ведення справи може бути продовжений до 12 місяців Головою Національної поліції або його уповноваженими заступниками, начальниками департаментів апарату центрального органу управління Національної поліції, Центрального управління Служби безпеки України, Директором Державного бюро розслідувань, уповноваженим керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову митну політику, начальникам територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів Національної поліції або їхніми уповноваженими заступниками, регіональних органів та органів військової контррозвідки Служби безпеки України, розвідувального органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону України, територіальних органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Головою Державної прикордонної служби України, уповноваженим керівником регіонального органу доходів і зборів, Головою Служби зовнішньої розвідки України, Директором Національного антикорупційного бюро України, керівником розвідувального органу Міністерства оборони України або їх заступниками за погодженням із Генеральним прокурором України, керівниками регіональних прокуратур, їх першими заступниками та заступниками.

Подальше продовження строку ведення оперативно-розшукової справи, але не більш як до 18 місяців, може бути здійснено Головою Національної поліції, Головою Служби безпеки України, Директором Державного бюро розслідувань, керівником центрального органу виконавчої влади, що

забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, а також Головою Державної прикордонної служби України, Головою Служби зовнішньої розвідки України, Директором Національного антикорупційного бюро України, керівником розвідувального органу Міністерства оборони України та начальником Управління державної охорони України за погодженням із Генеральним прокурором України або його заступником.

Продовження строків ведення оперативно-розшукових справ щодо іноземців та осіб без громадянства, які підозрюються у розвідувально-підривній діяльності проти України, підготовці або вчиненні терористичного акту, понад 18 місяців здійснює Голова Служби безпеки України, Голова Служби зовнішньої розвідки України, Голова Державної прикордонної служби України, керівник розвідувального органу Міністерства оборони України за погодженням з Генеральним прокурором України.

Необхідно зазначити, що за чинним законодавством обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи починається з дня затвердження начальником відповідного органу або його заступником постанови про заведення справи та закінчується в день затвердження постанови про закриття оперативно-розшукової справи. Обчислення строку може припинятися, якщо особа, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу, тимчасово вибула за межі України або тяжко захворіла і можливість проводити щодо неї оперативно-розшукову діяльність відсутня.

Про припинення та поновлення обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи вноситься мотивована постанова, яка затверджується начальником відповідного органу або його заступником.

3. Закриття оперативно-розшукових справ

Закриття оперативно-розшукових справ – це прийняття рішення відповідним керівником щодо припинення здійснення оперативно-розшукової діяльності в рамках окремої категорії оперативно-розшукових справ.

Відповідно до ст. 9-2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативно-розшукова справа повинна бути закрита у разі::

1) *розшуку особи, яка переховувалася від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухилялася від відбування кримінального покарання, а також особи, яка безвісно відсутня;*

2) *набрання законної сили вироком або ухвалою суду;*

Відповідно до статті 369 КПК України, існують наступні види судових рішень:

- вирок – це рішення суду першої або апеляційної інстанції, постановлене в судовому засіданні з питання про винуватість чи невинуватість обвинуваченого та про призначення або не призначення покарання, тобто вирішення обвинувачення по суті. Обвинувачення – це твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому КПК України.

Згідно зі ст. 373 КПК України, існують наступні види вироків:

а) виправдувальний вирок ухвалюється у разі, якщо не доведено, що вчинено кримінальне правопорушення, в якому обвинувачується особа; кримінальне правопорушення вчинено обвинуваченим; в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення. Крім цього, відповідно до п.п. 1 та 2 ч. 1 ст. 284 КПК України виправдувальний вирок виноситься, коли: встановлена відсутність події кримінального правопорушення; встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;

б) якщо обвинувачений визнається винним у вчиненні кримінального правопорушення, суд ухвалює обвинувальний вирок і призначає покарання, звільняє від покарання чи від його відбування у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, або застосовує інші заходи, передбачені законом України про кримінальну відповідальність.

- ухвала – це рішення суду щодо питань: повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору; направлення кримінального провадження за підсудністю; відкладення та зупинення провадження; закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами; застосування заходів забезпечення судового провадження.

Відповідно до ст. 532 КПК України, рішення суду набирає законної сили, якщо:

а) вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді, якщо інше не передбачено КПК України, набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, встановленого КПК України, якщо таку скаргу не було подано;

б) у разі подання апеляційної скарги судові рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції;

в) строк апеляційного оскарження буде поновлено, вважається, що вирок чи ухвала суду, ухвала слідчого судді не набрала законної сили;

г) судові рішення суду апеляційної та касаційної інстанцій, Верховного Суду України набирають законної сили з моменту їх проголошення;

д) ухвала слідчого судді та суду, які не можуть бути оскаржені, набирають законної сили з моменту їх оголошення.

3) *закриття кримінального провадження слідчим, прокурором або судом;*

Згідно зі ст. 284 КПК України, кримінальне провадження може бути закрито за нереабілітуючими обставинами у наступних випадках:

- набрання чинності закону, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;
- смерті підозрюваного, обвинуваченого, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;
- існування вироку по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлення ухвали суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;
- відмови потерпілого, а у випадках, передбачених КПК України, його представником від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;
- стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу.

Кримінальне провадження закривається судом: у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності; якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК України. Про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому КПК України. Слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4 частини першої статті 284 КПК України, якщо в цьому кримінальному провадженні жодну особу не повідомляли про підозру. Прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстав, передбачених частиною першою цієї статті.

Копія постанови слідчого про закриття кримінального провадження надсилається заявнику, потерпілому, прокурору. Прокурор протягом двадцяти днів з моменту отримання копії постанови має право її скасувати у зв'язку з незаконністю чи

необґрунтованістю. Постанова слідчого про закриття кримінального провадження також може бути скасована прокурором за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана протягом десяти днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови. При цьому, ухвала суду про закриття кримінального провадження може бути оскаржена в апеляційному порядку.

4) *завершення виконання розвідувальних, контррозвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення;*

Відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», контррозвідувальні заходи здійснюються з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувальних, терористичних та інших посягань на державну безпеку України, отримання інформації в інтересах контррозвідки на підставі відповідної контррозвідувальної справи. Контррозвідувальна справа повинна бути закрита у разі:

- завершення виконання контррозвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення;
- спростування матеріалів, які були підставами для здійснення контррозвідувальної діяльності;
- припинення розвідувальної, терористичної чи іншої протиправної діяльності на шкоду державній безпеці України;
- виїзду особи на постійне місце проживання за межі України та відсутності можливості проведення щодо неї контррозвідувальних заходів;
- заведення за матеріалами контррозвідувальної діяльності оперативно-розшукової справи;
- притягнення особи до кримінальної відповідальності, в тому числі і за кордоном, за дії, що були підставами для заведення контррозвідувальної справи;
- смерті особи, щодо якої заведено контррозвідувальну справу.

5) спростування у встановленому порядку матеріалів про злочинну діяльність особи;

6) виїзду особи на постійне місце проживання за межі України, якщо немає можливості проведення щодо неї оперативно-розшукових заходів;

7) невстановлення у передбачені законом строки даних, що вказують на ознаки злочину в діях особи;

8) виявлення прокурором незаконно заведеної справи у разі виконання по ній оперативно-розшукових заходів;

9) смерті особи, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу.

Про закриття оперативно-розшукової справи складається вмотивована постанова, що затверджується посадовою чи службовою особою, якій згідно зі ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» надано право затверджувати постанову про заведення відповідної оперативно-розшукової справи.

Про закриття оперативно-розшукової справи у триденний строк письмово повідомляється відповідний прокурор, який протягом 10 діб з моменту одержання повідомлення перевіряє додержання законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності у цій справі. До завершення такої перевірки забороняється знищення оперативно-розшукової справи. Якщо у такій справі здійснювалися оперативно-розшукові заходи за рішенням суду, повідомлення про її закриття надсилається також до цього суду у триденний строк. Строки зберігання закритих оперативно-розшукових справ встановлюються відповідно до законодавства України.

Здійснення оперативно-розшукової діяльності має виключний характер та дозволено лише з метою вирішення завдань щодо пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення

правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави і тільки у тих випадках, якщо іншими шляхами ці завдання вирішити неможливо. Саме виключний характер визначив необхідність закріплення підстав здійснення оперативно-розшукової діяльності. У ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено виключний перелік таких підстав.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Загальна характеристика підстав проведення оперативно-розшукової діяльності.

2. Наявність достатньої інформації про протиправні дії кримінального характеру, як підстава для проведення ОРД.

3. Застосування ОРЗ стосовно осіб, які безвісно зникли.

4. Перевірка осіб у зв'язку з допуском до державної таємниці. Виконання запитів повноважених державних органів, установ, організацій про перевірку осіб.

5. Строки проведення оперативно-розшукової діяльності.

Тема 7.

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Напрями використання результатів оперативно-розшукової діяльності

Пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено одним з головних завдань оперативно-розшукової діяльності.

В юридичній літературі точилося багато дискусій навколо поняття «розшукове доказування» в оперативно-розшуковій діяльності та кримінальному процесі (у цьому ж розумінні застосовуються також поняття оперативне доказування, доказування кримінально-розшукове, доказування оперативно-розшукове, оперативно-розшукове документування, негласне розслідування тощо). З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України нібито всі питання мали і бути знятими, а проблеми належності та допустимості цих доказів – вирішеними. Проте, відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України, матеріали ОРД, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови їх відповідності вимогам цієї статті, можуть використовуватися у кримінальному провадженні як докази. Недотримання зазначених вимог на підставі ч. 1 ст. 88 КПК України є підставою для визнання доказу недопустимим й, відповідно, це призводить до неможливості його використання при прийнятті процесуальних рішень. На нього також не може посилається суд при ухваленні судового рішення. Саме тому дотримання процесуальних норм, що регламентують порядок одержання та фіксування даних при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, компетенцію

осіб, уповноважених на прийняття рішень щодо їх проведення, має важливе значення для досягнення мети кримінального судочинства.

Використання матеріалів ОРД у кримінальному провадженні включає в себе три взаємозалежні операції: правову оцінку матеріалів, визначення способів і безпосереднє їх використання. Оцінювання матеріалів ОРД має два аспекти: кримінально-правовий і кримінально-процесуальний. Кінцевим результатом правової оцінки матеріалів ОРД є уявлення уповноваженої особи (слідчого, прокурора, слідчого судді, працівника оперативного підрозділу) щодо доцільності та можливості їх використання у кримінальному провадженні. Визначення способів використання матеріалів ОРД передбачає спільне встановлення суб'єктом, що здійснює досудове розслідування, та оперативним підрозділом (співробітником), яким саме чином результати ОРД можуть бути використані під час досудового провадження. Спосіб – це дія, прийом або система прийомів, що дає можливість зробити, здійснити щонебудь, досягти чогось.

Способом використання матеріалів ОРД під час розслідування є конкретні дії, спрямовані на вирішення завдань кримінального провадження шляхом використання матеріалів ОРД. Метою такої діяльності є визначення найбільш ефективних шляхів, тактичних прийомів використання оперативних матеріалів з метою вирішення завдань кримінального провадження та недопущення завдання шкоди інтересам ОРД, зокрема, розголошення відомостей про сили й засоби, що використовувалися в її процесі та ін.

Чинне законодавство не містить визначення способів використання, їх переліку, а визначає лише окремі напрями, визначені у ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються:

- 1) як приводи та підстави для початку досудового розслідування;

2) для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні;

3) для попередження, виявлення, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підбивних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісти зникли;

4) для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей;

5) для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів;

6) для інформування державних органів відповідно до їх компетенції.

Кінцевим результатом визначення способів використання матеріалів ОРД у кримінальному провадженні може бути складання плану використання таких матеріалів або плану реалізації конкретної оперативно-розшукової справи. Безпосереднє використання матеріалів ОРД передбачає собою практичну реалізацію слідчим, прокурором задумів (планів) щодо намічених шляхів (способів) використання матеріалів ОРД, зокрема, використання оперативної інформації під час проведення слідчих дій (допитів, обшуків, призначення експертиз та ін.), прийняття на її підставі процесуальних рішень (про початок досудового розслідування, виклик свідків, ініціювання обрання запобіжного заходу, проведення обшуку, вжиття заходів безпеки тощо) та ін.

Відповідно до положень КПК України матеріали ОРД можуть бути використані:

- як приводи та підстави для початку досудового розслідування;

- як підстави для проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій або під час їх проведення.

Згідно з положеннями ст. 214 КПК і ч. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативний підрозділ у разі виявлення під час здійснення ОРД ознак злочину зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали до відповідного органу досудового розслідування для початку досудового розслідування. Таким чином, після виявлення факту вчинення злочину ОРД може здійснюватися лише з метою розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, а також безвісті відсутніх, що підтверджується змістом ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Лише у випадку, коли ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають, і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює ОРД, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування. У всіх інших випадках, за наявності необхідних підстав, визначених у ч. 2 ст. 246 КПК України, і потреби в негласному отриманні відомостей про злочин та особу, що його вчинила, слідчий, прокурор можуть ініціювати проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії. На момент прийняття рішення про проведення слідчих дій на підставі матеріалів ОРД іноді ці підстави повинні міститися не лише в матеріалах оперативно-розшукової справи, а й у матеріалах кримінального провадження, з якого вбачалося б, що таке рішення слідчого чи прокурора логічно випливає з процесу досудового розслідування, що дає змогу контролювати процес формування

доказів, законність і обґрунтованість процесуальних рішень усім учасникам процесу. Наприклад, до клопотання про проведення обшуку відповідно до ч. 3 ст. 234 КПК України додаються оригінали або копії документів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання.

Кримінальний процесуальний кодекс України не містить вимог щодо формування підстав для проведення слідчих (розшукових) дій на підставі матеріалів ОРД шляхом розкриття джерела оперативно-розшукової інформації. Проте оперативні матеріали, які містяться в матеріалах кримінального провадження, повинні бути розсекречені («легалізовані») й не розкривати форм і методів ОРД, негласних джерел оперативної інформації.

З метою дотримання режиму секретності оперативний працівник при передачі зібраних матеріалів повинен забезпечити нерозголошення відомостей про сили, засоби, методи ОРД, що становлять державну таємницю, а також про осіб, що в ній задіяні. У рапорті оперативного співробітника, супровідному листі та інших документах, які надаються слідчому, може бути посилання на те, що така інформація отримана в ході ОРД, однак без розкриття її оперативного джерела, форм і методів її одержання.

Для кримінального процесу важливим є те, що матеріали ОРД є підставою для прийняття рішення про проведення слідчої (розшукової) дії, а відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України такі матеріали є документами, а отже й джерелами доказів. У той самий час в інших випадках інформація та результати ОРД можуть повідомлятися слідчому без матеріального оформлення факту передачі оперативної інформації (в усній формі або ознайомлення слідчого з окремими матеріалами), що може бути приводом і підставою для проведення окремих слідчих дій, наприклад, визначення кола осіб, що підлягають допиту як свідки, місця проведення огляду та ін.

Використання матеріалів ОРД під час проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, передбачає:

- по-перше, їх фактичне використання шляхом пред'явлення в ході слідчої дії, наприклад, огляд матеріалів оперативно-технічних заходів, пред'явлення під час допиту свідка (підозрюваного) фотознімків, відеозапису тощо;

- по-друге, використання інформації, яка міститься в матеріалах ОРД, наприклад, інформації про «хобі» свідка для встановлення психологічного контакту в ході допиту, щодо подій, зафіксованих під час ОРД, з метою нагадати свідку час, місце його перебування, обставин, що цікавлять слідство та ін. У другому випадку інформація використовується з тактичних міркувань з метою більш ефективної підготовки та проведення окремої слідчої дії.

2. Взаємодія підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Прокурор, слідчий і працівник оперативного підрозділу у своїй діяльності прагнуть досягнення єдиної мети – розкриття злочину та викриття особи, яка його вчинила. При цьому кожен з них діє в рамках своєї компетенції, та, відповідно, використовує різні засоби досягнення бажаного результату – слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії й оперативно-розшукові заходи відповідно. Зазвичай у процесі розкриття й розслідування злочину зазначені суб'єкти вимушені діяти спільно, вступати в певні правовідносини, взаємодіяти між собою, виконуючи покладені на них функції щодо боротьби зі злочинністю у складі єдиної правоохоронної системи нашої держави.

При цьому, нажаль, як у чинному кримінальному процесуальному, так і в оперативно-розшуковому законодавстві визначення поняття «взаємодія» не знайшло свого чіткого закріплення, тому в юридичних та спеціальних

джерелах іноді це поняття використовується в різних значеннях, що, в свою чергу, може призводити до зниження ефективності взаємодії між різними не підпорядкованими підрозділами або їх посадовими особами та інших небажаних наслідків.

Як правило, в теорії та практиці кримінального процесу та ОРД поняття «взаємодія» вживається тоді, коли мова йде про взаємоузгоджену (за метою, характером, місцем і часом) діяльність прокурора, слідчого та оперативного підрозділу (в особі його керівника й співробітників), засновану на законах і відомчих нормативних актах, що спрямована на вирішення завдань кримінального судочинства, при керівній і організуючій ролі прокурора (слідчого) та чіткому розмежуванні компетенції.

Така взаємодія здійснюється з метою виконання завдань кримінального судочинства, якими, відповідно до положень ст. 2 КПК України, є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і, щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

У свою чергу завданнями оперативно-розшукової діяльності, як самостійного виду державно-правової діяльності, спрямованими на реалізацію завдань кримінального судочинства України, є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення

правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави (ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»).

Таким чином, метою взаємодії прокурора, слідчого і співробітників оперативного підрозділу можна вважати здійснення заходів, спрямованих на максимальне об'єднання сил, засобів, методів, інших наявних ресурсів слідчих і оперативних підрозділів у боротьбі зі злочинністю. При цьому повинно бути досягнуте правильне використання в ході кримінального провадження процесуальних і оперативно-розшукових функцій, одержання таким шляхом найбільш ефективних результатів під час реалізації вищезазначених завдань як ОРД зокрема, так й кримінального судочинства України взагалі.

Взаємодія між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу має теоретичні та правові підстави. Теоретичними підставами такої взаємодії виступають положення, що роз'яснюють її сутність, роль, значення тощо. Їх усвідомлення, з одного боку, прокурором, слідчим, а з іншого – співробітниками оперативного підрозділу роблять взаємодію більш осмисленою та цілеспрямованою, сприяючи тим самим підвищенню її ефективності й безумовному дотриманню усіма суб'єктами вимог законності та непорушності прав і свобод людини тощо.

Теоретичними підставами взаємодії між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу є:

- спільність мети і завдань прокурора, слідчого й співробітників оперативного підрозділу, тобто, лише об'єднуючи свої зусилля, вони зможуть ефективно їх вирішити, а саме: розкрити злочин, своєчасно, повно та ефективно здійснити досудове розслідування, встановити та притягнути до кримінальної відповідальності винну особу тощо;
- однакова юридична сила процесуальних актів прокурора, слідчого та співробітників оперативного підрозділу

– протоколи слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, здійснених співробітниками оперативного підрозділу, мають таке ж доказове значення, як і протоколи, складені прокурором, слідчим;

- необхідність використання в інтересах кримінального провадження технічних та інших ресурсних можливостей оперативних підрозділів тощо.

Правовими підставами взаємодії між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу є приписи КПК України, Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та інших, а також підзаконних нормативно-правових актів, у тому числі відомчих наказів, інструкцій, положень тощо.

Отже, взаємодія прокурора, слідчого та відповідних оперативних підрозділів у кримінальному провадженні – це заснована на законі й спільності завдань у кримінальному судочинстві погоджена колективна діяльність, яка передбачає ефективне використання правових заходів прокурорів, слідчих і сил, засобів, методів оперативно-розшукової діяльності, обумовлена їх компетенцією і формами діяльності, яка здійснюється на досудових стадіях кримінального процесу і спрямована на розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень.

Здійснення взаємодії між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу повинно, згідно з положеннями ст. 7 КПК України, відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться: верховенство права; законність; рівність перед законом і судом; повага до людської гідності; забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання у приватне життя; недоторканність права власності; презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; свобода від самовикриття та право не

свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; забезпечення права на захист; доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; безпосередність дослідження показань, речей і документів; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; публічність; диспозитивність; гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; розумність строків; мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Так, під час здійснення взаємодії між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу, останні, відповідно до ст. 9 КПК України, зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. Вони зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Відповідно до положень ч. 3 ст. 9 КПК України, при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК України, а у випадках, коли положення КПК України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, відповідно до ч. 6 ст. 9 КПК України, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК України.

Традиційно взаємодія між прокурором, слідчим й співробітниками оперативного підрозділу розглядається у двох формах, а саме, процесуальній (заснованій на нормах

кримінального процесуального законодавства України) та непроцесуальній або, іншими словами, організаційній (заснованій на нормах підзаконних нормативно-правових актів, як правило, відомчого характеру).

Перша форма взаємодії (процесуальна) спрямована на реалізацію кримінально-процесуальних правовідносин, що виникають, розвиваються та припиняються між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу під час реалізації ними своїх повноважень.

Таким чином, ОРД реалізовується як через оперативно-розшукові правовідносини, так і через правовідносини, які виникають між суб'єктами, уповноваженими на здійснення ОРД, і тими суб'єктами, що мають відносно суб'єктів ОРД відповідні владні повноваження. Таким суб'єктами, як було зазначено раніше, перш за все, є прокурор, який на підставі п. 5 ч. 2 ст. 36 КПК України, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам, а також, на підставі п. 4 ч. 3 ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», дає письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів з метою попередження та виявлення злочинів, про розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутні.

В свою чергу слідчий уповноважений, на підставі п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України, доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам. При цьому, згідно з ч. 6 ст. 246 КПК України, проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи, а також за рішенням слідчого чи прокурора до

проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися й інші особи.

Також, відповідно до ч. 1 ст. 281 КПК України, якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, то слідчий, прокурор оголошує його розшук, а також на підставі ч. 3 цієї статті, здійснення розшуку підозрюваного може бути доручено оперативним підрозділам.

Відповідно до ч. 3 ст. 41 КПК України, доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом. Аналогічні положення закріплені ч. 4 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», згідно з якою письмові доручення щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, надані слідчим, прокурором у межах компетенції та в установленому порядку, є обов'язковими до виконання оперативним підрозділом.

При цьому, як вже зазначалося, згідно з ч. 2 ст. 41 КПК України, співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою. Керуючись ч. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України. Відповідно до ч. 3 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у разі, якщо ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє

відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування.

Взагалі, відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 КПК України з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», щодо мети проведення оперативно-розшукових заходів, суб'єкта ініціювання та проведення цих заходів, обґрунтування клопотання про їх проведення та підстав для його задоволення слідчим суддею, використання результатів оперативно-розшукових заходів та інших питань, обумовлених специфікою мети їх проведення.

Також, відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора, здійснюється керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про прийняте рішення прокурора. При цьому, згідно з абзацом 2 ч. 2 ст. 99 КПК України, матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК України, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Друга форма взаємодії між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу (непроцесуальна або організаційна) має доволі різноманітні види, які, як правило, передбачені та визначаються відомчими нормативно-правовими актами, є частково формами адміністративного управління та не регламентуються кримінальним процесуальним законодавством. Однак, вони спрямовані на погодженість діяльності прокурора, слідчого й співробітників оперативних підрозділів з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, а також встановлення осіб, які їх вчинили. Основними видами такої взаємодії є: поєднання слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та оперативно-розшукових дій; рекомендації тактики і методики розслідування при взаємодії; спільне планування проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та оперативно-розшукових дій.

При цьому організаційна взаємодія за своєю тривалістю може бути:

- разовою, тобто коли така взаємодія має місце під час провадження однієї слідчої (розшукової) або негласної слідчої (розшукової) дії, або здійснення будь-якого організаційно-технічного заходу тощо;

- періодичною, тобто такою, що здійснюється за виникнення відповідної необхідності;

- постійною, тобто такою, що здійснюється протягом усього часу кримінального провадження.

Однією з найважливіших умов, що забезпечують ефективність здійснення кримінального провадження, є правильне поєднання слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів. Найбільш плідні результати взаємодії прокурора, слідчого та співробітників оперативного підрозділу досягаються у разі, коли:

- оперативно-розшукові заходи, слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії спрямовані на виявлення і вилучення об'єктів, слідів та інших речових доказів, підданих швидкій зміні чи зникненню, здатних бути знищеними зацікавленими особами, природними умовами тощо;

- комплекс оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій зосереджений на встановленні факту або фактів, об'єктивно пов'язаних між собою, відомостей про них, інших взаємопов'язаних обставин, що мають суттєве значення для конкретного кримінального провадження;

- відбувається своєчасний взаємний обмін оперативною та слідчою інформацією між суб'єктами взаємодії під час кримінального провадження;

- результати оперативно-розшукових заходів негайно реалізуються й закріплюються процесуально шляхом проведення відповідних слідчих (розшукових) дій, або безпосередньо здійснюються негласні слідчі (розшукові) дії;

- здійснюється спільне обговорення результатів оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій з точки зору висунення й перевірки слідчих версій;

- погоджені план оперативно-розшукових і план слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, тобто відбувається спільне планування діяльності співробітників адміністративно не підпорядкованих підрозділів під час здійснення кримінального провадження;

- здійснюється спільне чергування слідчого й співробітників оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативної групи, що створюється з метою швидкого реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, які надходять до чергової частини органу внутрішніх справ;

- здійснюються виїзди зацікавлених суб'єктів взаємодії до іншої місцевості для спільного проведення оперативно-

розшукових заходів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Правильне поєднання оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій передбачає, перш за все, мобілізацію всіх можливостей оперативних підрозділів, а також процесуальних можливостей слідчого на виконання першочергових оперативно-розшукових та слідчих (розшукових) дій, на встановлення фактів і обставин, необхідних для здійснення якісного кримінального провадження у найкоротші строки тощо.

Як свідчить слідча й оперативно-розшукова практика, безсумнівно одним з найбільш ефективних видів організаційної форми взаємодії між прокурором, слідчим і співробітниками оперативних підрозділів є їх спільна діяльність у складі слідчо-оперативної групи. За своєю сутністю слідчо-оперативна група є складною формою багатосторонньої взаємодії, оскільки до її складу тимчасово або постійно можуть залучатися не лише співробітники оперативних, а й інших підрозділів.

У практичній діяльності правоохоронних органів зустрічаються наступні види слідчо-оперативних груп, а саме:

- такі, що створюються для розслідування конкретного кримінального правопорушення (складного; з великою кількістю осіб, які проходять у кримінальному провадженні; такого, що має великий суспільний резонанс тощо);

- такі, що створюються для роботи у багатоепізодних кримінальних провадженнях;

- такі, що спеціалізуються на розкритті кримінальних правопорушень одного виду (навмисних вбивств, статевих злочинів, незаконного заволодіння транспортними засобами, злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків тощо);

- такі, що спеціалізуються за суб'єктом кримінального правопорушення (неповнолітні, наркомани, раніше судимі тощо);

- такі, що спеціалізуються за місцем кримінального правопорушення (місця позбавлення волі, навчальні заклади закритого типу тощо);

- такі, що спеціалізуються на розкритті злочинів «по гарячих слідах»;

- такі, що спеціалізуються на розкритті злочинів минулих років.

Стосовно питань міжнародного співробітництва у сфері оперативно-розшукової діяльності слід зазначити, що співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності між міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами, до складу яких входять оперативні підрозділи, визначені у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», та правоохоронними і спеціальними службами інших держав, які мають у своєму складі відповідні підрозділи, а також з міжнародними правоохоронними організаціями здійснюється відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

Таким чином, однією з умов успішного розкриття й розслідування кримінальних правопорушень є тісна взаємодія у сфері ОРД. Від ступеня ефективності такої взаємодії, узгодженості дій суб'єктів залежить успішне вирішення спільних завдань правоохоронних органів із виявлення, розкриття й розслідування злочинів та кримінальних проступків.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Приводи та підстави для відкриття кримінального провадження та отримання доказів.

2. Використання оперативної інформації для попередження, припинення і розслідування злочинів та інших протиправних діянь.

3. Забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та учасників кримінального судочинства.

4. Взаємне інформування оперативних підрозділів та державних органів.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

ТЕСТ № 1.

1. До завдань оперативно-розшукової діяльності відноситься:

- А. Розкриття злочинів;
- В. Проведення слідчих, процесуальних дій;
- С. Пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України;
- Д. Пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена законодавством України.

2. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності можуть міститися:

- А. У вказівках прокурора;
- В. У матеріалах перевірок органів державного контролю;
- С. У наказах і розпорядженнях керівників міністерств і відомств;
- Д. У постановах Кабінету Міністрів України.

3. За відсутності підстав, визначених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів:

- А. Дозволяється прокурору у випадках, передбачених законом;
- В. Дозволяється керівнику оперативного підрозділу у випадках, передбачених законом;
- С. Забороняється;
- Д. Дозволяється слідчому судді за клопотанням керівника оперативного підрозділу.

4. Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність передбачено у:

- A. У Кримінальному процесуальному кодексі України;
- B. У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- C. У постановах Кабінету Міністрів України;
- D. У наказах і розпорядженнях керівників міністерств і відомств, у структурі яких знаходяться оперативні підрозділи.

5. Заведення оперативно-розшукової справи оформлюється:

- A. Рапортом, на якому начальником відповідного підрозділу накладається резолюція щодо можливості проведення оперативно-розшукових заходів;
- B. Постановою, яка погоджується начальником відповідного оперативного підрозділу;
- C. Постановою, яка затверджується начальником або уповноваженим заступником начальника відповідного органу;
- D. Довідкою, яка доповідається начальнику або уповноваженому заступнику начальника відповідного органу.

6. Без заведення оперативно-розшукової справи проведення оперативно-розшукових заходів:

- A. Дозволяється у випадках перевірки інформації про готування до вчинення або вчинення злочинів невеликої або середньої тяжкості;
- B. Забороняється у будь-якому випадку;
- C. Забороняється, крім випадку перевірки осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці, а також до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках;
- D. Забороняється, крім випадку перевірки осіб у зв'язку з допуском їх до роботи з психотропними, хімічними та іншими речовинами, що завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

7. На особу, яка переховується від органів досудового розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання:

- А. Ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа;
- В. Ведеться декілька оперативно-розшукових справ залежно від кількості злочинів, у вчиненні яких підозрюється (обвинувачується) особа;
- С. Ведуться окремі оперативно-розшукові справи на кожній стадії кримінального провадження;
- Д. Оперативно-розшукова справа не заводиться, оскільки щодо неї вже розпочате кримінальне провадження.

8. Протягом якого часу прокурор письмово повідомляється про заведення оперативно-розшукової справи:

- А. Протягом доби;
- В. Протягом трьох діб;
- С. Протягом десяти діб;
- Д. Законом не передбачено обов'язкове повідомлення прокурора про заведення оперативно-розшукової справи.

9. У разі, якщо причетність особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, відповідні органи зобов'язані:

- А. Повідомити про це особу, щодо якої проводились такі заходи;
- В. Притягнути до передбаченої законом відповідальності посадових осіб, причетних до прийняття рішення про проведення таких заходів;
- С. Невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі;
- Д. Повідомити про це особу, щодо якої проводились такі заходи, роз'яснивши встановлений законом порядок поновлення порушених прав та відшкодування заподіяних матеріальних і моральних збитків.

10. Відповідно до Закону після закриття оперативно-розшукової справи її знищення:

- A. Проводиться протягом одного місяця;
- B. Проводиться протягом трьох місяців;
- C. Проводиться після завершення прокурором перевірки додержання законів під час оперативно-розшукової діяльності у цій справі;
- D. Проводиться після погодження з керівником оперативного підрозділу вищого рівня.

ТЕСТ № 2.

1. Відповідно до Закону громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності:

- A. Письмове повідомлення про підстави проведення оперативно-розшукових заходів щодо них;
- B. Письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії;
- C. Копії документів та інших відомостей, що стали підставою для проведення оперативно-розшукових заходів щодо них;
- D. Письмове повідомлення про факти проведення оперативно-розшукових заходів щодо них та їх результати.

2. Оприлюднювати або надавати інформацію щодо проведення або не проведення стосовно певної особи оперативно-розшукової діяльності:

- A. Забороняється;
- B. Дозволяється виключно за рішенням суду;
- C. Забороняється до прийняття рішення за результатами такої діяльності;
- D. Дозволяється після прийняття рішення за результатами такої діяльності про початок досудового розслідування.

3. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» ведення оперативно-розшукових справ щодо осіб безвісно відсутніх здійснюється:

А. До їх розшуку або до набрання законної сили рішенням суду про визнання їх безвісно відсутніми або про оголошення їх померлими;

В. До закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що вчинили злочини щодо безвісно відсутніх осіб;

С. До закриття кримінального провадження за фактом безвісного зникнення цих осіб;

Д. У строк до 12 місяців після оголошення їх у розшук.

4. Щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, ведення оперативно-розшукової справи здійснюється:

А. До встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України;

В. До встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, але не більше трьох місяців;

С. До встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, але не більше шести місяців;

Д. До встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, але не більше десяти місяців.

5. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» строк ведення оперативно-розшукової справи може бути продовжений:

А. За наявності даних, отриманих у ході ведення оперативно-розшукової справи, про участь особи у підготовці тяжкого чи особливо тяжкого злочину;

В. За наявності даних, отриманих у ході ведення оперативно-розшукової справи, про участь особи у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину;

С. За наявності даних, отриманих у ході ведення оперативно-розшукової справи, про вчинення іншого злочину, які потребують перевірки за допомогою оперативних заходів та засобів;

Д. У випадку відсутності даних про конкретну особу, що готувала або вчинила злочин, за результатами ведення оперативно-розшукової справи

6. Строк ведення оперативно-розшукової справи може бути продовжений за наявності визначених у Законі підстав не більше як до:

- А. 18 місяців;
- В. 24 місяців;
- С. 36 місяців;
- Д. 48 місяців.

7. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» продовження строків ведення оперативно-розшукової справи у встановлених випадках погоджується із:

- А. Керівником місцевої прокуратури;
- В. Прокурором місцевої прокуратури, уповноваженим наказом її керівника здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності;
- С. Керівником Генеральної прокуратури України або керівником регіональної прокуратури;
- Д. Законом не передбачено необхідність погодження строків ведення оперативно-розшукової справи з прокурором.

8. Обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи починається:

А. Після направлення прокурору повідомлення про заведення оперативно-розшукової справи;

В. 3 дня затвердження начальником відповідного органу або його заступником постанови про заведення оперативно-розшукової справи;

С. 3 дня початку оперативно-розшукових заходів у справі;

Д. 3 дня погодження начальником відповідного органу або його заступником постанови про заведення оперативно-розшукової справи.

9. Згідно із Законом обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи закінчується:

А. В день завершення оперативно-розшукових заходів;

В. В день погодження постанови про закриття оперативно-розшукової справи;

С. В день затвердження постанови про закриття оперативно-розшукової справи;

Д. В день повідомлення прокурора про закриття оперативно-розшукової справи.

10. Згідно із Законом обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи може припинятися:

А. Якщо особа, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу, тимчасово вибула за межі України;

В. У разі відсутності можливості проводити оперативно-розшукову діяльність щодо особи, стосовно якої заведено оперативно-розшукову справу;

С. У разі оголошення у міжнародний розшук особи, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу;

Д. Якщо особа, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу, тимчасово вибула за межі України і можливість проводити щодо неї оперативно-розшукову діяльність відсутня.

ТЕСТ № 3.

1. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» про закриття оперативно-розшукової справи:

А. Складається вмотивована постанова, яка погоджується з керівником відповідного оперативного підрозділу;

В. Складається вмотивована постанова, яка погоджується з керівником оперативного підрозділу вищого рівня;

С. Складається вмотивована постанова, яка затверджується посадовою особою, якій згідно із Законом надано право затверджувати постанову про заведення відповідної оперативної розшукової справи;

Д. Складається вмотивована постанова, яка затверджується посадовою особою, якій згідно із Законом надано право затверджувати постанову про заведення оперативно-розшукової справи, а також прокурором.

2. Згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» у разі виявлення прокурором незаконно заведеної оперативно-розшукової справи остання повинна бути:

А. Закрита у разі виконання по ній оперативно-розшукових заходів;

В. Закрита;

С. Зупинена;

Д. Зупинена у разі виконання по ній оперативно-розшукових заходів.

3. Про закриття оперативно-розшукової справи відповідний прокурор письмово повідомляється:

А. У п'ятиденний строк;

В. У триденний строк;

С. Протягом десяти діб;

Д. Протягом однієї доби.

4. Прокурор з моменту одержання повідомлення про закриття оперативно-розшукової справи перевіряє додержання законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності у цій справі:

- A. Протягом трьох діб;
- B. Протягом п'яти діб;
- C. Протягом семи діб;
- D. Протягом десяти діб.

5. Відповідно до Закону після закриття оперативно-розшукової справи її знищення:

- E. Проводиться протягом одного місяця;
- F. Проводиться протягом трьох місяців;
- G. Проводиться після завершення прокурором перевірки додержання законів під час оперативно-розшукової діяльності у цій справі;
- H. Проводиться після погодження з керівником оперативного підрозділу вищого рівня.

6. Згідно із Законом співробітництво особи з оперативним підрозділом:

- A. Обов'язково оформляється письмовою угодою з гарантуванням конфіденційності співробітництва;
- B. Може бути оформлено письмовою угодою з гарантуванням конфіденційності співробітництва;
- C. Здійснюється в усній формі, без оформлення будь-яких угод, але з гарантуванням конфіденційності співробітництва;
- D. Здійснюється за рапортом працівника оперативного підрозділу, погодженого його начальником, з гарантуванням конфіденційності співробітництва.

7. За умов, визначених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань:

- A. Юристів;

- В. Журналістів;
- С. Державних службовців;
- Д. Викладачів навчальних закладів.

8. За змістом Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до предмета прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності не належать:

- А. Відомості про результати проведених оперативно-розшукових заходів;
- В. Відомості про результати застосування спеціальних оперативно-технічних засобів;
- С. Відомості про результати роботи оперативних підрозділів;
- Д. Відомості про осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальним органом України.

9. Прокурор при здійсненні перевірки додержання вимог законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності не може вимагати:

- А. Оперативно-розшукові справи;
- В. Розпорядження, інструкції, накази щодо оперативно-розшукової діяльності;
- С. Реєстраційні, облікові, звітні, статистичні документи щодо здійснення оперативно-розшукових заходів;
- Д. Відомості про форми, методи і засоби розвідувальної діяльності.

10. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурор у межах своєї компетенції має право:

- А. За згодою керівника оперативного підрозділу входити в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

В. Безперешкодно входити у визначені законом окремі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

С. Безперешкодно входити в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

Д. Прокурор не наділений Законом таким правом.

ТЕСТ № 4.

1. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурор у межах своєї компетенції:

А. Доручає керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою отримання інформації про стан оперативно-розшукової діяльності;

В. Доручає керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень закону;

С. Доручає керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою отримання відомостей про результати застосування спеціальних оперативно-технічних засобів;

Д. Прокурор не наділений Законом правом надавати такі доручення керівникам оперативних підрозділів.

2. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурор у межах своєї компетенції:

А. Перевіряє скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність у передбачених законом випадках ;

В. Перевіряє скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, з ознайомленням у необхідних випадках з оперативно-розшуковими матеріалами;

С. Перевіряє скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, з ознайомленням

за згодою керівників відповідних підрозділів з оперативно-розшуковими матеріалами;

D. Перевіряє скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, у випадку використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності як підстав для початку досудового розслідування.

3. Вкажіть найбільш повний варіант відповіді на питання - згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурор у межах своєї компетенції:

A. Вживає заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності;

B. Вживає заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності та щодо притягнення у разі наявності ознак злочину винних до кримінальної відповідальності;

C. Вживає заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності та щодо притягнення винних до кримінальної або дисциплінарної відповідальності;

D. Вживає заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності та щодо притягнення винних до встановленої законом відповідальності.

4. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурор у межах своєї компетенції:

A. Скасовує виключно незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи;

B. Скасовує виключно незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, а також зупинення оперативно-розшукової діяльності;

C. Скасовує виключно незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, зупинення або поновлення оперативно-розшукової діяльності;

D. Скасовує незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, зупинення або поновлення оперативно-розшукової діяльності, чи про інші рішення, що суперечать закону.

5. До принципів оперативно-розшукової діяльності відноситься:

- A. Диспозитивність;
- B. Змагальність;
- C. Верховенство права;
- D. Відкритість.

6. До підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не відноситься:

- A. Органи і установи виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України;
- B. Військова контррозвідка Служби безпеки України;
- C. Підрозділи внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України
- D. Органи державної лісової охорони.

7. Проведення оперативно-розшукової діяльності підрозділами інших міністерств, відомств, ніж тими, що визначені у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність»:

- A. Дозволяється у виняткових випадках за рішенням слідчого судді;
- B. Дозволяється у випадках, визначених законом;
- C. Дозволяється виключно за рішенням керівників цих міністерств, відомств;
- D. Забороняється.

8. До підстав, визначених Законом, для проведення оперативно-розшукової діяльності відноситься:

А. Перевірка інформації про реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю;

В. Перевірка інформації про порушення прав і свобод громадян;

С. Перевірка інформації про порушення норм чинного законодавства;

Д. Перевірка інформації, отриманої від державних органів та установ.

9. За відсутності підстав, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», проводити оперативно-розшукові заходи:

А. Забороняється;

В. Дозволяється в окремих випадках, передбачених законом;

С. Дозволяється у випадках, визначених окремими нормативно-правовими актами відомств, у складі яких знаходяться оперативні підрозділи;

Д. Дозволяється у разі сприяння проведенню слідчих (розшукових) дій.

10. Відповідно до змісту Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» не можуть проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні в порядку, передбаченому КПК України, оперативні підрозділи:

А. Органів ДФС;

В. Державної пенітенціарної служби;

С. Управління державної охорони;

Д. Державної прикордонної служби.

ТЕСТ № 5.

1. Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», зобов'язані інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані:

А. Що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб;

В. Що свідчать про підготовку та вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів;

С. Що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про підготовку та вчинення окремих кримінальних правопорушень, передбачених законом;

Д. Що свідчать про порушення конституційних прав і свобод громадян, а також порушення міжнародних договорів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

2. Згідно з положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності надається право відвідувати жилі та інші приміщення:

А. За згодою власників або мешканців цих приміщень для з'ясування обставин злочину;

В. За згодою працівників відділів житлово- комунального господарства для з'ясування обставин злочину;

С. У разі необхідності з'ясування обставин злочину без згоди власників, мешканців цих приміщень, або працівників відділів житлово-комунального господарств;

Д. У разі необхідності з'ясування обставин злочину за згодою керівників відповідних органів місцевого самоврядування.

3. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні підрозділи мають право використовувати конфіденційне співробітництво:

А. Згідно з положеннями відповідної постанови Кабінету Міністрів України;

В. Згідно з положеннями ст.275 Кримінального процесуального кодексу України;

С. Згідно з нормами окремих законів, що регулюють порядок проведення оперативно-розшукових заходів;

Д. Згідно з ухвалою слідчого судді, постановленою за клопотанням керівника оперативного підрозділу.

4. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні підрозділи мають право отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду:

А. Інформацію про їх господарську та іншу діяльність;

В. Інформацію, що відома ним, про протиправну діяльність інших осіб;

С. Інформацію про злочини, що готуються або вчинені;

Д. Інформацію про злочини, що готуються або вчинені за відповідним дозволом слідчого судді.

5. Оперативні підрозділи мають право використовувати приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а також фізичних осіб:

А. За дозволом слідчого судді;

В. За постановою керівників цих підрозділів, погоджених з прокурором;

С. За дозволом слідчого судді та згодою адміністрації підприємств, установ, організацій та, відповідно, фізичних осіб;

Д. За згодою адміністрації підприємств, установ, організацій та, відповідно, фізичних осіб.

6. Згідно із Законом «Про оперативно-розшукову діяльність» у випадку прийняття керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора здійснюються, кого вони мають повідомити про прийняте рішення:

- A. Прокурор;
- B. Слідчий суддя;
- C. Вищестоящий керівник;
- D. Всі відповіді є вірні.

7. Про припинення та поновлення строку ведення ОРС:

A. Виноситься мотивована постанова, яка затверджується начальником відповідного органу та погоджується з прокурором;

B. Складається рапорт, який погоджується з начальником відповідного органу або його заступником;

C. Виноситься мотивована постанова, яка затверджується начальником відповідного органу або його заступником;

D. Виноситься мотивована постанова, яка погоджується з начальником відповідного органу або його заступником та керівником оперативного підрозділу вищого рівня.

8. До завдань оперативно-розшукової діяльності відноситься:

A. Розкриття злочинів;

B. Проведення слідчих, процесуальних дій;

C. Пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України;

D. Пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена законодавством України.

9. Однією з підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності є:

А. Наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, яка свідчить про вчинення кримінального правопорушення;

В. Наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів,

С. Наявність достатньої інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів;

Д. Наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, яка свідчить про порушення норм чинного законодавства, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів.

10. Не є підставою для проведення оперативно-розшукової діяльності:

А. Перевірка інформації про злочини, що готуються;

В. Перевірка інформації про вчинений злочин;

С. Наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;

Д. Потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави.

ТЕСТ № 6.

1. До початку досудового розслідування можуть бути проведені оперативно-розшукові заходи з метою:

А. Перевірки інформації про осіб, що готують вчинення злочину;

В. Перевірки інформації про осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та слідчого судді;

С. Перевірки інформації про вчинення адміністративного правопорушення;

Д. Перевірки інформації про вчинений злочин.

2. Оперативно-розшукова діяльність після початку досудового розслідування:

А. Взагалі не проводиться;

В. Проводиться з метою розшуку безвісно відсутніх осіб;

С. Проводиться з метою встановлення осіб, що вчинили злочин;

Д. Проводиться у разі необхідності проведення окремих слідчих (розшукових) дій

3. Вкажіть найбільш повний варіант відповіді на питання - згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність зобов'язані:

А. Вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів, викриття причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів;

В. Вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, розкриття, припинення злочинів, викриття причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів;

С. Вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, виявлення, розкриття і припинення злочинів, викриття причин, що сприяють вчиненню злочинів;

Д. Вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, виявлення, розкриття і припинення злочинів.

4. Виконання письмових доручень слідчого та вказівок прокурора:

А. Не відноситься до обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, оскільки їх

виконання не передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України;

В. Відноситься до обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, відповідно до вимог Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність";

С. Не відноситься до обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, оскільки їх виконання не передбачено Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність";

Д. Відноситься до обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у разі, якщо їх виконання передбачено у наказах і розпорядженнях відповідних керівників міністерств і відомств.

5. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний:

А. Невідкладно в порядку, передбаченому законом, завести оперативно-розшукову справу з метою перевірки інформації про виявлений злочин;

В. В порядку, передбаченому законом, перевірити інформацію про виявлений злочин шляхом проведення окремих оперативно-розшукових заходів;

С. Невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про виявлений злочин, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України;

Д. Невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про виявлений злочин, до керівника відомства, у складі якого знаходиться оперативний підрозділ, для прийняття рішення про початок та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України.

6. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до органу досудового розслідування для початку досудового розслідування направляються:

А. Всі матеріали оперативно-розшукової справи, що містить інформацію про обставини вчиненого злочину;

В. Окремі матеріали оперативно-розшукової справи нетаємного характеру, у яких містяться відомості про виявлений злочин;

С. Рапорт відповідного керівника оперативного підрозділу з викладенням обставин виявленого злочину;

Д. Зібрані матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про виявлений злочин.

7. Згідно з положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до негласних оперативних заходів відноситься:

А. Ознайомлення з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій;

В. Відвідування жилих та інших приміщень за згодою їх власників;

С. Участь у проведенні перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності;

Д. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.

8. Відповідно до вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» проведення таких оперативних заходів як контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка здійснюється:

А. Виключно у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною

прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України;

В. Виключно у порядку, передбаченому положеннями статті 271 КПК України;

С. Згідно з положеннями статті 271 КПК України у порядку визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України;

Д. Згідно з положенням статті 271 КПК України у порядку, визначеному відповідною постановою Кабінету Міністрів України.

9. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» питання щодо проведення оперативно-розшукових заходів регулюються:

А. Згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України;

В. Згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України з урахуванням особливостей, встановлених вказаним Законом щодо питань, обумовлених специфікою мети проведення оперативно-розшукових заходів;

С. Виключно з урахуванням особливостей, встановлених вказаним Законом щодо питань, обумовлених специфікою мети проведення оперативно-розшукових заходів;

Д. Виключно з урахуванням положень щодо проведення оперативно-розшукової діяльності, передбачених окремими законами, що регулюють порядок проведення оперативно-розшукових заходів.

10. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи:

А. Проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором;

В. Проводиться з підстав і в порядку, передбаченому КПК України, як негласна слідча (розшукова) дія;

С. Проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника;

Д. Проводиться на підставі постанови керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженої з прокурором.

ТЕСТ № 7.

1. Згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» аудіо-, відеоконтроль особи та спостереження за особою:

А. Проводяться на підставі постанови керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженої з прокурором;

В. Проводяться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника оперативного підрозділу, погодженого з керівником відповідного відомства;

С. Проводяться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором;

Д. Проводяться виключно як негласні слідчі (розшукові) дії з підстав і в порядку, передбаченому КПК України.

2. За Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини:

А. Не підлягають передачі і розголошенню;

В. Не підлягають передачі і розголошенню якщо вони не містять інформації про підготовку та вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину;

С. Не підлягають передачі і розголошенню крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини;

Д. Не підлягають передачі і розголошенню крім випадків розголошення інформації про підготовку та вчинення злочинів проти національної безпеки України.

3. Ведення оперативно-розшукових справ щодо невідомості осіб, які готують вчинення злочину, здійснюється:

- А. До їх встановлення;
- В. До їх встановлення, але не більше строків давності притягнення до кримінальної відповідальності;
- С. До їх встановлення та розшуку;
- Д. До початку досудового розслідування стосовно цих осіб.

4. Не є підставою для закриття оперативно-розшукової справи:

- А. Набрання законної сили вироком або ухвалою суду;
- В. Завершення виконання розвідувальних, контррозвідувальних заходів;
- С. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності як приводів та підстав для початку досудового розслідування ;
- Д. Спростування у встановленому порядку матеріалів про злочинну діяльність особи.

5. У разі розшуку особи, яка переховувалася від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду:

А. Оперативно-розшукова справа щодо розшуку цих осіб передається до органу досудового розслідування або суду для приєднання до матеріалів кримінального провадження ;

В. Оперативно-розшукова справа щодо розшуку цих осіб повинна бути закрита;

С. Оперативно-розшукова справа щодо розшуку цих осіб закривається та передається до органу досудового розслідування або суду для приєднання до матеріалів кримінального провадження;

Д. Оперативно-розшукова справа щодо розшуку цих осіб закривається та передається прокурору для перевірки законності прийнятого рішення.

6. Розголошення особами, які залучаються до співробітництва з оперативними підрозділами, таємниці, що стала їм відома:

А. Тягне за собою відповідальність за чинним законодавством у будь-якому випадку;

В. Тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії;

С. Тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини;

Д. Тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, які порушують безпеку держави

7. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» не можуть здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності:

А. Керівники місцевих прокуратур;

В. Заступники керівників регіональних прокуратур;

С. Прокурори Генеральної прокуратури України, уповноважені наказом Генерального прокурора України;

Д. Прокурори Генеральної прокуратури України після призначення їх на посаду.

8. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурори відповідних місцевих прокуратур:

А. Не наділені повноваженнями здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності;

В. Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, якщо уповноважені для цього відповідним наказом керівника місцевої прокуратури;

С. Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, якщо уповноважені для цього відповідним наказом керівника регіональної прокуратура;

Д. Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, якщо уповноважені для цього відповідним наказом Генерального прокурора України.

9. Згідно з чинним Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурори відповідної місцевої прокуратури:

А. Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності в оперативно-розшукових справах, заведених піднаглядними їм територіальними оперативними підрозділами правоохоронних органів;

В. Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності в оперативно-розшукових справах, заведених піднаглядними їм

територіальними оперативними підрозділами органів внутрішніх справ;

С. Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності в оперативно-розшукових справах, заведених піднаглядними їм територіальними оперативними підрозділами у зв'язку з перевіркою інформації про підготовку та вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів;

Д. Не наділені повноваженнями здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності у будь-яких оперативно-розшукових справах.

10. Згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурор у межах своєї компетенції має право:

А. Отримувати показання щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

В. Отримувати пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

С. За згодою керівників оперативних підрозділів отримувати пояснення щодо порушень вимог закону посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

Д. Після початку досудового розслідування отримувати пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність.

ТЕСТ № 8.

1. Прокурор дає письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів з метою:

А. Розкриття злочинів;

В. Попередження та виявлення злочинів;

С. Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів;

Д. Застосування спеціальних технічних засобів під час здійснення цих заходів.

2. Оперативним підрозділам надається право проводити відповідні оперативні заходи виключно:

А. Для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених цим Законом підстав;

В. Для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України підстав;

С. Для виконання завдань кримінального провадження за наявності передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України підстав;

Д. Для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності підстав, визначених у підзаконних відомчих нормативно-правових актах, що регулюють таку діяльність

3. Оперативно-розшукові заходи можуть здійснюватися:

А. Суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, визначеними Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також деякими іншими підрозділами, визначеними в окремих підзаконних нормативно-правових актах;

В. Виключно підрозділами, визначеними Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

С. Підрозділами, визначеними Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та деякими іншими підрозділами, визначеними в окремих законах;

Д. Підрозділами, визначеними Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та іншими підрозділами у випадках, передбачених законом, за рішенням слідчого судді.

4. Згідно із чинним Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» не є підставою для закриття оперативно-розшукової справи:

A. Закриття кримінального провадження слідчим, прокурором або судом;

B. Невстановлення у передбачені Законом строки даних, що вказують на ознаки злочину в діях особи;

C. Смерть особи, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу;

D. Відсутність можливостей проведення оперативно-розшукових заходів щодо особи, стосовно якої заведено оперативно-розшукову справу.

5. Нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності можуть здійснювати:

A. Керівники регіональних прокуратур;

B. Заступники керівників регіональних прокуратур;

C. Керівники місцевих прокуратур;

D. Всі відповіді є вірними.

6. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» органи державної влади, підприємства, установ, організації незалежно від форм власності зобов'язані:

A. Надавати оперативним підрозділам інформацію про протиправну діяльність працівників цих органів, підприємств, установ, організацій;

B. Сприяти оперативним підрозділам у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності;

C. Звертатись до оперативних підрозділів із запитом про надання допомоги щодо виявлення, запобігання та припинення кримінальних правопорушень;

D. Будь-які зобов'язання в органів державної влади, підприємств, установ, організацій щодо співробітництва з оперативними підрозділами відсутні.

7. Співробітництво осіб з оперативним підрозділом може здійснюватися:

- A. За ініціативою оперативного підрозділу;
- B. За ініціативою керівників відповідних оперативних підрозділів;
- C. За бажанням цих осіб;
- D. За бажанням цих осіб та членів їх сімей.

8. Забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань:

- A. Осіб, професійна діяльність яких пов'язана із збереженням професійної таємниці, якщо таке співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру;
- B. Осіб, професійна діяльність яких виключно пов'язана із збереженням професійної таємниці;
- C. Осіб, раніше притягнутих до передбаченої законом адміністративної або кримінальної відповідальності;
- D. Осіб, раніше судимих за вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів.

9. За умов, визначених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», не забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань:

- A. Лікарів, які працюють в приватних медичних установах;
- B. Священнослужителів;
- C. Приватних нотаріусів;
- D. Ревізорів.

10. При наявності даних про загрозу життю, здоров'ю або майну працівника оперативного підрозділу та його близьких родичів оперативний підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення їх безпеки:

А. У зв'язку із здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності по виявленню злочинів;

В. У зв'язку із здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності по виявленню незаконної діяльності окремих осіб та груп;

С. У зв'язку із здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності по виявленню тяжкого та особливо тяжкого злочинів;

Д. У зв'язку із здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності з метою інформування про її результати органів державної влади.

ТЕСТ № 9.

1. У разі виникнення загрози життю, здоров'ю або майну особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності:

А. її захист забезпечується в порядку, передбаченому Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» для правового захисту працівників оперативних підрозділів;

В. її захист забезпечується у порядку, передбаченому Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», за відповідним рішенням слідчого судді, суду;

С. її захист забезпечується у порядку, передбаченому спеціальним Законом;

Д. її захист забезпечується в порядку, передбаченому Законом України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів».

2. У разі виявлення ознак злочину під час оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність:

А. Направляє зібрані матеріали, що містять фактичні дані про виявлений злочин, до органу досудового розслідування, повідомивши про це керівнику відповідного відомства;

В. Повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про злочин, до відповідного органу досудового розслідування.

С. Продовжує проведення оперативно-розшукових заходів з метою перевірки інформації про виявлений злочин, після чого направляє зібрані матеріали до керівника відомства для вирішення питання про їх передачу до органу досудового розслідування;

Д. Повідомляє відповідний орган досудового розслідування про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про злочин, до слідчого судді з клопотанням про дозвіл щодо початку досудового розслідування

3. За своєю правовою природою оперативно-розшукові заходи є:

А. Сукупністю процесуальних дій, визначених КПК України та Законами України;

В. Сукупністю процесуальних дій, визначених Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність";

С. Сукупністю не процесуальних дій визначених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

Д. Сукупністю не процесуальних дій, визначених КПК України

4. Оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії за своєю правовою природою є:

А. Повністю тотожними, оскільки передбачають проведення негласних дій, відомості про факт і методи яких не підлягають розголошенню;

В. Різними, оскільки негласні слідчі (розшукові) дії на відміну від оперативно-розшукових заходів є різновидом слідчих дій, підстави проведення та використання результатів яких визначено КПК України;

С. Частково тотожними лише у випадках здійснення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду;

Д. Різними, оскільки результати оперативно-розшукових заходів на відміну від негласних слідчих (розшукових) дій не використовуються для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні

5. Відповідно до вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються:

А. Як приводи і підстави для початку досудового розслідування;

В. Як приводи і підстави для проведення слідчих (розшукових) дій;

С. Як приводи і підстави для проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

Д. Як приводи і підстави для планування проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

6. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», до предмету прокурорського нагляду не належать:

А. Надавати згоду на продовження строку проведення оперативно-розшукової діяльності;

В. Отримувати пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

С. З'ясовувати відомості про осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальним органом України, належність конкретних осіб до кадрового складу розвідувальних органів, а також форми, методи і засоби розвідувальної діяльності та організаційно- штатна структура розвідувальних органів;

Д. Безперешкодно входити в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність

7. Матеріали оперативно-розшукової діяльності не використовуються:

А. Для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність;

В. Для взаємного інформування інших правоохоронних органів;

С. Для інформування органів місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції;

Д. Для інформування державних органів відповідно до їх компетенції

8. Згідно з положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до гласних оперативних заходів відноситься:

А. Здійснення спостереження за особою;

В. Зняття інформації з електронних інформаційних мереж;

С. Опитування осіб та використання їх добровільної допомоги;

Д. Здійснення аудіо-, відеоконтролю місця.

9. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурори відповідних місцевих прокуратур:

А. Не наділені повноваженнями здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності;

В. Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, якщо уповноважені для цього відповідним наказом керівника місцевої прокуратури;

С. Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, якщо уповноважені для цього відповідним наказом керівника регіональної прокуратури;

Д. Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, якщо уповноважені для цього відповідним наказом Генерального прокурора України.

10. Про закриття оперативно-розшукової справи відповідний прокурор письмово повідомляється:

- А. У п'ятиденний строк;
- В. У триденний строк;
- С. Протягом десяти діб;
- Д. Протягом однієї доби.

ПІСЛЯМОВА

Процеси розбудови правової демократичної держави в Україні та її інтеграції у Європейське співтовариство обумовлюють необхідність підвищення ефективності діяльності усіх інститутів державної влади. Важливе місце у цьому відіграють правоохоронні органи та їх оперативні підрозділи.

Основним завданням оперативних підрозділів правоохоронних органів є боротьба з найбільш небезпечними проявами злочинності. Слід зазначити, що злочинності як соціальному явищу притаманні значний динамізм та пристосовуваність до зміни умов сучасності. Злочинність стала більш інтелектуалізованою та освіченою. Соціальна нестабільність призвела до того, що лав злочинців потрапляють колишні висококваліфіковані фахівці різних галузей, військовослужбовці та працівники правоохоронних органів, застосовуючи свій багаторічний досвід для досягнення злочинної мети. Саме тому сьогодні нагально необхідні науково виверені підходи до вирішення завдань, які стоять перед правоохоронними органами, та подальші ґрунтовні дослідження в галузі оперативно-розшукової діяльності, які б сприяли забезпеченню своєчасного виявлення, припинення, розкриття та розслідування конкретних злочинів, та, у свою чергу, підвищенню ролі та місця правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави.

Не викликає заперечень думка, що сучасний етап розвитку Української держави знаменується глибокими політичними, соціальними, економічними, демографічними, правовими й іншими змінами. Активні трансформаційні процеси протікають і в «тілі» вітчизняної злочинності. Особливими прикметами сучасної української злочинності стають організованість, поінформованість, озброєність, технічна оснащеність, наявність власної розвідки і контррозвідки, ретельна підготовка до злочинів, цілеспрямоване знищення доказової інформації тощо.

Усе це робить злочинність важкодоступною для традиційних процесуальних засобів пізнання, нерозрахованих на активну інформаційну протидію криміналу. У зв'язку з цим стає дедалі більш очевидним, що без використання сучасних методів оперативно-розшукової діяльності сьогодні не під силу протистояти напору злочинності.

Аналіз діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України свідчить, що виконання завдань протидії злочинності неможливе без використання всього комплексу сил, засобів, методів і заходів оперативно-розшукової діяльності.

Саме це завдання, на нашу думку, і вирішує в певній мірі цей посібник, підготовка та видання якого – це один із кроків у створенні методологічних засад оперативно-розшукової діяльності. Узагальнюючи теоретичний доробок вітчизняних та зарубіжних науковців, практичний досвід правоохоронних органів, автори зробили спробу розкриття основ оперативно-розшукової діяльності.

Сподіваємось, що посібник буде сприяти вдосконаленню теоретичних знань у галузі оперативно-розшукової діяльності та подальшому вдосконаленню організації боротьби зі злочинністю в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

Базова:

1.Європейська Конвенція про боротьбу з тероризмом: Підп. членами Європейської Ради у Страсбурзі 27 січня 1977 р. // Держава і право. – 1995. – № 4. – С. 43-47.

2.Конвенция Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности и протоколы к ней: принята Резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН от 15.11.2000 г. № 55/25 (г. Палермо). – Viena International Centre, 2004. – 100 с.

3.Конституція України [Електронний ресурс] : закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 04.07.2019 р. № 2952-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

4.Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 04. 07. 2019 р. № 3718-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

5.Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13. 04. 2012 р. № 4651-VI : за станом на 22. 12. 2018 р. – К.: Алерта, 2018. – 304 с.

6.Про Державне бюро розслідувань : закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

7.Про Державну прикордонну службу : закон України від 3 квітня 2003 р. № 661 [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

8.Про державну таємницю [Електронний ресурс]: закон України від 21 січня 1994 р. № 3855 // Офіц. веб-сайт Верховної

Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua> – Назва з екрана.

9. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві [Електронний ресурс] : Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-ХІІ із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 11.08.2019 р. № 1254-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

10. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.

11. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575.

12. Про захист персональних даних : закон України від 01 червня 2010 р. № 2297 [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

13. Про інформацію [Електронний ресурс] : Закон України від 02. 10. 1992 р. № 2657-ХІІ із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 09.08.2019 р. № 2938-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

14. Про контророзвідувальну діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 26 грудня 2002 р. № 374 // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua> – Назва з екрана.

15. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.

16. Про Національну поліцію [Електронний ресурс] : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. – Електрон. дан.

(1 файл). – Режим доступу: [http:// zakon1.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua). – Назва з екрана.

17. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 18. 02. 1992 р. № 2135-ХІІ із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 19. 08. 2019 р. № 3412-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

18. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю [Електронний ресурс] : закон України від 30. 06. 1993 р. № 3341-ХІІ із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 05. 08. 2019 р. № 3334-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

19. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [Текст] : наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

20. Про прокуратуру [Електронний ресурс] : Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-ХІІ із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 01.08.2019 р. № 3668-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

21. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють: Закон України від 4 лютого 2004 року № 1433-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 19. – Ст. 263.

22. Про розвідувальні органи України : закон України від 22 березня 2001 р. № 2331 [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

23. Про Службу безпеки України : закон України від 25 березня 1992 р. № 2229 [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

24. Про Службу зовнішньої розвідки України : закон України від 01 грудня 2005 р. № 3160-IV [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

25. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво: Закон України від 05.10.2010 № 2576–VI//Офіційний вісник України. – 2010. – № 96/№ 84. – Ст. 2934/3432.

Допоміжна:

1. Аброськін В. В. Діяльність Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки в умовах антитерористичної операції: навчальний посібник / В. В. Аброськін; МВС України; ХНУВС, 2019. – К.: ФОП Лопатіна О.О., 2019. – 121 с.

2. Албул С. В. Вплив військового мистецтва Стародавнього Китаю на становлення теорії оперативно-розшукової діяльності / С. В. Албул // Актуальні проблеми оперативно-розшукової протидії наркозлочинності: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (14 травня 2019 р., м. Одеса). – Одеса: ОДУВС, 2019. – С. 14-18.

3. Албул С. В. Забезпечення прав людини в оперативно-розшуковій діяльності (Серія: Теорія і практика ОРД): збірник нормативно-правових актів / уклад. С. В. Албул. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 32 с.

4. Албул С. В. Історичний та світовий досвід становлення розвідувальних підрозділів правоохоронних органів / С. В. Албул // Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 29 листопада 2013 р.). – Одеса : ОДУВС, 2013. – 320 с. – С. 5-6.

5. Албул С. В. Основи оперативно-розшукової діяльності / С. В. Албул, С.В. Андрусенко, Р. В. Мукоїда, Д. О. Ноздрін: за заг. ред. С. В. Албула. – Одеса : ОДУВС, 2016. – 270 с.

6. Албул С. В. Основи оперативно-розшукової діяльності: термінологічний словник / С. В. Албул. – Одеса: Астропринт, 2017. – 132 с.

7. Албул С. В. Принципи оперативно-розшукової діяльності в контексті вимог нового Кримінального процесуального кодексу України // Шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства : матер. регіонального круглого столу (19.04.2013 р.) / відп. за випуск д.ю.н., проф. Ю. П. Алєнін; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Юридична література, 2013. – 200 с. – С. 124-129.

8. Албул С. В. Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю Національної поліції України: проблемні аспекти / С. В. Албул, К. М. Манойленко // *Jurisprudenta – componenta fundamentală a proceselor integratıonale ti a comportamentului legal contemporan: conferință internațională științifico-practică* (2017; Chișinău). Conferința internațională științifico-practică «*Jurisprudenta – componenta fundamentală a proceselor integratıonale ti a comportamentului legal contemporan*», 3-4 noiembrie, 2017 / com. org.: V. Bujor (președinte) [et al.]. – Chișinău : S. n., 2017 (Tipogr. «Cetatea de Sus»). – p. 281–284.

9. Албул С. В. Роль оперуповноваженого карного розшуку в досудовому розслідуванні: навчальний посібник / С. В. Албул, Р. В. Мукоїда, Д. О. Ноздрін; За заг. ред. С. В. Албула. – Одеса: ОДУВС, 2017. – 130 с.

10. Антонов К. В. Правові засади оперативно-розшукової діяльності: навч. посіб. / К. В. Антонов, О. В. Вишня, О. В. Сачко, С. І. Халимон. – Харків: ХНУВС, 2009. – 348 с.

11. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова компаративістика: монографія / О. М. Бандурка,

М. М. Перепелиця, О. В. Манжай, В. В. Шендрик. – Харків: Золота міля, 2013. – 352 с.

12. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : монографія / О. М. Бандурка. – Х : Золота миля, 2012. – 620 с.

13. Водько Н. П. Формирование политики противодействия уголовным правонарушениям в Украине (оперативно-розыскной аспект): монография / Н. П. Водько. – Одесса: Феникс, 2015. – 572 с.

14. Воронов І. О. Історичний зв'язок розвідки з оперативно-розшуковою діяльністю / І. О. Воронов // Південноукраїнський правничий часопис. – 2009. – № 2. – С. 235-238.

15. Глушков В. О. Судовий контроль за оперативно-розшуковою діяльністю / В. О. Глушков // Науковий вісн. Нац. акад. СБ України. – 2011. – № 35. – С. 213-223.

16. Грошевий Ю. М. Кримінально-процесуальне доказування та оперативно-розшукова діяльність: навчальний посібник / Ю. Грошевий, С. Фомін. – Право, 2010. – 112 с.

17. Єгоров С. О. Окремі питання міжнародного співробітництва в оперативно-розшуковій діяльності / Єгоров С. О. Крамаренко В. О. // Актуальні проблеми оперативно-розшукової протидії наркозлочинності: матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (14 травня 2019 р., м. Одеса). – Одеса ОДУВС, 2019. – С. 23-27.

18. Єськов С. В. Оперативно-розшукове супроводження кримінального судочинства в Україні: навчальний посібник / Б. І. Бараненко, О. В. Бочковий, С. В. Єськов та ін.; за ред. проф. Антонова К. В., проф. Бараненка Б. І. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 216 с.

19. Ивахин А. Е. Оперативная деятельность и вопросы конспирации в работе спецслужб: по материалам открытой печати и лит. : [в 6 т. Т. 2] / А. Е. Ивахин, П. Я. Прыгунов. – [2-е изд. стереотип.]. – К.: КНТ, 2008. – 224 с.

20. Кудінов С. С. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: навчальний посібник / С. С. Кудінов, Р. В. Шехавцов, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко. – Х.: «Оберіг», 2013. – 344 с.

21. Мельников Б. Разведка Киевской Руси / Б. Мельников // Тайны Эпохи. – 2016. – № 7-8 (185-186). – С. 8.

22. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / Відп. редактори В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Таций, Ю. С. Шемшученко. – К.: Атіка, 2010. – Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). – 1232 с.

23. Нариси з історії розвідки суб'єктів державотворення на теренах України / В. В. Цибулькін, Л. М. Рожен, Д. В. Ведєнєєв та ін. / За заг. ред. П. Д. Морозова. – К.: Преса України, 2011. – 536 с.

24. Никифорчук Д. Й. Аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності: навчально-практичний посібник / Д. Й. Никифорчук, О. Ю. Бусол, Г. М. Бірюков. – К.: НАВС, 2012. – 152 с.

25. Никифорчук Д. Й. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності / Д. Й. Никифорчук, С. Ю. Греченко // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (15-16 жовтня 2015 р., м. Дніпропетровськ). – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2015. – С. 23-26.

26. Оперативно-розшукова діяльність: навчальний посібник / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук.; за ред. проф. О. М. Джужи. – К.: Правова єдність, 2009. – 310 с.

27. Оперативно-розшукова діяльність та додержання державної таємниці в країнах СНД : зб. законів про оперативно-розшукову діяльність та державну таємницю / уклад. О. В. Кириченко, І. М. Зубач, О. В. Новіков, А. В. Білий – К.: ЦУЛ, 2008. – 464 с.

28. Оперативно-розшукова інформація: проблеми реалізації: монографія / О. П. Снігерьев, Г. О. Душейко, О. А. Долгий та ін.; за заг. ред. А. М. Подоляки, П. В. Коляди. – Суми: Мрія-1, 2003. – 226 с.

29. Орлов Ю. Ю. Співвідношення оперативно-розшукової, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності / Ю. Ю. Орлов, В. В. Матвійчук // Науковий вісн.

30. Основи оперативно-розшукової діяльності: навчальний посібник / О. Ю. Анциферов, О. М. Чистолінов, С. В. Єськов та ін. / за ред. С.М. Гусарова; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків: Золота міля, 2015. – 312 с.

31. Основи оперативно-розшукової діяльності: навчально-методичний посібник / Л. І. Аркуша, М. Б. Саакян, А. А. Шелехов та ін. – Одеса: Фенікс, 2013. – 198 с.

32. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення / М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 2(33). – С. 137-141.

33. Пчолкін В. Д. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження // Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 22-23 квітня 2015). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 63-64.

34. Савченко А. В. Міжнародний досвід використання агентури правоохоронними органами держав Європи та США: посібн. / А. В. Савченко, В. В. Матвійчук, Д. Й. Никифорчук / За аг. ред. Я. Ю. Кондратьєва. – К.: НАВСУ, 2004. – 60 с.

35. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / За заг. ред. О. А. Банчука. – К.: Москаленко О. М., 2013. – 588 с.

36. Тарасенко Р. В. Безпека учасників кримінального судочинства: кримінальні процесуальні та оперативно-

розшукові основи: монографія / Р. В. Тарасенко. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 510 с.

37. Усенко В. Ф. Використання конфіденційної допомоги громадян у боротьбі зі злочинами: погляд сьогодення: монографія / В. Ф. Усенко, В. А. Некрасов, В. Я. Мацюк. – К.: КНТ, 2007. – 204 с.

38. Формальчук І. Л. Функціональне призначення Департаменту інформаційної підтримки та координації поліції «102» щодо забезпечення оперативно-розшукової діяльності / С. В. Албул, І. Л. Формальчук // *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Дніпро, 8 листопада 2019 р.). Дніпро: ДДУВС, 2019. Ч. 1. С. 25–28.

39. Хахановський В. Г. Інформаційно-аналітичне забезпечення ОРД: основні поняття та нормативно-правова база / В. Г. Хахановський // *Шляхи удосконалення оперативно-розшукової діяльності: Збірник наукових праць* / Гол. ред. В. Л. Ортинський – Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2002. – 216 с.

40. Цехан Д. М. Використання високих інформаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ: монографія / Д. М. Цехан. – Одеса: Юридична література, 2011. – 216 с.

41. Черниш В. О. Класифікація розвідувальних органів України / В. О. Черниш // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. – 2015. – Вип. 3-2. – С. 188-190.

42. Шендрик В. В. Відомче нормативно-правове регулювання діяльності оперативних підрозділів ОВС України щодо попередження злочинів / В. В. Шендрик // *Вісн. Харків. нац. ун-ту внутр. справ*. – 2011. – № 4 (55). – С. 167-177.

43. Шендрик В. В. Міжнародний досвід використання підрозділів поліції для отримання оперативно-розшукової інформації / В. В. Шендрик // *Право і Безпека*. – 2009. – № 1. – С. 24-29.

44. Шендрик В. В. Теорія і практика попередження злочинів оперативними підрозділами ОВС України: монографія / В. В. Шендрик. – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2012. – 420 с.

45. Шендрик В. В. Теорія і практика протидії вимогам оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: монографія / А. В. Баб'як, М. В. Стащак, В. В. Шендрик та ін. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2012. – 246 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>

2. Офіційний веб-сайт Всеукраїнської асоціації науковців та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності. – Режим доступу: <http://aord.com.ua/>

3. Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/>

4. Офіційний веб-сайт Головного управління розвідки Міністерства оборони України. – Режим доступу: <http://gur.mil.gov.ua/>

5. Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>

6. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua/>

7. Офіційний веб-сайт Національної поліції України. – Режим доступу: <http://www.npu.gov.ua/uk/>

8. Офіційний веб-сайт Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>

9. Офіційний веб-сайт Служби безпеки України. – Режим доступу: <http://www.sbu.gov.ua/>

10. Офіційний веб-сайт Одеського державного університету внутрішніх справ. – Режим доступу: <http://oduvs.edu.ua/>

11. Електронний репозитарій наукових публікацій
Одеського державного університету внутрішніх справ. – Режим
доступу: <http://dspace.oduvs.edu.ua/>

Навчальне видання

Аброськін В'ячеслав Васильович
Албул Сергій Володимирович
Єгоров Сергій Олександрович
та ін.

**ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УКРАЇНІ**

Посібник

Підп. до друку 13.01.2020. Формат 60х90/16. Папір офсетний.

Гарн. «Times» Друк цифровий. Ум. друк. арк. 11,4.

Наклад 100 пр.

Видавець Букаєв Вадим Вікторович

вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02.03.2007 р.

Тел. 0949464393, 0487431393 email - 7431393@gmail.com